

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GRAFİK ANASANAT DALI

**LATİN HARFLERİNİN TEMELİNDEKİ SEMBOLLERİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PARANDİS ZEHTABİ

İSTANBUL, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GRAFİK ANASANAT DALI

**LATİN HARFLERİNİN TEMELİNDEKİ SEMBOLLERİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PARANDİS ZEHTABİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MEHMET ALİ MÜSTECAPLIOĞLU

İSTANBUL, 2022

Genel bilgiler

Adı ve soyadı	: Parandis Zehtabi
Program	: Grafik Tasarım
Anasanat Dalı	: Grafik Tasarım
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Mehmet Ali Müstecaplıoğlu
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans Tez Metni – Temmuz 2022
Anahtar Kelimeler	: Latin Alfabe, Sembol Kavramı, Primitif Topluluklar, Yazı Tarihi, İmge

ÖZET

LATİN HARFLERİNİN TEMELİNDEKİ SEMBOLERİN İNCELENMESİ

Latin alfabede sembol kavramının düşünsel anlamda bir sorun taşıdığı görülür. Sembolün insanlık tarihi içerisinde kavramı üzerindeki etkisi, sembolün varlıksal olarak etkisinde kalmış olduğu alışılmışın dışında özellikler kazanmasının nedeni olabilecek düşüncelerin ve görüşlerin bütünü felsefi, bilimsel, akademik, bir bakış açısına oturtulmaya çalışılarak incelenmiştir.

Bu araştırma ile primitif toplumların düşün ve yaşam biçimlerinde sembol kavramının nasıl ele alındığı, imgesinin ve deneyiminin nasıl olduğu, birbirinden ayrı noktalarda nasıl anlamlandırıldığı, yazının ilk örnekleri ile sembol kavramının nasıllığı üzerine muhakeme yapılmıştır. Latin alfabenin bütün nitelikleri, görsellikle ve yazılı tarihiyle olan ilişkisi ve sembolün yanılsama ile olan ilişkisi araştırılmaktadır.

General Knowledge

Name And Surname : Parandis Zehtabi
Field : Graphic Design
Department : Grafik Design Department
Thesis Supervisor : Doç. Dr. Mehmet Ali Müstecaplıoğlu
Types Of Theses And Release Date: Master's Thesis - July 2022
Keywords : Latin Alphabet, The Concept of Symbols, Primitive Societies, History of Writing, Image

ABSTRACT

STUDY OF SYMBOLS ON THE BASIS OF LATIN LETTERS

It is seen that the concept of a symbol in the Latin alphabet carries a problem in the intellectual sense. The influence of the symbol on the concept in human history has been studied by trying to put the totality of thoughts and opinions that may be the reason why the symbol has acquired unorthodox properties that it has been influenced by existentially into a philosophical, scientific, academic point of view.

With this research, reasoning was made on how the concept of symbols is considered in the thinking and lifestyle of primitive societies, how its image and experience are, how it is understood at separate points from each other, how the concept of symbols is with the first examples of writing. All the qualities of the Latin alphabet, its relationship with the visual and its written history, as well as the relationship of the symbol with the illusion are being investigated

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezinde, felsefi bir sorunsal olarak yazının temelinde olan sembol kavramının konumunu tezin temel araştırma konusu olarak seçtim. Tezin temel araştırma alanını seçtikten sonra her ne kadar bir yöntem oluşturma açısından ilkel insanın mağara hayatının içinde kendine yer bulmuş hâliyle resimler ve sembollerden yararlanmış olsam da bu tezde gerçekleştirmeye çalıştığım şey asıl olarak bir sorunsal merkezinde felsefi bir kültür tarihi okuması ve analizi yapmaktır. Buradaki asıl amaç; geçmişte yer alan hem de güncel, hâlâ tartışılmakta olan temel bir öge olarak yazı tarihi ve bu sürecin kökeninde olan kavramına yönelik spesifik bir sembolik düşünme ve geleneğinin ortaya çıkarılmasının mümkün olup olmadığını denemektir.

Burada öncelikle Marmara üniversitesi G.S.E. Grafik Bölümü'nde, beni yetiştiren bana özgüven kazandıran ve sabır ve profesyonel davranışıyla bana gerçekten destek olan hocam Doç. Dr. Mehmet Ali Müstecaplıoğlu'na; akademik ve felsefi çalışmalarda paylaştığı eşsiz bilgiler ve verdiği öneriler ile bana yol göstermesinin yanı sıra akademinin farklı bir ülkede her zaman benim öyle olduğuna inandığım gibi kötücül bir yer olmayabileceğini gösteren Prof. Dr. Ardan Ergüven'e ve öğretim görevlisi İlhan Bilge'ye teşekkürlerimi iletirim. Son olarak, katkılarda bulunan ve illüstrasyon bakış açımı değiştiren Prof. Dr. Sema Ilgaz Temel'e ve tüm akademik hayatım boyunca bazen koşullar kendilerini fazlasıyla zorlamış olsa da- hep yanımda olan ve bu tezi ve şu an geldiğim yeri mümkün kılan annem Parinaz Ranjpoura ve beni büyüten anneanneme teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım. Bu tezi sizlere ithaf ediyorum.

Parandis Zehtabi

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
RESİM LİSTESİ	iv
KISALTMALAR	X
1. GİRİŞ	
2. YAZININ ŞEKİL HALİNE DÖNÜŞMESİNİN İLK BASAMAKLARI.....	3
2.1. Fikir Yazısından Hece Yazısına Geçiş	9
2.1.1. Mezopotamya Uygarlığında Çivi Yazısı	10
2.2. Hece Yazısından Harf Yazısına Geçiş	12
2.2.1. Eski Mısır Uygarlığında Hiyeroglif Yazısı.....	13
3. ALFABETİK YAZININ DOĞUŞUYLA İLGİLİ İLİŞKİLER.....	20
3.1. Yunan Yazısı.....	31
3.2. Latin Yazısına Geçiş	36
4. SEMBOL KAVRAMINI OLUŞTURAN KOŞULLAR	43
4.1. İmge ve Sembol	46
4.2. Dil	49
5. LATİN HARFLERİNİN TEMELİNDEKİ SEMBOLLERİN İNCELENMESİ	52
5.1. Ünlü Harfler	61
5.2. Ünsüz Harfler.....	71
6. SONUÇ	80
KAYNAKÇA.....	83

RESİM LİSTESİ

Sayfa No.

(Resim 2.1) İspanya'daki Altamira mağarası duvar resimleri: paleolitik dönem	4
(Resim 2.2) Canavarlar mağarası'ndan (gilf kebir, libya çölü) duvar resimler	5
(Resim 2.3) Mezopotamya'nın uruk bölgesinde bulunmuş piktografik yazılı taş tablet	7
(Resim 2.4) Mezopotamya bölgesinden bulunmuş mühür baskıları proto-çivi yazısı tablet..	8
(Resim 2.5) Bilinen ilk Sümer-Akad iki dilli tableti.	11
(Resim 2.6) Mısır medeniyetinden kalma hiyeroglif yazılı bir stel örneği	14
(Resim 2.7) Hiyeroglif yazısının yaklaşık m.ö 3200 – m.s. 400 tarihleri arasında kullanılan alfabet listesinden bir kaç örneği	16
(Resim 2.8) Narmer Paleti.....	17
(Resim 3.1) Tek ünlü harfli Göstergeler: Eski Mısır Ünsüz Alfabeti.....	22
(Resim 3.2) Antik Mısır hiyeroglifleri bizim alfabemizde dönüşüme uğramış bir biçimde yaşanmaktadır	24
(Resim 3.3) Ön Batı Sami antik yazıları	25
(Resim 3.4) En ünlü Fenike yazıtlardan biri	26

(Resim 3.5) Fenike kolonisinde yer alan kartaca kurban tarifelerini ilan eden pönce yazıt bölümünün bir kısmı	27
(Resim 3.6) Ya'di kralı, Khaya oğlu Kilamuwa tarafından Asur kralı III.Shalmanese're ödenen savaş vergisini eski aramca nakleden ünlü Kenan aramca "Kilamuwa yazıtı" üst yarısı (mö 858-824)	28
(Resim 3.7) Deri ölü deniz tomarı üzerinde yer alan kare İbranice yazının erken bir evresinde yazılmış Habakkuk peygambere ait metin	30
(Resim 3.8) Yaratılış: Tiber sistemi farklı imleri kullanılarak modern kare İbranice alfabeyle yazılmış: " başlangıçta tanrı gökleri ve yeri yarattı. Yer biçimsizdi ve boştu, enginin yüzünde karanlık vardı ve tanrının ruhu suların yüzünde hareket ediyordu." Yazılı yazıt.....	31
(Resim 3.9) Eğriboz adası yunanca harflerinin Latince versiyonuyla etrusk dili olarak kullanılması.....	35
(Resim 3.10) İtalya Marsilya'da d 'Albegna'da bulunan Marsiliana tableti. Fildişi bir tablet üzerine yazılmış ertisk-model yani yunanca alfabesi	36
(Resim 3.11) Sümerlerdeki figürler ve semboller bir sistem-dışı göndergeye bağlıdır .	38
(Resim 3.12) I saw bill "yazmak "için rebus ilkesinin kullanımı.	39
(Resim 3.13) Erken Latince bir yazıt. İtalya Praeneste'da mö 4. Yüzyıla ait.....	40
(Resim 3.14) Kare şeklindeki büyük Latin harflerine kusursuz bir örnek	41
(Resim 3.15) Latin rüstik büyük harf yazısı. Actium muharebesi üzerine yazılmış şiirin bir kısmı	41
(Resim 5.1) Feniki dilinde "aleph" (oküzbaşı anlamına gelen) harf	61

(Resim 5.2) Yunanca'daki a harfinin dönüşümü.....	61
(Resim 5.3) “A”'nin harfi üç boyutlu hali	62
(Resim 5.4) Fenike Alfabeti.....	63
(Resim 5.5) Yunanca'daki Epsilon	64
(Resim 5.6) “E” harfinin tarihsel gelişimi	65
(Resim 5.7) “İ” harfi yodth olarak Sami dilinde	66
(Resim 5.8) Yunan İota'sı.....	66
(Resim 5.9) “İ” harfinin tarihi gelişimi	67
(Resim 5.10) “Ayn” Fenike’de göz anlamındadır.....	68
(Resim 5.11) “o” harfinin gelişimi	70
(Resim 12) Feniki dilinde kapı anlamına gelen “daleth” köken olarak bir balıktır	71
(Resim 13) Daleth şekilleri between 1200-1050 bc	71
(Resim 5.14) Ay’ın evreleri. D harfi ilk dördün evresiyle aynı şekildedir	73
(Resim 5.15) balık veya yılan benzeyen Sami dilindeki (nun) sembolü	73
(Resim 5.16) Yunanca ’da “nu” sembolü.....	74
(Resim 5.17) “N” harfinin tarihi gelişimi.....	75

(Resim 5.18) Sami dilinde bet olarak seslenen bu B harfi (ev anlamına gelen harf) Mısır Hiyeroglifisinin (he) sesini temsil eden harften türetilmiştir.....	76
(Resim 5.19) Yunancada beta olarak seslendirilen “B” harfi	76
(Resim 5.20) "B" harfinin 1 inci resimden Fenike'deki halinden başlayarak evrilme sürecinde nasıl Latin alfabeye dönüştüğünü gösteren çizim	77
(Resim 5.21) Fenike alfabesinde “mum” sembolü.....	78
(Resim 5.22) “M”nin kökeninde iki yanında eğri çizgiler vardır	78
(Resim 5.23) “A” piktografik anlamda “bir dağın zirvesi” ise m de “dağ”ı çağrıştırmaktadır	79

Kısaltmalar

Ag.	Adı geçen eser
Bk.	Bakınız
Böl.	Bölüm
Bs.	Baskı basım
C.	Cilt
Mü	Marmara Üniversitesi
Nu.	Numara
S.	Sayı
Vb.	Ve benzeri
Vs.	Vesaire
Yy.	Yüzyıl
M.ö	Milattan Önce
Ms.	Milattan Sonra

1. GİRİŞ

“Goody’nin aktardığına göre grafik sanatlarında kullanılan tüm öğeler yazının fikir kökenini oluşturur..”

Beckett, Samuel

En genel anlamıyla insanlık tarihinin başından itibaren düşüncenin gelişimiyle bu kavramların ortaya çıkışı yazı tarihinin kavramlarıyla iç içedir. Bu düşüncelerin zihindeki soyut ve genel tasarımları daha en başından beri birbirinden bağımsız değildir. Bu yüzden söz konusu olan; birçok düşünürün üzerinde kurmuş olduğu fikir birliğinin bilindik anlamı ile yazının ve sembolik düşünmenin başlangıç tarihinin aynı olduğu ifade edilebilmektedir. Tarihsel gelişimin kültürel-sosyal bütün alanlarının ilk örneklerinden başlayarak insanlığın düşünsel evrimi incelendiğinde çok net bir biçimde bu birlik karşımıza çıkmaktadır.

Bu tezin esas olarak üzerinde durduğu noktalardan biri sembolik düşünme kavramıdır. Karşıtlıkların birbirini tamamlaması düşüncesinden hareketle Latin harflerin temelini netliğine ilişkin düşünceler ortaya konulması gerekmektedir. Bu duruma göre Latin alfabesinin temeli ile ilgili dikkat çekilen hususların ne olduğuna dair belli başlı tanımlamalar yapılabilir, örneğin bahsedilen; söz ’ün ve yazının sembolü ve temeli ” olabilir. Simgeleme, ifade etme, yazma ile ilgili ne kadar şey varsa bunların tümünün kavramsallaşması ya da düşünülmesi veya bir düşünce hali olması denilebilir. Sembol kavramı, bu andığımız simgeleme ve yazma durumlarının tümü olabilecek niteliktedir. Sembol kavramı bunların tamamını içerir ve bu pratik, günlük hayatta yaşam koşullarının oluşturduğu bir durum olarak tarihsel evrim süreci içerisinde düşünsel birikimi zenginleştirmiştir. Dil ve düşüncenin karşılıklı etkileşimi ve gündelik hayat içerisindeki rolünün tümü burada söz konusu olabilir. Bu yüzden sembolik düşünme ve dil diyalektik bir ilişki içerisinde olduğu için ses kavramı bizi sürekli olarak düşünce ile felsefe veya bu tür kavramlara götürmektedir. Diyalektik bir iskelet durumu söz konusu olduğu için karşıtlıklara zikzak çizerek gidip gelmekteyiz. Sembol kavramının bu tezin yazım amaçlarından birisi olmakla beraber onun kadar yazı tarihinin kendisinden de bahsetmek

durumundayız. Burada düşünce halini alan kavramların birer düşünce olma halindeki karşılığı tartışmaya açılmalıdır. Bu kavramların felsefe ve düşünce tarihi ile olan ilişkisi öncelikle bu tez özelinde bu konun ele alınıyor olması yazı ve sembol kavramlarının tam olarak ne olduğu ve bu kavramların bütün yönleriyle beraber aydınlatılması için bir katkı veya konuyla ilgili iddiaları güçlendirici bir unsur olarak düşünülebilir. Aynı şekilde sözlü yazılı, pratik, teorik fark etmez.

Yazı ile ilişkili olan bu kadar mevzu bahisten sonra araştırması yapılmış olan bu konuda ele almış olduğumuz kavramın görsel olanla ilişkisi netlik kazanması gerekmektedir. Aynı zamanda ilkel toplum insanların yazmaya ve simgelemeye ilişkin yaşadıkları deneyimlerini anlayabilmemize bir olanak sağlaması açısından yararlı olacaktır. Bu hususta yapılan araştırma ve görsel destekler ile Latin alfabesinin gelişim sürecini ilk yazı örneklerinden sanatın tarihini oluşturan olgular ışığında inceleyerek sanat dönemleri ile açığa çıkarılmıştır.

Sembol, imge kavramları duyu organları aracılığıyla algılanan ve dış dünyanın zihinde oluşum gösterdiği soyut görünümlerdir. İmgeler doğa ile insan ilişkisinin duyusal deneyimleri ile aktarımı kültürel rol ile gelişmektedir. Duyusal yetilerin yapısı bireyin imgelem gücünü etkilemektedir. Duyusal deneyimlerin yarattığı imgelerin izdüşümü nesnelerin yerini tutma görevini üstleniyor olsalar da nesnenin ortadan kalkması durumunda imge varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Sözlü iletişimden yazılı iletişime geçilmiş olması tarihsel ve bireysel gelişim hususunda kendini göstermiştir. Sosyal konuşma dahilinde dil iletişimin neticesinde başlangıç olmuş ve düşünce biçimlerini de büyük oranda etkilemiştir. İnsan toplulukları yazılı iletişimde kültürel fonksiyonların elde edilmesini sağlayarak zihinsel dünyayı etkilemiştir.

2. YAZININ ŞEKİL HALİNE DÖNÜŞMESİNİN İLK BASAMAKLARI

Yazının şekil haline dönüşmesinde petroglifler* olarak tanılan kaya ve mağara üzerinde yapılan resimler ile tasvirlerin büyük bir payı olmuştur. Arkeolojik buluntulara göre ilk simgelerin Neandertal insanların devrinde, M.Ö. 60.000 ile 25.000 arasında devam eden paleolitik döneme ait yakın Doğu’da bulunduğu öne sürülmüştür**. Bunu gösteren üç farklı tür veri bulunmaktadır (Crowley ve Heyer, 2014, s.38). “Bunlar kırmızı pigmentler, gömü eşyaları ve çentikli kemik parçalarıdır” diyor. İlk somut bilgilerin depolanmasına bir yardımcı bellek olarak bilinen kemikler üzerindeki ilk simgeler yakın doğuda ayrıca bilgiyle uğraşmada benzeri görülmemiş bir nesnellik oluşturmuştur (Crowley ve Heyer, 2014, s.38). Leach’in dediği gibi “işaretler her zaman aynı dizi içinde bulunan diğer işaretlerle bitişiktir” bu da tüm signaların içindeki tüm işaretlerin öneme sahip olduğu anlamına geliyor.

Goody’in aktardığına göre grafik sanatlarında kullanılan tüm öğeler yazının fikir kökenini oluşturur. M.Ö. 30.000-10.000 arası Güneybatı Fransa ve MÖ (14, 000- 20, 000) doğu ispanyada bulunan mağaralarda, ardından Güney Afrika’nın kaya barınaklarında ve çok daha sonra Kuzey Amerika’daki Ojibway huş ağacı rulolarında grafik formlarda adeta bir patlama olduğunu görülmektedir (Goody, 2013, s.27). Grafik sistemlerin farklı çeşitleri mayalar toplumu tarafından yapılan ve kodlarının pek çoğu çözülmemiş, somut, resimsel olmayan dizi resimleri halinde mağaraların duvarlarında gözükmemektedir. Her ne kadar çok sınırlı seviyede olsa da bununla ilgili buluntular ve leroi-gourhan’ın Güneybatı Fransa’daki Aurignacian’daki (paleolitik çağ) buluntuları mağara sanatını üst düzey bir göstergeye ait sistem yapısı olarak açıklamak istediği doğrulanmamış buluntulara uymasa

* Bir petroglif, bir kaya sanatı biçimi olarak, bir kaya yüzeyinin bir kısmını kazarak, oyarak, oyarak veya aşındırarak oluşturulan bir görüntüdür. Kuzey Amerika dışında, bilim adamları bu tür görüntülere atıfta bulunmak için genellikle "oyma", "gravür" gibi terimler veya tekniğin diğer tanımlarını kullanırlar.

** Birincisi o dönemde toprak boyasının hangi amaçla kullanıldığını bilmenin bir yolu olmamasına karşın kırmızı pigmentlerin bulunması, bunların işlevsel olmaktan çok simgesel amaçlarla kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. İkinci tür kanıtlar ise, yaklaşık M.Ö. 60.000 yıllarında mezarlıklara bırakılmış, çiçek veya boynuz benzeri cenaze eşyalarından oluşmaktadır. Üçüncü buluntu kategorisine giren, üzerinde genellikle paralel olarak düzenlenmiş çentik sıraları kazınmış olan ve kemikler mevcut araştırmalar için büyük önem arz eden oyulmuş kemik parçaları Yakın Doğu’daki, bilinen en eski insan yapımı simge örnekleridir (Crowley ve Heyer, 2014, s.36).

bile, bunlarda da herhalde bir dizi resimlere olan fikirleri hala bulunduğunu söyleyebiliriz. Arkeolojik kazılar ve araştırmalar sonucunda bilinen en eski mağara resimleri M.Ö. 30.000 yılına kadar gitmektedir. Mağaralardaki (Resim 2.1) çizilen resimler gizemini korumuş olsa bile büyü ve dinsel amaçlı ve hatta bir dil ögesinin ve daha sonra bir yazı biçimi olarak simgelemenin de içinde bulundurduğunu görmekteyiz.

Resim 2.1. İspanya'daki Altamira mağarası duvar resimleri paleolitik dönem M.Ö. (14.000-20.000)

Kaynak: Sadık, C. (2017). Mağara resimleri – ilk insanlar ve büyüleri eller, <https://www.tarihlisanat.com> (erişim tarihi: 01.06.2021)

Bulunan resimler yalnızca homo-sapiens türünün ilk sanatsal uğraşısını temsil ediyor olmasının aksine insanlık tarihinin üstün ve sanatsal özelliklere sahip olduğu için de mükemmel olarak nitelendirilmektedir (farthing,2012,s.17).

Goody'ye göre elde edilen veriler doğrultusunda yazının köklerinin, tasarım ve resme dayandığı söylenebilir (Goody, 2013, s.28). Yazıların herhangi bir kavramla ilgisi olmadığını ve bu sebepten de olgunlaşmamış yazı olarak tanımlayabilmek için elimizde somut bir kanıtın bulunmadığı ve bununla ilgili herhangi bir biçimsel betimlemeye işaret etmediğini ve savunmadığını göstermektedir. Dünyanın başka bir bölümünde yaşayan kuzey Amerika yerlilerinin resim yazısının bu biçimsel betimlemenin arketipsel örneği olduğu kanısı ise genel bir fikir birliğiyle kabul edilmiştir (Goody, 2013, s.35). Alkım'a göre hem petroglifler hem somut işaretleri yansıtan çakıl taşları ve dolmenler bir yazı

sistemin niteliklerini taşımasalar bile ilkel insanların görüşünü ve sanat anlayışını yansıtır, bu sebepten dolayı ideografik yazıya geçişte bir basamak görevi oluşturduklarını öne sürmektedir. İdeografi fikir yazısı ya da başka bir deyişle piktografi (resim yazısı) aşamasına geçilmesi durumudur.

Yıldız'ın aktardığına göre yerleşik hayatın başladığı, insanların bitkileri ve hayvanları evcilleştirdiği neolitik devirden sonra iletişimin, piktografik işaretler taşıyan araçların sağlanmasıyla gerçekleşmiştir. Piktografiler genel olarak kemik taş ve ilkel insanların tarafından kullanılan malzemelerin üzerinde çizilmiştir. Mezopotamya ve Nil vadisinde görünen bu resimsel yazılar (Resim 2.3) gelişerek, ideogram ve sembollere dönüşmüştür (Yıldız, 2000, s.4). Rick Mallery ise bu iletişimi fikir, olayın söz veya harfler kullanmadan grafik araçlarla aktarılması ve kaydedilmesi olarak, bir şekliyle gözü hedefleyen bir “düşünce yazısı” formu, diğer şekliyle bir işaret dili formu olarak tanımlamıştır (Mallery, 1886: 13).

Resim 2.2. Canavarlar Mağarası'ndan (gilf kebir, Libya çölü) duvar resimler tahmini 7000 BP

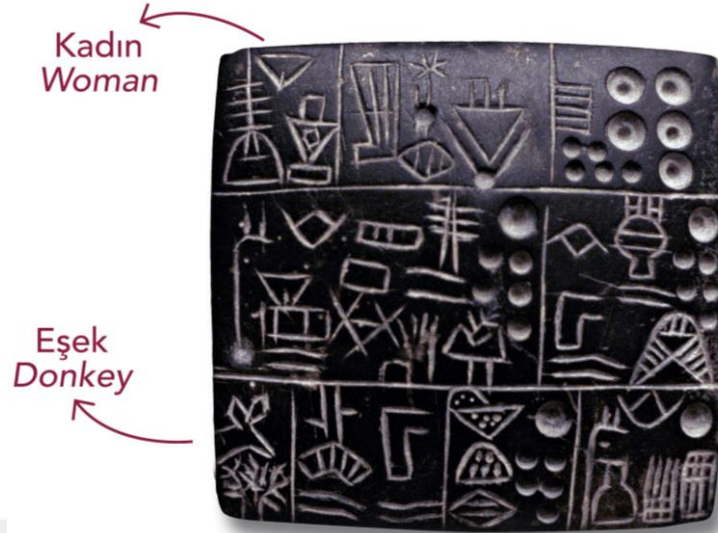
Kaynak: Riemer, H., Kröpelin, S., & Zboray, A. (2017). Climate, Styles And Archaeology: An Integral Approach Towards An Absolute Chronology Of The Rock Art In The Libyan Desert (Eastern Sahara). *Antiquity*, 91(355), <https://arkeofili.com> (erişim tarihi: 01.06.2021)

Bu görüş dahilinde Goody iki yorum yapmıştır; ilki tek ve benzeri olmayan grafik desenler ve diğer desenler arasında bir ayrımı koymaktır; “piktogram”dan bir örnek

olarak, “elektrik” veya “şimşek” betimleyen bir zikzak sembolü hem fiziki hem de morfolojik olarak orada durur, yani ille de daha geniş semiyotik sistemin bir formu olmayabilir; aynı simgelerin karşıtı veya o simgelerle aynı anlamda olmak zorunda değildir, bazı açılardan duvarda olan tek bir resme benzer. İlkel yazılarda [embryonic] yazılarda bulduklarımıza benzeyen “piktograf”^{*} lardaki aralıksız resim sistemleri dizi resimlere düşüncenin ve konuşmanın dile aktarılma yönünden daha yakın dururlar; doğu Afrika’da bulunan Etiyopya krallığı kurulmuştur. Bunun kuruluşuna ilişkili ulusal çaptaki efsanelerin resimsel anlatımında gördüğümüz birbiri ardına gelen ve aralıksız süren resimler bulunmaktadır. Bu resimlerde ikinci mallery tasarı veya düşünceleri nesneler veya olayları, dilin bunların içinde olmadan anımsatan düşünce yazısı olarak (hatta “ideografik” sistemler olarak) piktograflardan söz ederken bir dil unsurunun yokluğunu kabullenmek bir işaret dili için bile oldukça zordur.

Hayvanların iletişim için kullandıkları işaret dili sözsüzdür. İnsanlar için ise bu işaretleme dilinin kodlarının tüm düşünce ve kavramsal süreçlerinde olduğu gibi işaret dilin içinde dil ögesi vardır. Nesneleri veya fikirleri dil işin içinde olamadan gerçekten de simgesel işaretlerin yazar (Ekman, 1976, s.14) makalesinde “sembol”lerin, önemli bir tanımlaması, onları “genellikle bir veya iki kelimeden oluşan doğrudan sözlü aktarım” fiili olarak gösterir” diyor. Piktografinin ilk örneklerinden olan bu taş tablet (Resim 2.3), insanoğlunun mağara resimlerinden yazıya geçişini göstermesi bakımından önemlidir. İşaret dilinin farklı formları da vardır: düzenleyici, uyarlayıcı ve betimleyici olanlar; duygu belirten yüz ifadeleri ile zaten bu işaretlerde iletişim kurmak için kullanılırken tam aynı anlamı yansıtmadığı gibi karşılıklı kavranan aynı niyeti de aktarmamaktadır. Leroi-Gourhan’ın öne sürdüğü gibi, “figüratif sanat dilden ayrı olamaz” (Gourhan, 1964, s.269), grafik formların tüm gelişmeleri konuşma ile bağlantılıdır. Hiçbir insan bir nesnenin ikonunu yapmak için uğraşmak istemez. “Figüratif sanat dilden ayrı nesnenin ikonunu yapmak için uğraşmak istemez” figüratif sanat dilden ayrı olamaz” (Gourhan, 1964, s.269), grafik formların tüm gelişmeleri konuşma ile bağlantılıdır. Hiçbir insan bir nesnenin ikonunu yapmak için uğraşmak istemez.

^{*} Piktografi: Bir eşyayı, bir objeyi, bir yeri, bir işleyişi, bir kavramı resmetme yoluyla temsil eden sembol.

Resim 2.3. Mezopotamya'nın uruk bölgesinde bulunmuş piktografik yazılı taş tablet m.ö. 3.100-2.900 los angeles beldesi sanat müzesi

Kaynak: Tekoğlu, R. (2020). Yazının Tarihi ve Anadolu'ya Gelişi <https://aktuelarkeoloji.com.tr> (erişim tarihi: 20.05.2021).

Bir tarlada olan at, dil olarak bakıldığında bir at olup hayvani grubun içine yerleştirilir, aynı zamanda konuya daha geniş bakıldığında hayvana hız beslenme ve benzeri genel özellikler yükleyebilir ve bunu da farklı kavramlarla ilişkilendirebiliriz.

Tuval üzerinde gösterilen dış dünyanın temsilinden ve dilden ilişkisiz olabilmektedir. Dış dünyanın iletiminde dil kullanımından bağımsız olma ihtimali vardır, çünkü bu sadece kategorilerden bağımsızlık değil, anlatımın içine gömülmüş olan birikmiş deneylerden de bağımsızlık anlamına gelmek demektir aynı şekilde, kategori sistemlerinin kendisi açıkça dış dünyadaki nesnelerin doğasından bağımsız olamazlar. Burada, deyim yerindeyse, bir “feedback” vardır. V. Yüzyılın sonlarında tekerlek icat edildikten sonra çömlek üretimi gelişip üretimde büyük farklılıklar yaratarak, daha sonra, bronz metalurjinin gelişim gösterdiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, ticarete artışla birlikte hesapların ayrıntılı şekilde tutulması için ayrıntılı kayıt araçlarına ihtiyaç doğmuştur. Toprakta yapılmış hesap fişleri de sistem olarak daha karışık bir hale geldi. Özellikle bilgileri tamamlayan grafik öğelerde üzerlerinde oyma kaleminin ucu ile yeni derin yivler açılmıştır. Yeni toprak fişlerinin çoğu delikliydi bu da hesap yapılırken onun

kaydını bir arada tutmak için önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda kilden yapılmış mahfazalar da ortaya çıkmıştır. Toprak sikkeleri üç boyutlu halinde göndermek yerine üstlerinde fişlerin şekilleri oyulmuş ya da kalıbı alınmış iki boyutlu bir form halinde basılıyordu. Üç boyutlu nesneleri iki boyutlu hale getirmek elbette grafik sanatların asıl konusuydu (Boas, 1927, s.351) nemli kil tabletlerin üzerinde ucu üçgen şeklinde olan kalemlerle yazılan bu yazı çivi yazının temel formundan farklı kombinasyonlarını da yazıyorlardı (Resim 2.4). Kilden yapılmış tabletler ya kurutup saklanır ya da sahiplerine gönderilerek resimsel bir görünüm olmasa da bu yazılar genellikle resimsel olmayıp somutlanmış olan kodları gizemli ve hala bilinmeyen uruk (seviye IV) yazılarından türetilmiş şekillerdi.

Resim 2.4. Mezopotamya bölgesinden bulunmuş mühür baskıları proto-çivi yazısı tablet: erkek figürü, av köpekleri ve domuzların silindir mühür baskısı ile arpa dağılımının idari hesabı ca mö 3100-2900

Kaynak: Candur, T, (2020). Yazının İcadı Yazıya Gerek Duyuldu, Alıntı Yapılan Makale: Prof. Dr. Yusuf Kılıç "Eski Ön Asya Toplulukları Arasında Yazı Ve Dil Etkileşimi" <https://nereye.com.tr> (erişim tarihi: 20.05.2021)

M.Ö. XX. Yüzyıl dolayları alfabenin ilk işaretlerinin ortaya çıktığı ve Girit'te geliştirildiği, bölgenin tarihinden elde edilen buluntularla anlaşılmaktadır. Bu yazıda nesnelerin görsel simgelerinde ve ondalık rakamların resimsel simgelerinin dört beşinin kalıbı kazınmış mühür taşları bulunmaktadır (Chadwick, 1976, s.17). Bunların gerçekten

harfler olup olmadığı şüphelidir ve onları daha çok, kişilerin statü ve soylarını belirlemek için resimsel öğeleri (ve renk gibi diğer etmenleri) kullanan geç dönem orta çağ hanedanlık armalarına benzer bir “sembolik sistem” olarak görüldüğü söylenebilir.

Rakamların tabletler üzerinde oyulması kazılmış mühürler, eşyaların simgesel resimleri insanlara hesap sikkelerinden harflere geçişi yansıtır. İlk Grit harfleriyle yazılmış çizgisel olarak bilinen yazılmış tabletler deki işaretler çözülmemiş olsa da bir tür kaydolarak isimlerin tam karşısında mal miktarı yazar. Görselde çizgisel tabletlerin büyük ölçüde çizelgelerden oluştuğunu görmekteyiz.

2.1. Fikir Yazısından Hece Yazısına Geçiş

Bir dil ne kadar gelişmemiş ve ilkel olursa olsun yine de insanların ihtiyaçları soyut kavramların kullanılmasına zorunlu kılınmıştır. Somut ve kavramların dışında dilde resimlenmesinde kolay olmayan sözcükler bulunmaktadır. Bu durum yeni bir yazı sistemin doğmasına ihtiyaç duymuştur, bu aşamada ideografi (fikir yazısı) veya piktografi (resim yazısı) yerini hece yazısına bırakmıştır. Yıldız’ın aktarımı ve bunu resimlendirilmeleri kolay tek heceli sözcüklerin ve ses değerleri, benzer bir sesi taşıyan başka kelimeler içinde kullanılarak yazıldığını ve zor kavrandığını ifade ederek sağlandığını görmekteyiz.

Akrofoni olarak adlandırılan bir uygulamayla seslerin tespiti sağlanmıştır ve bu sonuçla birlikte eski Sümer, mısır ve Sami metinlerinde görüldüğü gibi fonetizm, yani sesleşme ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu sistemin ortaya çıkışı hece yazısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hece yazısı sisteminde, ideogramlar, hece işaretleri, sözcükler ve onların başına konan belirleyici işaretler olan determinatifler kullanılmaya başlanmıştır (Yıldız, 2000, s.4).

2.1.1. Mezopotamya Uygarlığında Çivi Yazısı

Hece yazısıyla ilgili ilk ciddi şekiller ve örnekler M.Ö. IV. Bin yılın sonlarına doğru Sümerler tarafından kullanıldığı, elde edilen bulgularla görülmüştür. Bu yazının ilk örneklerini, M.Ö. 3600 yıllarında eski bir Sümer şehri olan Uruk’ta üzerlerinde iki bin

hece işareti kullanılan kil tabletlerinde görebiliriz M.Ö. IV. Bin yılın sonunda ortaya çıkan ve temel ekonomik amaçlar için kullanılan bu yazı III. Bin yılın başında yazılmaya uygun hale gelmiş ve edebi metinlerde kullanılması için gelişmek zorunda kalmıştır. Sümer toplumunun buluşları olduğu sanılan çivi yazısı (resim 2.5), bulunan diğer bulgularla dünyanın diğer kültür öğeleriyle birlikte, Alkım'a göre ise insan topluluklarında sosyal ve dinsel kurumların gelişimi ile bazı duaların geleneklerin, kutsal anıların aslına uygun bir şekilde yapılmaktaydı. Bir bellek gibi kuşaktan kuşağa aktarılma zorunluluğu beraberinde doğurduğunu söyleyebiliriz. Bunun amacı sayıları çok sınırlı, resim ve işaretlerle değiştirmeden anlatabilmek hiç kuşkusuz olanaksızdı. Eski Mezopotamya'da ve Mısır'da bu amaçla önce işaretlerin sayısını çoğaltmaları gerekmiştir (Alkım, 1991, S.5). Dicle ve Fırat nehirleri aracılığıyla çevredeki topluluklara yayılmıştır (Yıldız, 2000, S.5).

Resim 2.5. Bilinen ilk Sümer Akad iki dilli tableti Rimush döneminden kalmadır. Üst sütun Sümerce, alttaki sütun ise akadca çevirisidir. Louvre müzesi ao 5477.

Kaynak: Candur, T, (2019). Akad ve Sümerlerin Deşifre Edilmesi
https://stringfixer.com/tr/cuneiform_(Erişim tarihi: 20.05.2021)

Gelişmiş yazı sistemlerin hepsinde hece ve fonetik sesleri simgeleyen işaretlerde bulunur bundan dolayı da gerekli olan işaretlerin sayısı aza indirilmiştir. Örnek vermek

gerekirse “Man” [adam] işareti artı “Drake” [erkek ördek] işareti ile “Mandrake” olarak okunabildiğini görmekteyiz. Farklı özelliğinden dolayı ilk eksiksiz sistemidir. Hem sözcükleri ve heceleri ifade etmek için hem de işaretleri kullandıkları için, resim-hece olarak bilindiğini görmekteyiz. Bu tür sistemlerin başlardaki ilk gelişimi, “piktograf” kullanımının çok yaygın olmasından ötürü; bu bölgeler hariç, birbirine yakın komşular olan Afrika ve Asya kıtalarının ve bu bölgelerde sınırlıymış gibi gösterilmeye çalışmaktadır. İlk insan topluluklarında böyle bir yazı sistemi olduğunu biliyoruz; ayrıca, ilk elmaların dillerini yazmak için kish şehrinde (jamdet nasr) kullanılan, içinde soyutlanmış işaretlerin daha çok olduğu Uruk III ve benzerleri ile çağdaş olan bir çivi yazısının da kan bulgularının olduğu bilinmektedir. O dönemde sözcük kodları ile hecelerin tohumu olan bir yazının çıkışında çizgisel elam [script b] formu olarak bilinen yazı formunun gelişmesinin de payı vardır. İki gelenek ya bir arada var olmuş ya da ortak bir geçmişe sahiplermiş, bu konuyla ilgili kanıt bulunmamış lakin Mezopotamya yazısının kökeni soyut işaretlerden oluşan toprak fişlerinden oluştuğu açıktır.

En eski elam ve Sümer yazısında iletişimin hiç yeri yoktu ve aynı zamanda da efsaneler ve şiirleri yazmak da bu yazının çıkış amacı değildi. Driver’ın “Semitic Writing” adlı kitabındaki görüşüne göre, çivi yazısının gelişimi “ekonomik ihtiyaç” tır (Driver, 1948, s.2). Bunlar “nesnelerin, darbelerle, daireler ve yarım dairelerle belirtilen basit bir sistemle her birinin yanında numaraları olan kil tabletler üzerine resimsel olarak not edildiği basit listelerdi” (Driver, 1948, s.2). Genelde mülklerin ve tapınakların hesapları saray ile bağlantılı olan kayıtlar için tutuluyordu fakat bunlar sadece dini ve tarihi olmayıp sadece yönetim ve ekonomik amaçlı idiler”. Bu durumun yazı tarihindeki ilk 500 yıl boyunca sürdüğü görülmektedir; sadece bazı bilimsel metinler hariç ki bunlar da “yazıcıların eğitilmesi için gerekli olan, işaret ve sözcüklerden oluşan basit listeler” idi (Driver, 1948, s.3).

2.2. Hece Yazısından Harf Yazısına Geçiş

Yazı sistemin gelişiminin son aşaması olan harf yazısına geçiş aşaması ve bugünkü kullandığımız yazının temeli hala kesin olarak bilinmese de süreç içindeki bu iki etmenin etkin rolü olduğunu tahmin etmektedir. Alkım’a göre tek heceli bir ibarenin

sesli elemanını yitirerek ‘tek ses’ işareti haline gelme süreci eski mısır yazısında görülmektedir (Alkım, 1991, s.7). Hece yazısından harf yazısına geçiş, sessiz + sesli sisteminde olan tek hecelerin sesli elemanı zamanla yitirmesi ve akrofoninin kullanılmaya başlanmasıyla gerçekleşmiştir (Alkım 1991, s.7). Alkım’la verdiğimiz örneğe göre eski bir Sami yazısında ‘aleph’ sığır, öküz anlamına gelmekte ve şekil ile ifade edildiğini söylemiştik, daha sonra bu işaretler stilize edilmiş bir biçimde kuzey Sami yazılarında resmedildiğini ve ‘a, e’ ile başlayan ve/veya içinde ‘a, e’ sesini taşıyan sözcüklerin yazılışında da kullanıldığını görmekteyiz ve aynı işaretler Finike yazısından Yunan yazısı olarak geçmiş, ‘a’ sesini ifade eden ‘Alpha’, harfine dönüşmüştür (Alkım, 1991, s.7). Biraz daha gelişmiş sistemlere ihtiyaç arttıkça kullanılan sözcükleri betimleyen işaretler seslerin doğmasına sebep olmuş ve basit simgeler daha karmaşık bir yazı için bir araya gelmişler. Bu ilk örnek yazılar, toplumun inanç ve yaşamı için gerekli olan tapınağa giren ve çıkan hayvanların envanterlerini tutmak için kullanılmaya başlansa da uzun bir gelişimden sonra artık tarihi olayları anlatmak, yöneticilerin listelerini yazmak ve haberleşmek içinde kullanılmaya başlanmıştır.

2.2.1. Eski Mısır Uygarlığında Hiyeroglif Yazısı

Mısır’da ilk yazı örnekleri ise M.Ö. 3000 civarında görülmeye başlanmış, bu yazı önceleri ideogramlardan oluşurken zamanla fonetik işaretler ve determinatiflerin yazıya girmesiyle hece yazısı halini almıştır. Çivi yazısının ekonomik odaklı sistemi mısır yazısı için de geçerliydi, fakat Mısır’da anıt metinler kanıt olarak daha fazlaydı, Mısırlılar ileri dönemlerinde yazıyı yıllık Nil nehrinin taşmalarını hesaplayan takvimler olarak kullanmış ve bereketli hasatlar için kullanılan büyüleri ve duaları kalıcı yapıp geleceğe aktarmak için yazıya başvurmuş. Bu iki ülkede de bu tür dürtüler açıkça ekonomi bağlantılı olduğunu ve buna karşın, bu denli karmaşık yazı sisteminin istismar edildiğini ve kendini bu bağlamada bu işe adanmış rahipler ve yöneticiler baş kahramanlardı. Yazının (resim 2.6) bu denli karmaşık oluşu, bu sonuçla iyi eğitilmiş katipler gözetiminde, sistematik olarak bir şekilde kısıtlandığını görmekteyiz. Yazılı belgelerden eğitimlerin rahipler tarafından verildiğini açıkça gözlemlemekteyiz, örneğin; Mezopotamya’daki tapınaklarda bulunan uruk alfabetik tabletlerinde yüksek ihtimalle tapınak rahip-yöneticileri yetiştiren ve katiplere eğitim veren okulların var olmasına değinilebilir.

Resim 2.6. Mısır medeniyetinden kalma hiyeroglif yazılı bir stel örneği detayı 19, M.Ö. 1321, 148x89 cm, louvre müzesi

Kaynak: Saçı, C, (2017). Antik Mısır'ın Hiyeroglif Yazısı Hakkında Bilmeniz Gereken 8 Gerçek <https://Listelist.Com> (Erişim Tarihi: 20.05.2021)

Gelişmelerin sırasını özetlemek istersek, ilk yapılan tabletler Mezopotamya'nın güneyindeki bölgelerden gelmektedir ki bunları en önemlisi uruk (Modern Warka; Seviye IV, M.Ö. 3200-3100 Civarı) ve Jamdet Nasr veya kish'tir (M.Ö. 3000 civarı). Kısmen deşifre olmuş tabletlere oyulmuş soyut resimsel bir yazıydı. Yazı dilinin ne olduğu üzerinde tam olarak karara varılmamışsa bile bu, Sümer yazısı olabilir; içerikleri “mal listesi, iş kayıtları, toprak satışları” ile ilgili gibi görünmektedir (Oates, 1980). Bu yazıların ardından okunaklılığı az olan büyük ihtimalle eski birinci hanedanlık dönemi (M.Ö. 2900-2500) zamanından kalan kraliyet mezarlığının altında bulunan içerik olarak listelerden oluşan arkaik ur tabletleridir. Kraliyet mezarlığının kendisi muhtemelen 300 yıl kadar sonra yapılmıştır (M.Ö. 2600-2500) zira takip eden yüzyıla ait elimizde yaklaşık 1000 civarı fara (Shuruppak) Sümer yazısının ilk şeklini görebiliriz (Goody, 2013, s.27).

Tasvirler nesne ve soyut formlardan ve rakamlardan oluşmuş bu arkaik ur tabletleri toprak ürünleri ve tarımsal uygulamalarda ortaya çıkmış. Ebla'da (Teli Mardikh, Kuzey Suriye'de) yapılan asıl keşifler, o döneme ait olağanüstü bir kütüphaneye rastlamış, ki bu kütüphaneden ortaya çıkan çivi yazısı harfleri Sami ve Akad dili ve aynı

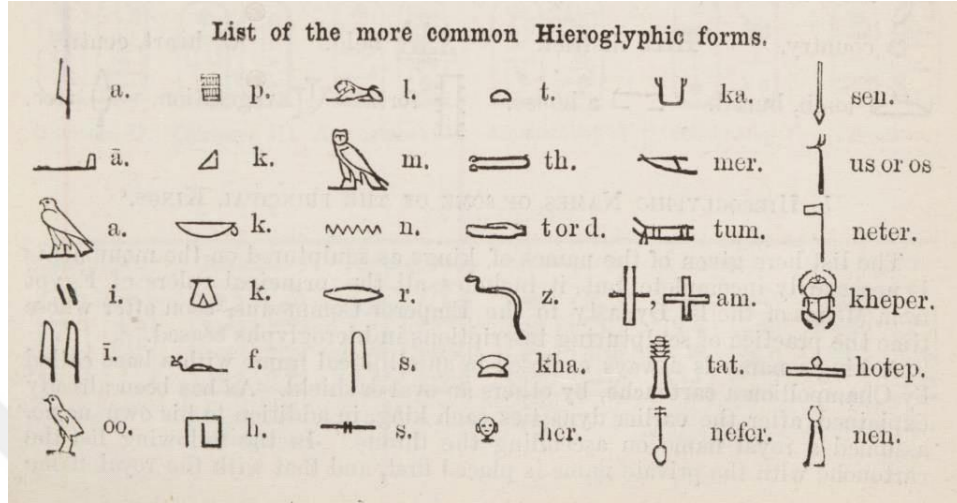
zamanda batı Sami dilini yazmak için kullandığı gözükmetedir ki yüksek ihtimalle bunlar ilk alfabelerde olan proto-kenan dilinin bir kopyası gibidir, bu metinler içinde devlet antlaşmaları efsaneler bulunmaktadır (Matthiae 1979; Pettinato 1981).

Biçim ve şekli bakımından, en düşük seviyedeki uruk (uruk 1v) diliyle yazılan metinler sadece rakamlarla sınırlı olması ve resimli nesnelerden oluştuğu bilinmektedir; ilk simgeler Jamdet Nasr döneminden ortaya çıkan ve onu niteleyen bir değer ile gösterge ve sistematik bir ifadeyle göstermektedir. Ur dönemine ait olan buluntu ve yazı ise ismin hallerini ve diğer gramer özelliklerini belirten hecesel simgeler taşımakta olduğunu biliyoruz; fara tabletlerinde benzer hecesel işaretler zor sözcüklerin fonetik telaffuzunu belirtmek için de kullanıldığını fonetik göstergeler ile örnek verilebilir. Bunun ilk çizgisel ve resimsel örnekleri karakteristik olarak çivi görünümünde vurgulu darbelerle oluşan gruplar halinde basit bir yöntem öne sürmüşlerdi bunun içinde ilk resimsel formları ve biçimleri bir yana itildiğini görmekteyiz. Beraberinde yazının yönü de haliyle değiştiğini gösterdiğine şahit olduk. Bununla birlikte sağdan sola dikey sütunlarla değil, doksan derecelik bir değişim, ile yazarken karmaşıklığı ve boğuculuğunu önlemek için soldan sağa yazıldığı görülmektedir bu sonuçla birlikte piktogramlar giderek daha çok biçimsel bir görünüm aldığını gözlemlemekteyiz.

Akad krallığı ortaya çıkma sırasında, (M.Ö. 2400-2250) Sami konuşma dili gücünü ele geçirerek imparatorluğu birleştirmiş ve eski hanedanlık dönemine son vermiştir. Akad'ca baskın bir konuşma dili haline geldiği zaman bu dilde yazmak için Sümer çivi yazısı yetmiyordu ve daha eski yöntemlerden yararlanmak zorunda olduklarından dolayı bunun için de Sümer dilini kullanıyorlardı. Sonuç olarak dilbilim açısından konuşma ve yazmanın tamamen birbirinden farklı olan bir dil olarak kullanılıp tüm yazılı kültürlerde kullanılan bir ölü dil kavramı oluştu.

Bu bölümde asıl tartışma konusu olan Mısırlılar, Hausa ve Sami dillerinin de içinde barındıran bir grup olarak kendi Afro-Asya dillerini yazmak için bir “hiyeroglif” sistemi (resim 2.7) geliştirdiler. Yunanlıların adlandırdığı gibi mısır hiyeroglif yazısı, bu yazının asıl kullanım amacı dinsel, çivi yazısı ile Sümerler, yazının keşfedilişi ve bilinmesi ile itibaren 2000 yıllık bir süreyle eski Levantlar arasında temel yazı, şekli

biçimi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz böylelikle Sümer’lerin birçok buluştan sonra da insanlık için örnek oluşturduğuna tanık oluyoruz.

Resim 2.7. Hieroglif yazısının yaklaşık M.Ö 3200 – M.S. 400 tarihleri arasında kullanılan alfabe listesinden birkaç örneği

Kaynak: <http://www.antiktarih.com> (erişim tarihi: 20.05.2021)

Belli başlı yazıların yayılım süreci ve ilk fikrin yayılımı ile yazı fikrinin insan dürtüsü olarak birbirinden ayırmakta fayda olduğunu söyleyebiliriz. Orta doğudaki bu iki uygulama işlevlilik bakımından fikirleri aynıdır ve iki ana akım da farklı açılardan yazıya bir rol yüklemiş olduğu görünmektedir. İnkalar ve diğer Amerika ülkelerinde bürokratik amaçlı kullanılan düğümlleme sistemi anıtsal şekilde zapotek ve mayalar tarafından kullanılan gliflerden ayrılarak öne çıkıyordu, nedeni ise; Mezopotamya’nın yazı dilinin ekonomik amaçlı olmasına karşın, Mısır’daki taş yazıtlarının eski evlerde bulunmuş kil tabletli yazıtlarından farklı bir işlevden yararlandıkları açıktır. Ortada olan tek sorun mısır papirüsünün kil tabletler kadar güçlü olamamasıdır, bu sebepten dolayı daha önce kullanıldıklarını bilmemize rağmen beraberinde gerçek yazı daha sonraları rahipler sınıfı tarafından halk sınıfı için mürekkeple papirüs üzerinde yazılmış olsa bile karakter olarak Mezopotamya’nın aksine tam anıtsal bir görünümü vardır ve çok erken bir dönemde birinci hanedan zamanında ortaya çıkmıştır (M.Ö. 3000 civarı).

Ortaya çıkan mısır yazısının en harika örneği narmer paletidir bu palette fetih sahneleri simgesel olarak anlatılmıştır (Resim 2.8) örnek olarak kral bir şahin veya başka bir kraliyet işareti olan hayvan figürü ile aynı zamanda kralın bölgesi ise kendine ait sembollerle belirtilmiştir. Mühürlerde Rebus prensibinin (örneğin “1” yazmak için göz simgesi) çizildiğini görüyoruz başka bir dilde çizgi, desen gibi yazıların karma bir grubuyla karşılaşıyoruz.

Resim 2.8. Narmer paleti, mö 31. Yy. Antik mısır’ın en eski tarihi kayıtlarından biri olan bu palette (64 cm x 42 cm) kral narmer’in aşağı (kuzey) mısırlı’lara karşı zaferi tasvir edilmiş.

Mısır müzesi, kahire

Kaynak: <https://en.wikipedia.org/wiki/> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

Halbuki mevsimleri resmeden ressam Mereuka’nın ilk resminde (sakara bölgesi, M.Ö. 2300 civarı), bu kavramın değişik bir tarafıyla karşılaşırız, ressam sözcüklerle bitirilmemiş bir mevsimler çiziminde sözel olmayan işaretlerden oluşan grafik formlarını eşitleme çabasında hiyerogliflerle bitirmiş. “Resim döngüleri ve hiyeroglifler, simgelemeler ve yazıtlar” der Gombrich, “mısırlıların gözünde bizde olduğundan çok daha fazla birbirleriyle yer değiştirebilirler” (Goody, 1968, s.106).

Bazı geleneklerin veya tabuların resmi tamamlama açısından ve resimdeki nazireye ithafen atılan başlıkların, bir çeşit seri karikatürlerden bir şablon ya da balon

içine alınan bu konuşmalar ile resimli kitaplarda devamlılık adına sürdürdüğünü görmekteyiz. İçsel özellikleri çivi yazısına benzer olan karışık resim-heceli [logo-syllabic] karakter ve sınıf belirleyiciler çok geçmeden mısırlıların sözcüğü nasıl seslendireceğini temsilleyen fonogram dizisi, eylemleri gösteren sözcükler, seslendirme şeklini, resimsel işaretlerine eklediler. Bunların çoğu gereksizdi ama aynı zamanda çok sesli sözcüklerini anlam karışıklığını ortadan kaldırmak için işlevli idi, glif ve grafemler sayesinde hem mısır ve hem de Sümer (Akad çivi yazısında) sözcüklerin anlamları ve aynı zamanda seslerini de kodlamaya başlamışlardır, misal uruk III ve jemdet nasr'da buluntular geç arkaik döneme ait tabletlerde, Sümerce “ti” olarak isimlendirilen ve “yaşamak/yaşam” sözcüklerin için kullanılan bir ok işaretinin olduğunu görmekteyiz. Sümerce de bir eş sesli sözcük misal ti (l) olarak kullanıldığını biliyoruz. Ancak yazıyı bu şekilde ifade etmek ya da yazmak mümkün oluyordu misal: (en.lıl-tı), (tanrı) enlil (verir) yaşam. Bu şekildeki yaklaşımlar rebus yazısı veya sesin sözcük anlamlarından ayırdığına şahit oluyoruz, bunun için fonetik sistemin ister hece olarak, ya da alfabe olsun, en önemli temel unsurlarının olduğunu bilmekteyiz, bu örnekler yaklaşımlarımız daha da güçlendirdiğini görmekteyiz.

Z. Hawkins'in belirttiği gibi; “antik yazının küçük bir okur-yazar seçkininin, katipler elinde olduğu açıktır, bunlar yaptıkları işte büyük bir tutuculuk sergilemişlerdir ve onun basitleştirilmesi ile hiç ilgilenmedikleri gibi, genellikle şifrelemeye benzer işaretler ve değerler üretmek yoluyla ustalıklarını ortaya koyma yolunu seçmişlerdir. Bu nedenle pek çok antik yazı bir karma logografik-heceli karakterinden kurtulamamıştır” (Goody, 1979, s: 132).

Z.hawkinsin düşüncesine göre antik yazı, okur yazar bir grubun ve aynı zamanda katiplerin elinde olduğu açıktır bunlar sergiledikleri yazının basitleştirmesi için herhangi bir çaba harcamayıp ve değerler üretmekle meşgul olup şifreleme işaretler ortaya çıkmış bu sebeplerden dolayı eski yazıların çoğu bir karma logografik heceli karakterinden oluşmuştur (Goody, 1979, s: 132). (M.Ö. 2000 civarı) yazının gelişimine tanık olan kuzey Hindistan kıta parçasındaki - indus havzası aynı zamanda M.Ö. III. Yüzyılın büyük bir uygarlığı idi. İndus havzası; yazısı ile bir bağlantı olma ihtimali var bu yazının bağlantıları Afganistan'dan yapılan akik taşı ve lapis gibi yarı değerli taşların ticaretinde görülmüştür.

Uzmanlardan biri, dilin kendisinin de Sümer dili olduğunu öne sürülmüştür (Kinnear Wilson, 1974, s:140) fakat başka uzmanlar bunu günümüzde Güney Hindistan' da konuşulan bir dil gurubu olan dravid dilinin ilk formu olarak kabul ettiler (Parpola 1970; Fairservis 1983).

Aynı zaman diliminde M.Ö. 2800'den itibaren yeni bir yazı sistemi olarak grit adasının mühürler üzerindeki resimler olarak işaretler görülmüştür. Bu yazı sistemin işaretlerinde mısır etkisinin olduğu görülmüştür. Bunun örnekleri Minos'ta M.Ö. 1700 ile 1500'lerde buluntuların el yazısının çizgisel formlarda çizgisel b olduğunu görüyoruz. M.Ö. 2000-1850 yıllarında bu işaretlerin resimsel hiyerogliffe dönüşmesine sebep olmuştur. Amerikalı bilim adamlarının araştırmaları Cyrus Gordon yakın bir zamanda çizgisel a'nın yanı sıra ve M.Ö. 600-300 yıllarında yunan alfabesi ile yazılmış, eski girit yazısının da her ikisinin de Kuzey-Batı Sami dili içinde yer aldığına dair iddia etmiş olmasına rağmen halen bu yazının memnun edici bir kod çözümlemesi henüz sağlanmadığını görmekteyiz. M.Ö. il. Yüzyılın ortasında minos yazısından sonra Hitit yazısı ortaya çıktı. Hitit İmparatorluğu şimdiki Türkiye topraklarını kara deniz ile Asur arasındaki toprakları işgal etmişti. Mezopotamya çivi yazısının kraliyet arşivleri bulunmakla beraber bu yazının Hint-Avrupa dilleri için kullanıldığı ve bir Kuzey Suriye kaynağından alındığı gün ışığına çıktı. (M.Ö. 1650-1200) Mısır formundan etkilenmiş olan bu yazı çivi yazısı ve hiyeroglif yazısı hem Hitit dilini yazmak için hem de luwian dilinin (M.Ö. 1400-1200 ve M.Ö. 1350- XIII. Yüzyıl) bir Hint Avrupa dilinin yazımında kullanılmıştır.

3. ALFABETİK YAZININ DOĞUŞUYLA İLGİLİ İLİŞKİLER

Alfabetik yazı, hiyeroglif yazının tekerleğinde sade bir çomak değildi: kendisi başlı başına bir tekerlek olabilirdi.

(S.R Fischer .2004,S:57)

Geçen bölümlerde de tartıştığımız üzere “yazının gelişimindeki belirleyici adım fonetikleştirmedir (sescilleştirme): yani, resimli ikondan fonetik sembole geçiştir.” diyen dilbilimci Florian Coulmas'la hemfikir olmak cazip gelebilir (Columbus,1989, s:109). Fonetikleştirme eylemi genellikle tam anlamıyla yazının tanımlanmasında güçlü ve önemli bir ölçüt sayılsa da her grafik sisteminde kısmen bulunmaktadır. İnsanlar, koyun figürünün resmini ya da sembolik bir sayıyı “1” görür ve grafik olarak benzerlikler ya da önceden öğrenilmiş bilgiler sayesinde bu bilgiler ne kadar gelişmemiş de olsa zihni otomatik ve doğal olarak ona bir ad verir. Görünenleri fonetikleştirebilmek doğrudan eksiksiz bir alfabe yazının icadı anlamına gelmemektedir. Eksiksiz yazının çetin sınavı muhasebeydi (J.D. Bernal, 1954, s:140). Eksiksiz ve tam bir yazının oluşması için toplumsal gerekliliklerin oluşmasını beklemek gerekmektedir. Yaklaşık altı bin yıl önce Ortadoğu'ya yerleşen Sümerliler hammaddelerini, işledikleri toprakları, çalışanları, görev dağılımlarını, meyve sebze bahçelerinin hasadını, tarlalarının gelir ve giderlerini yönetmek için onlara yardımcı olabilecek daha karmaşık bir sisteme ihtiyaç duyarlar. Eski usul zihin ve anımsama artık Sümerliler için yeterli gelmemeye başlar ve kökten bir değişime ihtiyaç duyarlar.

Mezopotamya yazısının gelişmesinde, belirli bir sesin çeşitli farklı harf kombinasyonlarıyla ifade edildiği Rebus tekniğinin büyük bir payı bulunmaktadır. Bu ilke Mezopotamya, Nil ve çevresi, İran coğrafyası ve İndus vadisi ve oradan da Balkanlara kadar yayılım gösterir. Lolografi ve fonografi gibi gösterge tanımlayıcılarını kullanarak yerel ihtiyaçlar doğrultusunda bu yeni yazı sistemi oluşturuldu, böylelikle bugün hâlâ en geçerli yazı biçimi olan karma sistemler, alfabeler kuruldu. Mısır'da, papirüs üzerine mürekkeple yazılmış Hiyeroglifler gündelik hayatın büyük bir kısmında kullanılmaya başladı. Bugün kullandığımız yazının geçmişi açısından güçlü bir önem

taşıyan bir icatla birlikte Mısır'da ayrıca bir grup resimler ünsüz şekillerde eklendi. Bu resimler sadece kelimenin başındaki ünsüzlerin çıkardığı ses yerine geçen resimlerdir. Bu yeni Mısır yazısı, kısa zamanda kullanışlı bir işlek yazı haline gelmesiyle beraber Mezopotamya'da yumuşak bir kile basılan şekiller ve çivi yazısını andıran biçimleri kullanan bir resim yazısı sistemi kullanılmaya başlandı. Bu sayede klasik biçimlerin aslında küçük çaplı envanterleri çıkarılarak birbirinden farklı sözcükler yazıldı. (Bkz. Resim 3.1)

Mısırlılar kendi yazı sistemlerinin dillerinin ünsüz ölçüsünü kullanarak oluşturdular, sadece ünsüzleri kullanacak şekilde kelimeler oluşturdular. Ticaret için ziyarette bulunan bazı Sami ortakları ve kente gelen misafirler ve işçiler Mısırlıların yazı sistemlerini gözlemleyerek gördüklerini kendi dillerinde yeniden yazmak üzere Kenan'a taşıdılar bu kültür alışverişinden bin yıl sonra, yunan uygarlığı benzer harf ve kelime sistemini Fenikelilerden öğrendi ve alfabeyi, bugün dünyanın geniş bir bölümünde kullanılan yazı sistemini oluşturacak olan ünlü harfleri de eklediler. Mısırlıların sadece ünsüz harfleri kullanarak oluşturup yazdıkları, uzun zamandır bilinir. Kahun'da yaklaşık M.Ö. 2000-1800 yıllarına tarihlenen farklı yazıtlar 1900'lerin başlarında keşfedildi ve literatüre girdi.

	' / önkol ve el	Sami 'ayn
	w/ bildirgin yavrusu	W
	w / elyazısı	W
	b / ayak	B
	p / hasır	P
	f / boynuzlu engerek	F
	m / keçe	M
	n / su	N
	r / ağız	R
	h / sazlık barınağı	H
	h / bükülmüş keten	H (hafif genizsil)
	h / kalbur (?)	KH (İskoçça <i>loch</i> gibi)
	h / hayvan göbeği	KH (yumuşak)
	s / kapı sürgüsü	S
	ş / katlanmış kumaş	S
	ş / havuz	SH
	k / tepe	Q
	k / kulplu sepet	K

Resim 3.1. Tek ünlü harfli göstergeler: eski mısır ünsüz alfabesi.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022). 'Yazının Tarihi", Cilt 1,Sayı 1,2022,S.7.

1998 senesinde yaklaşık M.Ö. 1900 yıllarına tarihlenen, Teb'den başlayarak Abidos'a kadar uzanan antik bir rota üzerinde, Vadi El Hol'daki doğal bir kireçtaşı duvarına oyulmuş birbirine çok benzer iki alfabetik yazıt keşfedildi. Sina yarımadasında bulunan en eski yazıtlardan da eski tarihli bu ve bunun benzeri Mısır ilk örnekleri, farklı alfabetik yazının çok erken bir tarihte sıklıkla kullanıldığına işaret eder, bulunan yazılar, ilk olarak kabul edilenlerden iki ya da üç asır daha eskidir öyleyse, insanların iddia ettiği gibi Yunanlılar ve Fenikeliler alfabeyi oluşturmadı. Mısırlılar, M.Ö. 3. Yüzyıldan itibaren seslenmeye yardımcı ünsüz harfleri kullanarak hiyeroglif sistemlerinden alfabeyi kurdular. Bazı araştırmacılar, Sami dilini bilen paralı askerler ve tüccarların ilk olarak

alfabeyi hiyeroglifi sadeleştirerek ve bu sadeleştirmeyi ünsüz alfabetik semboller sayesinde bir düzen içinde standartlaştırarak geliştirdiklerine inanır. Mısır'da yaşayan Sami halkların kısa sürede ünsüz yazı anlayışını kullanmıştır. Samiler, Mısır resimlerine Sami isimleri verdiler ve Mısır'da bulunan ünsüz harfler alfabesinin fonetik değerleriyle oynadılar. Akrofonî ya da “ilk-ünsüz” ilkesini kullanarak yeni göstergeler de geliştirdiler (G.R. Driver, 1968, s:180).

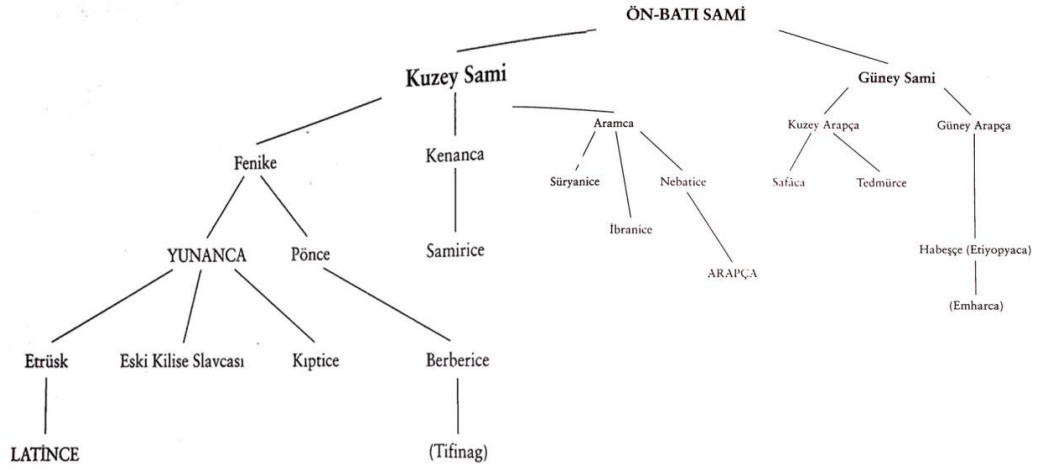
Mısır yazısında tek bir ses, tek bir göstergeyle sınırlıydı. Toplamda otuz harften daha az harf, yazılı konuşmayı tümüyle Sami dillerine aktarmak için gerekliydi. (Mısır ön-alfabesinden Sami Ebcedine ya da ünsüz alfabesine geçişte çok önemli bir rol oynayan bir unsur, yaklaşık M.Ö. 1800- 1600'e tarihlenen (hâlâ çözülmemiş) ön Sina yazısıydı. (G.R. Driver, 1987, s:111).bu yazı ilk olarak Sina yarımadasında, farklı bölgelerde tanımlanmış ve ismi de buradan gelmektedir. Pek çok ön Sina harfi, Mısır harfleri ve logogramlarıyla benzer. (Bkz. Resim 3.2) bu durum Sami akrofonik değerlerin tasvir edilen objelerin yerini almasıyla gerçekleşir.

MISIR	ÖN SİNA	FENİKE	ERKEN YUNAN	YUNAN	LATİN
					A
					B
					G
					E
					K
					M
					N
					O
					P
					T
					S

Resim 3.2 . Antik mısır hiyeroglifleri bizim alfabemizde dönüşüme uğramış bir biçimde yaşanmaktadır.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022).’Yazinin Tarihi”, Cilt 1,Sayı 1,2022,S.7.

Sami ünsüz envanteri arasındaki “kayıp bağlantı” değildi; yalnızca erken bir yazı dilindeki sistemdir. (David Dringer, 1968 , s:87) Sami alfabenin hâlâ kullanımda olan bu atası, bir ön-batı Sami dilinin ünsüzlerini aktarmak için geliştirilmişti (Resim 3.3).

Resim 3.3 . Resimde kısaltılmış haliyle ön batı sami antik yazıları görülür.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022).’Yazinin Tarihi”, Cilt 1,Sayı 1,2022,S.92.

Ebced ya da çizgisel Sami yazısı, her ikisi de görünüşe göre Kenan ön-alfabesinin ağızlarının yavru dilleri olan iki ayrı biçimde gelişti ve yayıldı. (M.O’connor, 1996, s:87) M.Ö. 1300 senesine kadar erken bir vakitte, güney Sami 28 adet ünsüz harfiyle kuzey Sami’den ayrıldı. Yaklaşık olarak M.Ö. 1000 itibariyle, kuzey Sami coğrafyasının Fenike ünsüz alfabesi sadece 22 adet ünsüzle oluşturuldu. Bu alfabe, MS 3. Yüzyıla kadar batı Akdeniz’de yer alan Fenikeli kolonicilerin soyundan gelenler tarafından Pönceye dönüştürülerek yaklaşık bin yıl gibi bir süre kullanıldı. Bronz devri* zamanı yaşayan Kenanlıları, Demir devri zamanında Fenikeliler olarak karşımıza çıktı. Fenikeli olarak tanınan Phoenician sözcüğü morlu tüccarlar anlamına gelir. Fenikeliler sur, Beyrut, Aşkelon Biblos, Sidon ve Aşkelon gibi kıyı merkezlerinde yaşıyorlardı. Yaklaşık olarak M.Ö. 1050 tarihlerinde kıyı merkezlerinde yaşayan deniz halklarının güçleri zayıflayınca Akdeniz sahillerinin başında bulunan yöneticiler olarak Danao’ların yerlerine geçtiler. Bu yeni gelişmeler, ticaret ziyaretleri düzenleyen ve doğu Akdeniz boyunca ticaret merkezleri kuran Fenikeliler için bir anda özgürlük getirdi.

*Tunç Çağı veya Bronz çağı, antik Avrupa, Asya ve orta doğu halklarının hammadde ve alet kültürlerindeki üçüncü evre. Bölgeden bölgeye fark etmekle birlikte yaklaşık olarak M.Ö. 3000 - M.Ö. 1000 yılları arasında gerçekleşmiştir. Kalay ve bakırın karışımından oluşan tunç Anadolu’da kalkolitik sonunda görülür.

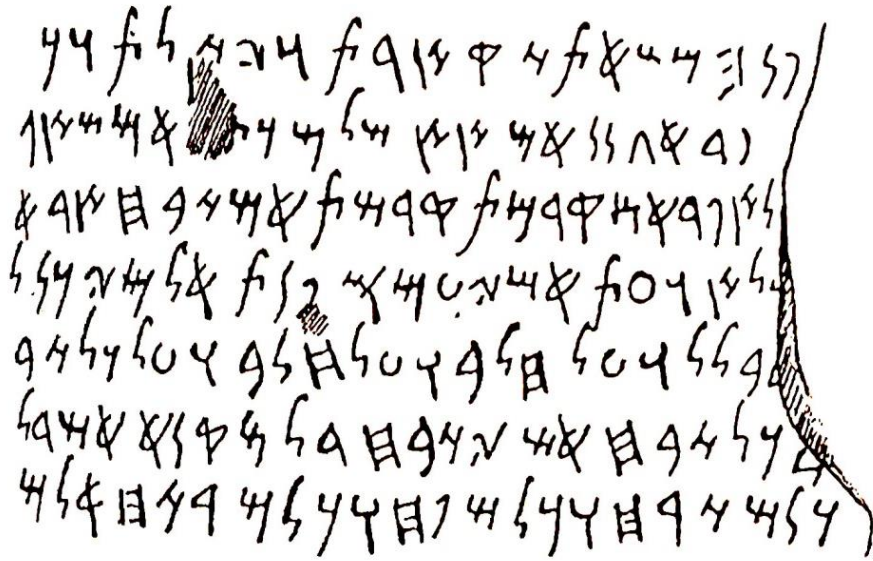
Resim 3.4 . En ünlü Fenike yazıtlardan biri. Mobalitenin ülkesinde mişa (mesa) olarak da bilinen mişa dikilitaşı'nın üzerinde “ben kemosomelek in oğlu dibondan moab kralı mesa...” yazılıdır. Mö 842 yıllarına tarihlenen dikilitaş Fenike yazıtları arasında en ünlüsü olup kullanılan dil eski İbranicedir.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022). 'Yazının Tarihi', Cilt 1,Sayı 1,2022,S.96.

Sami yazısının kaynağı Fenike yazısına dayanır. Güncel ve kullanışlı bir alfabe ve yazı ticari merkezler için gerekliydi (Resim 3.4). Batı Sami dillerinde yazılmış ve okunabilir halde olan en eski metindir. Kral Ahiram'ın mezar lahдинin üzerinde bulunan metin, yaklaşık olarak M.Ö. 1150-1000 yıllarına tarihlenmiştir ve kitabede yer alır. Fenikeliler, Biblos'dan aldıkları hece yazısını kendi yazılarına uyarlayıp Bronz devri ataları olan Kenanlıların üzerinde çalıştığı resim ve yazıdan oluşan alfabeleri resimsiz bir

şekilde kullanışlı bir alfabeye çevirdiler, bu yeni alfabe, kuzey-batı Sami dillerini yazmak için de yakın coğrafyalara taşındı. Kaynağını Fenikelilerden alan bu yeni yazı stili her coğrafyada farklı bir biçimde karşımıza çıkıyordu.

İsmi “phoinikos gramm” olan yeni alfabenin ismini Yunanlılar Fenike alfabesi olarak kullandı. Doğu Akdeniz boyunca kullanılan ve mö 850 yıllarına tarihlenen yazı; sağdan sola, soldan sağa olacak şekilde, satırları yer değiştirmiş halde ve kararsız bir yazı olarak görünür. Kararlı ve düzenli bir şekilde Fenike alfabesinin sağdan sola doğru yazıldığı ancak M.Ö. 800 tarihinden sonra görülür ve bu yazı, M.Ö. 1. Yüzyıl gibi geç bir zamanda bile ünlü harfler kullanmadan yazılır. Fenike yazısının kendi içinde en önemli küçük dili Batı Akdeniz’de Brikeli kolonicileri arasında konuşulan ve MS ilk birkaç yüzyıl boyunca yaygın şekilde kullanılan Pönceydi (Resim 3.5)

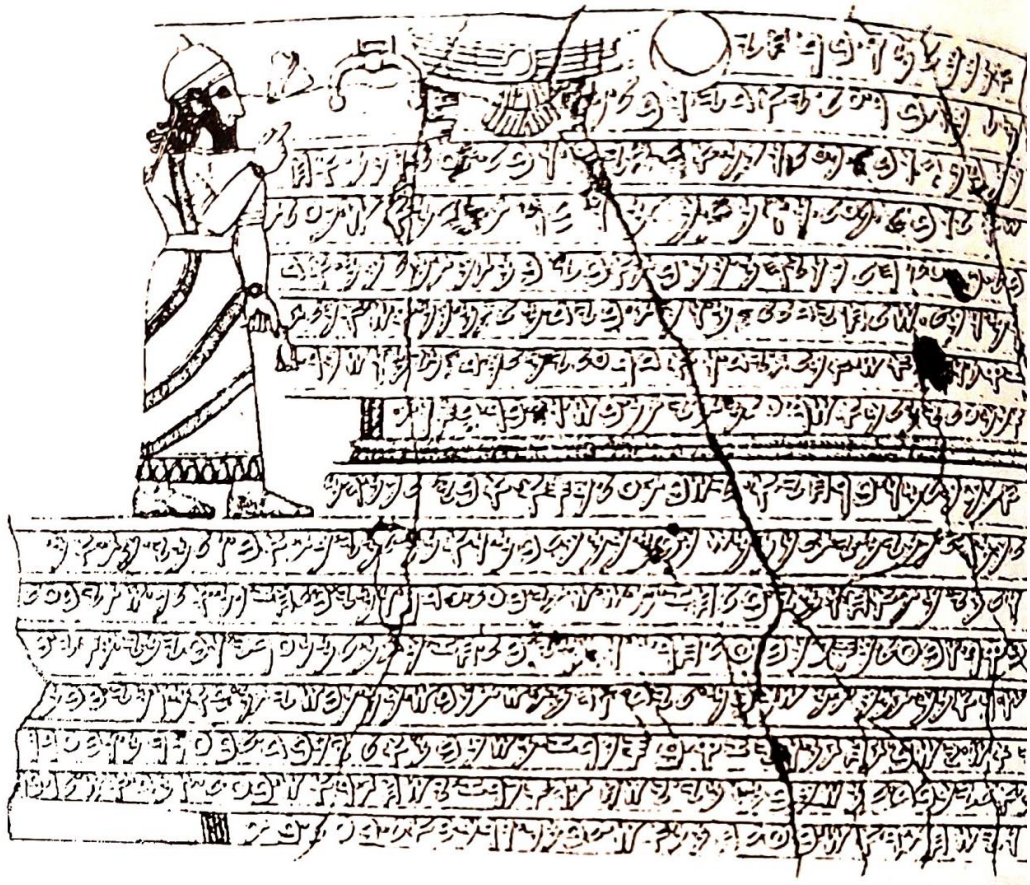
Resim 3.5. Fenike kolonisinde yer alan kartaca kurban tarifelerini ilan eden pönce yazıt bölümünün bir kısmı fransa, marsilya’da bulunur. Yaklaşık mö 300.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022).’Yazinin Tarihi”, Cilt 1,Sayı 1,2022,S.97.

Geç dönem Pönce dilinde Alef, Ayn, Hē ve Bêt gibi seslerin gırtlaktan çıkan tonları kayboldu. Daha sonraları Pönce, Akdeniz’e hâkim olan Latin alfabesinden de yararlanarak, bugün kullanıldığı gibi ünlü harflerin ünsüzler arasına yazılmasıyla

geliştirildi. Eski üslupta sadece ünsüz harfleri kabul eden Sami yazısı için bu güncelleme ve yenilikler, önemli değişikliklerdi.

Başlangıçta aramca konuşan ve Fenike yazısını kullanan Doğu Akdeniz, Güney Anadolu ve Kuzey Mezopotamya’da yerleşenler bulunuyordu. MÖ 9. Yüzyıla kadar uzanan Arami dilinde yazılmış en eski yazıtlar, Fenike alfabesinde yazılmıştı. Kullanılan bu alfabe ihtiyaçlara göre değişerek Aramca dilini oluşturdu. (Resim 3.6).

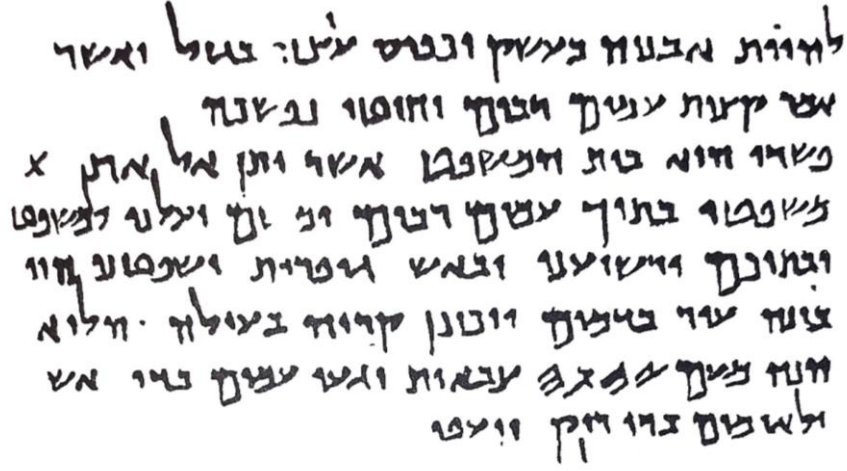

Resim 3.6. Ya’di kralı, khaya oğlu kilamuwa tarafından asur kralı III. Shalmanese’ye ödenen savaş vergisini eski aramca nakleden ünlü kenan aramca “kilamuwa yazıtı” üst yarısı (MÖ 858-824)

Kaynak: Fischer, S. R. (2022). ‘Yazının Tarihi’, Cilt 1, Sayı 1, 2022, S.100.

Aramca dili M.Ö. 8. ya da 7. Yüzyıldan itibaren Yakındoğu’da yaygın şekilde kullanılıyordu ve kısa zamanda, tüm bölgenin ortak dili haline geldi. Aramca, son olarak da MÖ 550-330 yılları itibarıyla Pers imparatorluğunun resmi dili olarak görülür. Seneler

evvel Ugaritli Sami kâtipler tarafından başlatılan bir yöntemi yeniden uygulamaya başladılar. Yöntem, kelimelerin içinde ve sonunda uzun ünlü harfleri kullanmak halinde karşımıza çıkar. "okumanın anneleri" yani "matres le clionis" olarak bilinen ve bugüne kadar gelen ünsüz harfler ve özel ünlü göstergeleri bu yazı içinde kullanırlar. Kısa ünlüler giderek daha fazla kullanılır; Sadece ünsüzlerle yazmak, çeşitli okumalara imkân tanımakla birlikte, kısa ünsüz harfler haritasında yer alan sözcükler için çok fazla belirsizlik yaratmıştı. İngilizce dilinde iki sert ünsüzün yan yana gelmesini, örneğin "mn" harflerini düşünebiliriz. Bu harfler "Man", "Men", "Moon", "Mean", "Mane", "Mine" gibi farklı anlamlara gelebilirler. Dolayısıyla erken yazıtların sınırlı kelimeleri, konuşmanın daha kesin bir biçimde yeniden üretim ihtiyacını artırmıştır. Daha karmaşık kelimeler tarafından hükümsüz kılınmıştır ve Aramca yazarları uzun ünlüleri kullanmaya başlamıştır. Oldukça yararlı olan bu yöntem kısa sürede Kenan yazısının yazarlarına da yayılır. Yine de güney Sami olarak bilinen halklar sadece ünsüzlerle yazmayı sürdürdü. Arami dilinin kullanışlı etkisi pers imparatorluğu üzerinde etkili olunca saray Aramcası olarak ortaya çıkan dil batıda bulunan temel yazı türünü oluşturdu. Batıda yerleşen nebatiler bu dili kendilerine özgü bir hale getirip biçimini değiştirerek kullanmaya başladılar. Bu kullandıkları dil bugün Arapça dili olarak karşımıza çıkar. MÖ 5. Yüzyıldan itibaren bugün Yahudiler olarak bilinen topluluklar kullanılan bütün harfleri kare bir şekil içinde çerçeveye alıp düzenleyerek yazılarına standart bir biçim verdiler. Dolayısıyla "kētāb merubbā" ya da "kare yazı" adı verilen yazılar da Arami yazısını kullanıyordu. En güzel örneklerinden biri M.Ö. 1. Yüzyıl itibarıyla ölü deniz tomarlarında görülmüştür (Resim 3.7)

לחיות אבנו בעמק ונבס עט: בטל ואמר
אשר קצת עמך ונבס וחוסו נבס
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו
כשרו חיה בטל וחוסו אבנו ונבס אבנו

Resim 3.7. Deri ölü deniz tomarı üzerinde yer alan kare İbranice yazının erken bir evresinde yazılmış habakkuk peygambere ait metin. Yaklaşık mö 170. Sondan bir önceki satırda sağ kenardan üçüncü sırada kadim saygı ifadesi olarak daha eski İbranice yazıyla “yahweh” yazılıdır.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022).’Yazinin Tarihi”, Cilt 1,Sayi 1,2022,S.103.

Bu yazı giderek daha kullanışlı hale getirilir. İlerde iki farklı lehçe olarak karşımıza çıkacaktır. Dairesel üsluplu sefaret bugün doğu İspanyolcası olarak da bilinir. Kare İbranice, seküler ya da kutsal tüm Yahudi metinlerinin resmi yazısı haline gelir. Orta çağ boyunca sadece kutsal kullanımını sürdürür ancak 1800’lerde Yahudi yazarlar, farklı amaçlar için de bu yazıyı da kullanmaya başlarlar. Bugün bu kullanımlar da İsrail devletin modern yazısını oluşturmaktadır.

Bugün kullandığımız büyük harfler, o döneminin Latin alfabesine oldukça yakın görünür. Benzer şekilde M.Ö. ilk birkaç yüzyılın aramca yazısına yakın duran kare İbranice dili de vardır. İbraniler ünlü işaretleri ve ilkelerini, belirsizliği daha da azaltacak şekilde genişlettiler ve aramca yazıdan devşirdiler. Suriye yazıtlarında ünlüleri belirtmek için ilkin ayırıcı imlerin -ünsüzler etrafında gruplanan özel tirelerin kullanımı görüldü, bu muhtemelen aramca uzun-ünlü işaretlerinin aynı şeyi yapmak üzere kullanımı le birlikte ayırıcı imlerin İbraniceye eklenmesini de teşvik etti (Jensen, 1968 , s:87) İbranice dilinin kâtipleri, M.Ö. 1. Yüzyılın sonlarında, birbirinden farklı anlamlara gelen sayıca fazla ayırıcı im kullanırlar. Bugün kutsal metinler, şiirler ve çocuk kitaplarında kullanıldığını

görüyoruz. İbranice kullanılan birbirinden farklı ayırıcı imlerin genel ismine tiber sistemi deniyordu. Bu imler, Filistin'in önemli limanlarından biri tiber'de on bir asır önce geliştirildi. (Resim 3.8).

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ : וְהָאֲרֶץ
הָיְתָה תֵהוֹ וְכֹהוּ וְהָשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי
תְהוֹם:

*bə-rē'sīṭ bārā' ʾălōhīm' eṭ ha-ššāmajim wə' eṭ hā-'ārāš. wə
hā-'ārūš hājəḇā ḥōhū wā-ḃōhū wə ḥoṣāx 'al-pənē ḥəhōm,
wə rūāḥ 'ălōhīm mərahəḇəṭ 'al-pənē ha-mmājim.*

Resim 3.8. yaratılış: tiber sistemi farklı imleri kullanılarak modern kare İbranice alfabeyle yazılmış: “ başlangıçta tanrı gökleri ve yeri yarattı. Yer biçimsizdi ve boştu, enginin yüzünde karanlık vardı ve tanrının ruhu suların yüzünde hareket ediyordu.” Yazılı yazıt.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022).’Yazının Tarihi”, Cilt 1,Sayı 1,2022,S.104.

3.1. Yunan Alfabesi

Yunanlıların Fenike harflerini deniz çevresinde yaşayan halkların düşüşünden sonra Akdeniz ticaretine hükmeden Biblos, Sur, Sidon, Aşkelon gibi varlıklı Akdeniz limanlarında bulunan gezgin tacirlerden aldığı düşünülür. Fakat tüm uzmanlar bu kültür alışverişinin ne zaman, nasıl ve nerede gerçekleştiği konusunda farklı görüştedir. Yunanlıların yazıyı en çok bilinen eserleri Homeros'u yazmak amacıyla icat ettiklerine dair iddialar yanlıştır. Yunanlıların, Miken medeniyetinin mö 13. Yüzyılda yıkılmasının ardından uzun yıllar boyunca yazı zanaatini unuttuğu iddiası da fazlasıyla yanlış görünür. Bu görüşlerin aksine, Kıbrıs-Minos yazılarını kullanan Kıbrıs Yunanlıları, kısa bir vakit sonra alfabelerini çizgisel c formuna dönüştürürler. Ardından Kıbrıs'ta bulunan kâtipler, bu formu beraber muhasebe yazı gibi işleri için eskiden kullandıkları hece yazısına göre daha hızlı ve kolay buldukları alfabetik Fenike yazısını da kullanırlar. Fenike yazısının kullanılmaya başlamaları Fenikeli tüccarlarla ticaretler sayesinde oluşturduğuna dair bu görüşe erken Kıbrıs alfabetik yazısı dolayısıyla ileri sürülmüştür. Bulunan yazılar sadece

hece yazısına alışık olan kâtipleri ortaya koyar. Genel kabul olarak M.Ö. 10. Yüzyıl tarihlerinde ve en geç M.Ö. 850'de Yunanlıların Fenike alfabesini kullanmaya başladığı yönündedir. Yine de Yunanlıların Fenike alfabesini ödünç alıp almadıkları tam olarak bilinmemektedir. 1906 senesinde British Museum müdürü ve baş kütüphanecisi Edward Maunde Thompson'nın dile getirdiği tez, bir yüzyıl sonra da geçerliliğini korumaktadır: “yunanlar yazma sanatını Fenikelilerden en azından M.Ö. 9. Yüzyıl kadar erken bir tarihte öğrendi; bir ya da iki yüzyıl önce edinmiş olmaları da olanaksız değildir” (Pierre Swiggers,1985,s:261). Yunanlıların yaklaşık M.Ö. 2000 tarihlerinde Doğu Akdeniz'den öğrendikleri, bugün kullandığımız eksiksiz bir yazı geleneği sürdürmeleri ve hiç bırakmadan yazmaya devam etmeleri onları tarih haritasında her zaman güçlü kılmıştır. Yunanlılar dışında hiçbir Hint-Avrupa halkı yazıya bu kadar eski bir vakitten itibaren kesintisiz bir şekilde sahip olmamıştır. Bu durum da bizlere yunanca konuşan erken dönem insanların, kaynağı doğu Akdeniz bölgesine uzanan bu iki yazıyı yani iki farklı sistemi de ödünç aldıklarını kanıtlar niteliktedir. M.Ö. 2000 civarında, Girit'te bulunan Minos, Yunanlılar Biblos'un yazısını Sami değerleri dışında hece yazılarını ödünç alırlar. Ardından da Kıbrıs yunanları olarak bilinenler, M.Ö. 1000-900 yılları civarında, Fenikelilerin alfabetik yazı fikrini bu defa Sami değerleriyle beraber ve diğer göstergeler de dahil olmak üzere ödünç alırlar.

Yunanlıların Fenike alfabesini mö 1000 civarında ödünç aldığına inanır (Florian Coulmas , 1989 , s:87). 10. Yüzyılı “en sonuncu” olarak kabul eder. Zaten 1907 yılında, W. Larfeld [handbuch der griechischen epigraphik (Leipzig, 1907)] tarihi M.Ö. 11. Yüzyıl tahmin etmekteydi. Bir doğu Akdeniz sisteminin yunanlar tarafından ikinci kez ödünç alınması, eylemin daha sonra “ikincil aktarım”(lilian hamilton jeffery,1990,s:78) aracılığıyla yunanca konuşan topluluklarda yayılan tümüyle yeni bir yazı sistemini üretmesi açısından “birincil aktarımın” bir örneğini teşkil ediyordu. Zamanla, arkeolojik bilgiler araştırmacılara erken yunan alfabesinin, zengin yerel ağızların ortaya çıkmasında etkili olduğunu gösterir. Kültürü Yunanistan kıyılarından çok daha ileri taşımaya başlayan Eğriboz*ların ilerlemesi ve Yunanlıların yeniden genişlemesi ve yayılmasıyla oluşan alfabedeki yerel uyarlama, tarih cetvelinde benzer zamanlara denk gelir. Bilhassa M.Ö. 8. Yüzyılın başlarında Eğriboz halkı, doğuda Suriye'den Batıda Napoli yakınlarındaki Ischia'ya ticaret kolonileri kurdukça, kendi Yunan alfabelerinin

karakteristik biçimini beraberlerinde taşıyarak, Yunanistan'ın ticari olarak büyümesinin yolunu açtı. (Kyle Mccarter,Jr,1975,S:5). Fenike harflerinin ilk örneklerine daha yakın görünen Girit, Tera ve Milos'ta kullanılan alfabenin, daha eski yunan biçimlerinin daha modern bir hali olarak karşımıza çıkan Eğriboz halkının yazısı, sekiz yüz yıllık bir birikimin eseridir.

Tarihte ilk kez Yunanlılar, ünlü harflerle ilgili ses birimlerini sistematik, kurallı ve tutarlı bir düzene getirirler. Arami kâtipleriye Yunanlıların yaptıklarını ancak birkaç yüzyıl sonra “matres lectionis” yani sesli harfler olarak kullanılan bazı sessiz harflerle mümkün kılmışlardır. Aramileri de ses bakımından ayrıştırıcı imler oluşturan İbraniler izler. Onlar bir yunan ünlü harfini tek bir ünsüz olarak kabul edip değerlendirirler ve sonra bu göstergeleri ünsüz bir harfe birleşik olarak ya da tek başına yazarlar. Komovi* öncesi ya da sonrası var olan bir sisonen daha güvenilir bir şekilde, ünsüz harflerle *aynı isimli idari birim için Eğriboz (bölgesel birim) sayfasına bakınız. Eğriboz (Yunanca: εὐβοία-euboia), Yunanistan'ın Girit'ten sonra en büyük adasıdır.

Ünlü harfleri bir araya getirip kullanarak yeniden ürettiler diyebiliriz ki Yunanlılar dillerde bazı belirgin ünlü seslerini ünsüz harflerle ilk kez karşılaştırdılar. Eski kitabeler ve el yazmalarını inceleyen paleografi bilimi, özellikle Latin ve yunan yazılarında, Majüsküller ve Minisküller gibi ayrımlar üzerinde durmazlar. Bu yazılar Majüsküller olarak yazılır. Eski yunan ve Latin Majüsküllerinin iki farklı türü bulunur. Büyük harfler ifşa edilebilmesi sorun çıkarmadıkça kavisiz ve köşeli olarak yazılmıştır. Yunan alfabesinin en eski biçimi Majüsküllerle yazılır. Bu majüsküller, kitabe, anıt ve farklı resmi yazıtlar üzerinde kolaylıkla seçilebilir. Köşeli olarak yazılan majüsküller dışında bir de dairesel formlu majüsküller bulunur. Dairesel majüsküllere Onsiyal ismi verilir. Yazı yazmak üzere kullanılan yumuşak papirüs kâğıdı, Onsiyallerin yani belirli bir açı ve oranla çizilen çizgilerin ve kavislerin yazımını kolaylaştırır. Onsiyaller, erken yunan papirüs örneklerinde, sık kullanılan harftir. Yine de Onsiyaller MS 4. Ve M.Ö. 5. Yüzyıllar arasında sıklıkla parşömen ve tirşe üzeri el yazmalarında kullanılmıştır. Onsiyaller biçim olarak bugün kullandığımız modern harflere benzerdir, yalnızca daha kavisli görünürler.

* Komovi, karadağ'ın doğusunda bir dağ ve dağ silsilesi. Dinaric alpleri'nin bir parçasıdır.

Yunan alfabesi bugün bilinen en büyük etkileşimi İtalyan yarımadasıyla yaptı. Yunanistan ve İtalya'nın ilk karşı karşıya gelmesi, Yunanistan'dan gelen Eğriboz kolonilerinin, M.Ö. 775 yıllarında Napoli Pithekoussai'da yerleşmesiyle, gerçekleşir. Ardından bugün İtalya Campania'da bulunan Cumae kenti kurulur. Pithekoussai ve Cumae yerleşkeleri sayesinde yunan kültürüyle etkileşim başlar. Yunan kültüründen ilk olarak, diğer batı Avrupa coğrafyaları ile yakın temasta olan ve kuzey İtalya'da bulunan Etrüskler etkilemeye başlar.

Etrüsklerin Yunanlılardan aldıkları en büyük yenilik, kendilerinin de artık gündelik hayatta büyük ihtiyaç duydukları harflerdi. Yunan alfabesinin harflerini kullanarak, bugün yazıtlardan ya da kitabelerden bildiğimiz antik bir dil olan Etrüskçe'yi kullanmaya başladılar. Etrüskçe bugün tam anlamıyla bilinen ve anlaşılan bir dil değildir. Dahası araştırmacılar Etrüskçe'nin bugün kullanılan herhangi bir dille yakınlığını tespit etmemiştir. Orvieto'daki arkeoloji müzesi müdürü Giuseppe Della Fina bu konu hakkında şöyle söyler: “elimizde olan birkaç örnekten etrüskçe'yi anlamaya çalışmak mezar taşlarına bakarak İtalyanca öğrenmeye çalışmak gibiydi. Her bir yeni metin, bir gün bu antik dili öğrenme şansımızı kayda değer ölçüde artırmakta.” (Angela M.H. Schuster, 1999 , s:17).

Etrüskçenin teşhis edilmesi Eğriboz kolonilerinin üzerinden gerçekleşti ve bu alışverişten Eğriboz-etrüskçe alfabesi oluştu. Bu alfabeyi daha sonra başka kentler ve coğrafyalar da kullanmaya başladı. Hatta Romalılar da kendi kullandıkları Latin dillerini yazmak üzere bu alfabeyi kullandılar. (Resim 3.9) bugün Latin alfabesinin, modern yunan alfabesinden büyük ölçüde farklı olmasının sebebi budur..

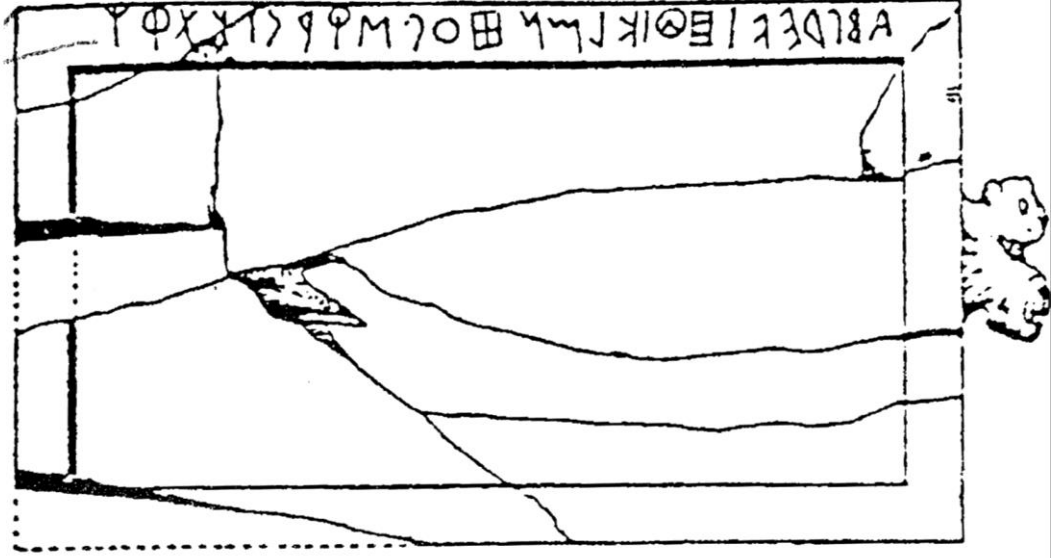
Eğriboz YAK. MÖ. 700	Etrüskçe YAK. MÖ 600	Erken Latince YAK. MÖ 500	Latince YAK. MÖ 100
A	A	A	A
B	(B)	B	B
C	C	C	C
D	(D)	D	D
E	E	E	E
F	F	F	F
G	G	G	G (<C)
H	H	H	Z (↓)
I	I	I	H
thēta	th	[none]	[none]
I	I	I	I
K	K	K	K
L	L	L	L
M	M	M	M
N	N	N	N
xi	xi	[none]	[none]
O	(O)	O	O
P	P	P	P
Q	Q	[none]	[none]
R	R	R	Q
S	S	S	R
T	T	T	S
U,V	U	U	T
X	X	X	U,V
Y	Y	Y	X
Z	Z	Z	X
ph	ph	[none]	Y (<Y)
(>x)	(>x)	[none]	[none]
f	f	[none]	[none]
			Z

Resim 3.9. Eğriboz adası yunanca harflerinin Latince versiyonuyla Etrüsk dili olarak kullanılması.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022).’Yazının Tarihi”, Cilt 1,Sayı 1,2022,S.148.

En eski Etrüsk’çe yazıtlar araştırmacıların bildiği kadarıyla M.Ö. 7. Yüzyıla aittir. (Resim 3.10)sayısı yaklaşık olarak on üç bin olan, Etrüsk’çe yazılmış kitabelerin büyük bir kısmı; bugün İtalyan yarımadasında bulunan, antik çağda etrurya olarak adlandırılan bölgede ve kuzey Roma’da keşfedildi. Bulunan kitabelerin büyük bir kısmı cenaze törenlerine ait gibi görünür. Kitabelerde kişilerin ve yerlerin isimleri ve tarihleri belgelenmiştir (Resim 6). İtalya’da Etrüsk yazısı, belgeleme miktarı açısından Latincenin

hemen ardından ikinci sıradadır; Etrüsk’çe, etrurya'nın roma imparatorluğuna mal edildiği yak. Mö 200'e dek İtalya'nın geçerli yazı biçimiydi. (larisa bonfante, 1999 , s:311)

Resim 3.10: İtalya Marsilya’da D ‘Albegna’da bulunan Marsilya’da tableti. Fildişi bir tablet üzerine yazılmış ertisk-model yani Yunanca alfabesi.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022).’Yazinin Tarihi”, Cilt 1,Sayi 1,2022,S.149.

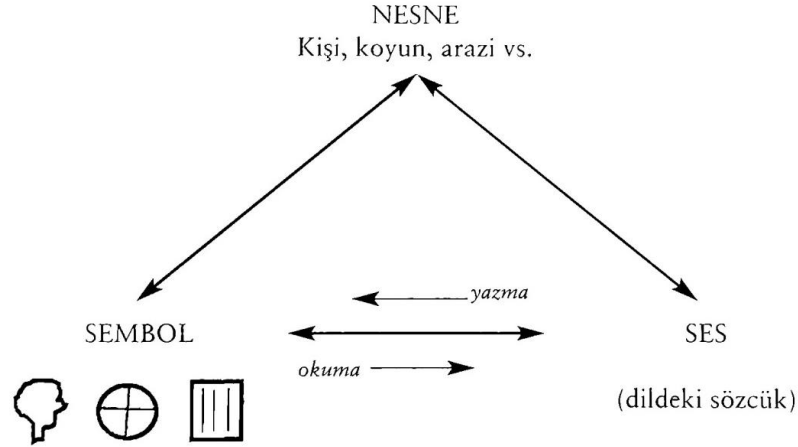
3.2. Latin Yazısına Geçiş

En gelişmiş yazı olarak görülen iki alfabe vardır, bunlardan ilki yunan alfabesi diğeri de Fenike alfabesidir. Yunanlılar, gelişmiş alfabeleri ve dolayısıyla yazıyı batı coğrafyasında ilk olarak kullanmışlardır. Yunan yazısının kökeni Samilere dayanan ve Fenikelilerden devşirilen Fenike alfabesine dayanır, dolayısıyla Latin alfabesinin de başlangıcı Yunanlıların Fenikelilerden aldığı Fenike alfabesidir. ‘Herodot, yunan yazısını ‘grammataphoinikeia’ = ‘Fenike yazısı’ olarak adlandırılmıştır. Tüm Sami gezilerinde gördüğü yerleri ve insanları anlattığı, Herodot tarihi olarak bilinen eseriyle tanınır. Eserinin esas konusu, pers imparatorluğu ile antik yunan kent devletleri arasında mö 499 ile mö 449 yılları arasında yapılan pers-yunan savaşlarıdır.

Yazılarında olduğu gibi erken yunan alfabe yazıları da sağdan sola doğru yazılmıştır. M.Ö. 6. yy'da bunu 'bustrofedon'* yazılış şekli izlemiştir. Zaman zaman aşağıdan yukarıya da yazılmış ancak M.Ö. 5. Yy'dan sonra soldan sağa veya yukarıdan aşağı yazılış değişmez yön olmuştur. (Erden, 1994). Yunan alfabesi kullanarak yazılmış ilk örnekler bugün uzmanlarca doğu ve batı alfabeleri olarak iki farklı alfabe olarak sınıflandırılmıştır, sınıflandırılarak kategorilere ayrılan 24 harfli alfabe bugün İyon alfabesi olarak kullanılır. İyon alfabesi kullanarak Yunanlılar, ilk olarak kaba taş üzerine yazı yazmışlardır. Kaba taş oyma tekniğiyle oluşturulan ilk örnekler genellikle oldukça kalın, belirleyici özellikleri oluşmamış ve ilkel biçimler olarak karşımıza çıkar, yazılar, kaba taştan sonra daha ileri dönemlerde kullanılan papirüs, parşömen ve özellikle o dönem kullanımı yoğun olarak görülen mumlu levhalar üzerine yazılınca daha kişilikli ve özenli hale gelirler.

Yazının gündelik ihtiyaçları karşılamak üzere kullanımının dışına çıkarak eğitim amacıyla kullanılmaya başlaması Etrüsklerde görülür. Marsiliana d'albegna'da Etrüsk alfabesinin kullanıldığı görülen ait ilk buluntular M.Ö. 8. Yüzyıl ve 7. Yüzyılın başlarına denk gelir. 'Etrüsk alfabesi M.Ö. 5 yy'da kesin şekline ulaşmıştır. Bu son durumda 4 ünlü (a,e,i,u) ve 16 ünsüz (q,z,h,th,m,n,p,san,r,s,tph,kh,f) olmak üzere 20 harf kullanılmaktaydı.' (Erden, 1994) Etrüsk alfabesine ait son yazılı kaynaklar M.Ö. 1.yüzyılın başlarına tarihlenir. Etrüsk alfabesi Latin alfabesinin gelişen en önemli dallarından biridir çünkü İtalya'nın eski halkları ve İtalya'dan olmayan Piceni kavimleri Etrüsk alfabesini çeşitlendirerek farklı kolları ayırmıştır.(Resim 3.10)

***Bustrofedon** (eski Yunanca: βουστροφῆδον , *boustrophēdon*) önce sağdan başlayarak sola doğru yazılan ve dönüşümlü olarak bir alttaki satırın ters yönde yazılarak devam ettiği, çift yönlü bir yazı türüdür. Antik dönem el yazmalarında sıkça kullanılmıştır.

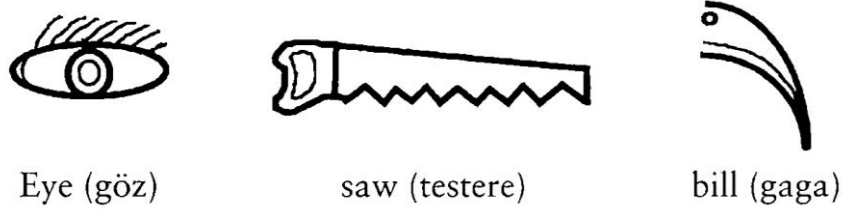

Resim 3.11. Sümerlerdeki figürler ve semboller bir sistem-dışı göndergeye bağlıdır.

Kaynak:<http://www.bilinmeyenturktarihi.com/wpcontent/uploads/2013/12/iskit-pelask-etrusk-resim-ve-yazitlari6.jpg>

‘Latin’ kelimesi; eski İtalya’da otuz kentten oluşan (Roma’da bu kentlerden biridir) bir federasyon olan ‘Latium’ bölgesindeki halktan olan anlamındadır ve bölgede konuşulan dil de ‘Latince’ olarak adlandırılmıştır’ (Erden, 1994). M.Ö 7. Yüzyılda Etrüsk yazısı, Latin yazısına dönüşmüştür. Latin yazısı sağ taraftan başlayarak sol tarafa doğru yazılarak okunacak şekilde kurgulanmıştır. Latin yazıları da ilk olarak kaba taş üzerine oyulmuş, daha sonra büyük ve ağzı geniş bir fırçayla şekil verilmiştir. Bu teknik sayesinde bugün roma kapital yazıları olarak adlandırılan alfabenin harf biçimleri değişerek gelişmiştir. Latin alfabesinin harflerinin formlarında artık bir bütünlük görmeye başlarız. Harflerin biçimleri, kalınlık ve incelik bakımından değişmiş ve serif kullanılmaya başlamıştır. Serif kullanımı sayesinde harfler daha nizami bir görüntüye kavuşur. O dönemde duvar yazısı olarak görülen yazıtlar da roma kapital yazısı olarak bilirdi. Yazı farklı taşlardan yapılmış tabletler ya da duvarlar üzerine yazılabilir nitelikteydi. İnce ve geniş fırçalar sayesinde, fırça 17’nin yarattığı başlangıç ve bitiş noktaları geniş, orta kısımları ise daha dar olmaktaydı. Dolayısıyla ortaya çıkan yazılar, kullanılan malzemeye göre birbirinden farklı görünüyordu. Roma kapital yazıları, damga yapmak için de kullanışlı görünür. Damga yapımının daha kullanışlı olması için de harflerin okunaklı, görüntünün sade olması gerekiyordu. Bu sadeliği elde edebilmek için farklı teknikler de kullanılmıştır. Damga yazıları, estetik kaygılardan çok, kullanım

kolaylığı gerektirdiğinden sadeliğe ihtiyaç duyar ve harf formatlarındaki değişken kalınlık farkını gözetmeden kullanılmıştır. Harflerdeki et kalınlığı eşit olacak şekilde ve yazımı detaylı serifler de kullanımdan kaldırılacak ve 18. Yüzyılda yaşanan, sanayi devrimi sırasında tedavüle giren grotesk yazı türünün öncüsü olmuştur. (Resim 3.11).

Resim 3.12. I saw bill “yazmak “için rebus ilkesinin kullanımı.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022). ‘Yazının Tarihi’, Cilt 1,Sayı 1,2022,S.29.

Romalılar Kuzeyde yerleşen ve yayılan Etrüsk kültürünü Roma’nın M.Ö. 753 tarihinde kurulmasından yaklaşık bir yüzyıl sonra ödünç alırlar. Romalılar sadece Etrüsk kültüründen yazı ve alfabeyi değil yazım araçlarını da öğrendiler. Yazı araç gereci olarak bilinen bazı icatlar kullandılar. Bu icatlar Stilus, Cēra, Elēmentum, Balmumu ve Diptherā’dır. Stilus ve Cēra yazı aleti olarak kullanılırken tabletler için balmumu kullanılır. *Elēmentum* alfabenin sık kullanılan bir harfidir ve *diptherā* da türkçe’de deri olarak bilinen bir yazı yazma materyali olarak kâğıt işlevi görür. Latincenin en eski görkemli yazıtı, roma forumunda bulunan ve eski bir tapınak olan lapis niger’dır. Bu siyah taşın üzerinde çift yönlü bir yazı türü olarak bilinen bustrofedon tarzı satırlar görülür. Lapis niger’in üzerindeki yazılar M.Ö. 6. Yüzyılın sonlarına tarihlenir. Tarih boyunca gerçekleşmiş her kültür alışverişinde olduğu gibi, Romalılar da Latincenin kendilerine gerekli kısımlarını kullanıp kalanını farklı şekillere uyarladılar. Bu etkileşimler çok uzun yıllar boyunca devam etti. (Bkz. Resim 3.12)

Etrüskler ve Romalılar karşılaştıklarında, Etrüskler hâlâ b ve d harflerini kullanıyorlardı. Romalılar da bu harfleri kendilerine gerekli olan Latince kelimeler için kullanılabiliirdi. Etrüsk alfabesinin k harfi için üç farklı sesi bulunuyordu. C harfi, k harfi

ve “Q” harfini kullandılar. Yine de fazla bir harf olarak görülen k harfi, Latince dilinde karşımıza arkaik sözcüklere dönüştürülmüş şekilde çıktı. Bunun gibi farklı değişikliklerde oldu. Etrüsk alfabesinden kalma c harfinin kullanımı, örneğin gaius ismini kısaltmak amacıyla (“C”) kullanılmaya devam etti. Q harfini K ve S harfinden önce geldiğinde bunu QV şeklinde yazıp farklı özel bir ses olarak kullanmaya başlamaları başka bir değişiklik olarak görülür. Bu yeni uygulama bugün günümüze QU harflerinin beraber kullanılması şeklinde kendini gösterir. Çift ünsüzler yani k ve s harflerine kısaca x dedikler. Etrüskçe de Z harfi olarak bulunan sesi de kendileri DZL sesine sahip olmasalar bile alfabenin yedinci harfi olarak korudular, alfabelerinden çıkarmadılar. A, E, I, O ve V harfleri kısa ya da uzun şekilde söylenebilirdi ama Latince dilinde ünlü harfler uzunluğuna göre ayrıca belirtilmezdi. I ve v harfleri aynı zamanda j ve y sesleri ve w seslerini belirtmek için kullanılırdı. (Resim 3.12).

Resim 3.13. Erken Latince bir yazıt. İtalya præneste'da mö 4. Yüzyıla ait olduğu düşünülen bronz bir makyaj kutusu ficorini cista'nın kapağında bulunur. "novios plautios.med romai.fecid/dindia macolnia fileai dedit" (“novios platios beni roma'da imal etti / dindia macolnia beni kızına verdi.”)

Kaynak: Fischer.S.R.(2022). ‘Yazının Tarihi’, Cilt 1,Sayı 1,2022,S.153.

Romalılar yazılarını taş üzerine oydukları için genellikle kullanılan harfler oldukça büyük boyutlu harflerdi. Latin yazısı Majüsküller olarak bilinen büyük harfleri farklı dallara ayırdı. Yazımı geometrik kare büyük harfler, Rüstikler ve Onsiyaller. Kare harfler daha basitti ve sıklıkla kırsal kesimde kullanılıyordu. Rüstik büyük harfler genellikle günümüze kadar kalabilmiş antik Latin el yazmalarının çoğunda görülür. Yine de kare büyük harflerin geçmişi de kuvvetli ihtimalle rüstik büyük harfler kadar geçmişe

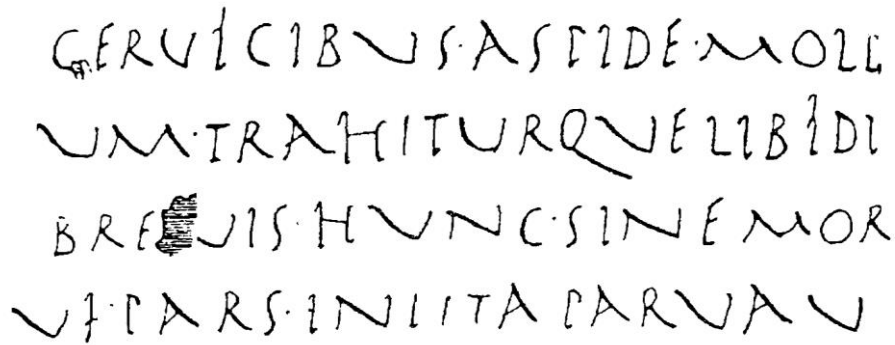
uzanır. Kare büyük harfler büyük oldukları için kayıt tutma gibi ince işlerde kullanılanlar genellikle rüstik harflerdir. Muhasebeciler gibi detaylı işler yapanlar rüstik büyük yazıları tercih ederler. Kare büyük harflerin üst kısımları zarif çizgilerle uzatılmış olmasına rağmen kalın çizilmiş olup ve dik açılı ve sert görünimleri vardır. (Resim 3.13).

Resim 3.14. Kare şeklindeki büyük Latin harflerine kusursuz bir örnek. Tarjanın Roma'daki sütununda bulunmaktadır. İthaf tarihi MS 113 olarak okunmuştur.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022). 'Yazının Tarihi', Cilt 1, Sayı 1, 2022, S.155.

Rustik büyük harflerin kusursuz örneği. Tepe süsü olmadan, kısa, birbirini kesen çizgilerle bezenmiş ve ince işçilikli görünürler. (Resim 3.14).

Resim 3.15. Latin rüstik büyük harf yazısı. Actium muharebesi üzerine yazılmış şiirin bir kısmı. MS 79 senesinde venüs patlaması yüzünden yok olmadan önce herculaneum'da bulunmuştu.

Kaynak: Fischer.S.R.(2022). 'Yazının Tarihi', Cilt 1, Sayı 1, 2022, S.155.

Tüm alfabenin nizami ve eşit bir şekilde ince ya da kalın yazılması gerektiğine inanan Romalılar, tekdüze harf yazma geleneğini değiştirmişlerdir. Geleneksel emperyal

roma büyük harfleri, geniş uçlu aletlerle ve mürekkep kullanarak yazı yazmanın ortaya çıkardığı yeni bir imkân sayesinde incelik ve kalınlık gibi detayları, her bir harfte farklı kontrastlar yaratacak şekilde kullanmaya başlamışlardır. Burada aletin ucu, bugün günümüzde hala bazı sanatçılar tarafından kullanılan isteğe göre şekillenmiş ve farklı büyüklüklerde kesilebilen bir uçtur. İnce ruhlu Romalılar, okuma yazma gibi eğitim değerlerini de gözeterek yazının halk tarafından da anlaşılabilmesi için estetiğe önem vererek çalışmışlardır. Harflerin güzelliğini ortaya çıkaran, harflerin ucundan geçen ya da harfteki çizgiye dokunarak harfin dışına taşan bazı kaligrafik şekiller kullanmışlardır. İnce çizgiler gibi zarif görüntülerin ve detaylar onlar için oldukça önemliydi. Dolayısıyla Romalılar özellikle estetik görünüm konusunda Yunanlılardan daha incelikli zevklere sahiptir. MS 113 tarihine atfedilen trajan sütunu 'nu üzerinde bulunan oldukça büyük roma harfleri, bu alfabenin en zarif halidir.

4. SEMBOL KAVRAMINI OLUŞTURAN KOŞULLAR

Tarih içerisindeki insanın zihinsel gelişimi hakkında çeşitli yorumlamalar mevcuttur. Nörobiyolog m. Donald’ tan yapılan şöyle bir alıntı yerinde olacaktır: “bizim bilişsel ortaya çıkışımızın benim ön gördüğüm versiyonunda üç büyük evre ya da geçiş var bu geçişlerin her biri insan bilincinin doğasını büyük bir şekilde değiştirdi. İnsan evrimi, çevresinde oluşan hikâye, bilinç ve kültür ögesinin arasındaki oluşan bir gerilim olarak tanımlanır. Esas olarak yeni bir oluşum olan kültür sürekli olarak kapasiteyi sınıra ve durmaksızın genişlemeye itmekle oluşuyordu, durmaksızın kendisini dağıtılmış yeni gerçekliğine esas ayarlayan özne ise kültürdü. Ortada oluşan gerilim ise uzun vade sonucu sembolize edilmiş bir düşünüştü. İnsan zihni ve kültürünün evriminde takip eden katmanların her bir safhası bugün kültürel bölümünü korumaya devam ediyor, böylece tamamen modern toplumlar dört safhanın tamamına eş zamanlı bir şekilde mevcut olarak sahiptir.” (Donald, 2002, s.260.)

Yukarıdaki alıntıda, insan şuurunun niteliksel ve niceliksel gelişim süreci aşamalara bölünür;* ‘epizodik’, ‘mimetik’, ‘mitolojik’ ve ‘teorik’ olmak üzere dörde ayırır. Bu bölümler içerisinde başlangıcı oluşturan ön evre, ekseri olarak Primatlara dair olan epizodik evredir. Başlangıç aşamasını epizodik olana ayırdığı gibi diğer üç aşamayı da gelişim evresi olarak ortaya koyar. Epizodik evrenin özellikleri ise tepkisel iradeler, olaylara duyarlılık, farkındalık vb. Olarak sıralanabilir. Bunlardan sonra mimetik denilen evre devreye girer, birinci gelişim aşaması olmakla birlikte ilk insanımsılardan homo erectus kadar olan dönem içerisinde kendini gösterir. Mimetik aşamada ise yetenek, yüz, el ve kol hareketleriyle düşünceyi anlatma mimektik davranışların ilk örnekleridir. Bundan sonraki sırada mitolojik aşama yer alır. Burada günümüzden yarım milyon yıl geriye kadar uzanan bir zaman dilimi söz konusudur. En doruk noktasına homo sapiens’ te ulaşıldığı belirtilir. Doğadan kavramlar çıkarma yetisi ve bunu model haline getirmesi, dilin bu amaçla kullanılması gibi özellikler de bu evreye atfedilir. Buradan bir sonraki evreye geçilir ve artık son aşama olan teorik evreden bahsedilir. Teorik evre analitik

* Burada bahsi geçen episodik evre ile episodik hafıza arasında ilişki olup olmadığını görmek için bkz. DONALD, Merlin (1993), Origins of the Modern Mind: Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition, Harvard University Press, Massachusetts, s. 124-162.

düşünme becerisini ortaya çıkarır. Teorik düşünme mahareti ise şimdiki zamandan 25.000 yıl kadar önceki zamanlara kadar uzandığı söylenebilir. En genel haliyle bütün aşamalar şu şekilde gösterilebilir: Donald'ın modeli, insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneğinin, temel bilgi ve görüşlerinin oluşumunu dört aşamada açıklar. Bunlar insan zihninin ve bilincinin gelişimini ortaya koyan evrelerdir. Örneğin ilk evrede gözlem, araştırma veya öğrenme yolu ile edinilen hakikat, olgu ve ilkelerin bütününe dolaysız ve aniden oluştuğu yansıtılır. Yukarıdaki düşünceye karşılık, farklı araştırmacılar tarafından ise düşünce, çeşitli şekillerde hafızanın işlevi olarak yorumlanmaktadır.

İnsan belleği ekseriyetle benimsenen ve üzerine tartışmalar yaratmış olan bir kategorilendirmeye örtülü ve deklaratif olarak ikiye ayrılır. Örtülü bellek, kişinin gündelik hayat içinde edindiği tecrübeler ve kurmuş olduğu ilişkilerde fark etmeden belleğine aldığı bilgilerdir. Örtülü bellek olarak ayrılması, anlatılamıyor veya bildirilemiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Deklaratif bilgi ise kasıtlı olarak belleğe alınır, 'bildirimsel bellek' ya da 'açık bellek' olarak da adlandırılır. Gerçekliğin kavradığı, olayların ve olguların ayırdına varıldığı dolayısıyla anlama yetisinin olduğu ve ifade edilip aktarıldığı tüm bilgileri kapsar. Deklaratif bellek kendi içinde ise 'semantik bellek' ve 'epizodik bellek' olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Semantik hafıza dünyaya dair belli başlı olayları, varlıklar ve düşünceler üzerinde edinilen fikirleri kapsar. Görevi; mana, fikir, genel düşünceler, mefhum veya zihindeki somut olmayan genel tasarımlar vb. Gibi olan tüm temel bilgiler, yargılar ve bunlar arasındaki bağlantıları bir araya getirmek, toplayıp yığmak, saklamak ve korumak, yeniden ortaya çıkarmaktır. Epizodik hafıza, zamana, mekâna ve geçmiş olaylara dair oluşan hissiyatların hatırlanmasını içermektedir. Şahsi olarak yaşanan, ortaya çıkan ve dikkat çekebilecek nitelikte olan her türlü durumu kapsar. Berrak bir şekilde ifade edilebilen ve insanın kafasında ihya edilebilen olayların tümüdür ya da bunlara dair olan bellek türüdür. Örnek olarak herhangi bir problemin, olayın, olgunun yönteminin ve nedeninin bilinmesi Semantik hafızayı, İspanya'da Prado Müzesi'ni ilk gezdiğiniz zamanları anımsamanız ya da ayağınızın kırıldığı günü, olay ve yeri hatırlamanız ise epizodik hafızayı kapsar. Bütün bunlar varoluşsal düzeyde ve hayata tutunmaya ilişkin olan yaşam koşullarına bağlı en genel ve kapsayıcı bilinç şeklidir ve hayatın tamamı için belirleyici ve ayırıcı niteliktedir. İlk çağ insanları için bu bilinç şekilleri salt bilişle ilgili bir biçimdir ve şu anki Primatlar tarafından sergilenir. Yeniden,

yazarın ‘ilk bilişsel evre’ olarak adlandırdığı mimetik evreye dönersek, hemen hemen 4.000.000 sene evvelindeki pratik temelli yansıtımaların sözlü düzenleri ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Homo erectus’u diğer türlerinden ayıran maksatlı ve farkındalıklı davranışın ortaya çıktığı zamandır. Bu safha, bedenle ilgili hareketler üzerinde elde bulunandan daha üstün niteliği olan bir denetleme yetisinin kapısını açan köklü ve nitelikli bir değişiklik idi. Böylelikle kabiledaki ihtiyarlar ya da grubun önde gelenleri taklit edilebiliyordu. Bu durum beden dili ile anlatımı çoğalttı ve süratli şekilde oluşturdu. Bu da bilginin kuşaklar arası aktarımını mümkün kılan bir unsurdur. Donald’ın öne sürmüştüğü görüşte bilişle ilgili olan gelişim uğraklarının ikinci durağını ‘mitolojik evre’ oluşturur. Bu da tarih olarak aşağı yukarı 500.000 yıl evveline denk düşer. Genel olarak hikayeler anlatmayı, efsaneler oluşturmayı, anlatmayı ve dili kolaylaştırmayı, düşünce yapısını ve hayal gücünü zenginleştirmeye yarayan etkenleri geliştirmiştir. Donald’ın dört safhanın son gelişim aşaması, aynı zamanda üç gelişim sıralamasının da üçüncüsü olarak adlandırdığı ‘teorik evre’ ise günümüz akıllı kültürlerin simgesel düzenlerinin ortaya çıkmasını sağlayan bir aşama olarak belirtilir. Doğru düşünme ve bilme yöntemi, deneysellik, bilimsellik ve gözlemcilik ile belirginleşir (Preucel, 2010, s.153-155). Topluma özgü düşünce ve anlayışların karmaşık biçimlerinin aktarma, yayma ve ortaya çıkan anıları koruma ve saklama işlevini üstlenir. Bu kuramın ışığında ve mümkün kıldığı olaylar, durumlar, ilişkiler bütünü içinde, sembolik düşünme tecrübesi için ne denebilir? Elbette burada asıl sorulmak istenen ya da anlatılmak istenen durum, ne kadar çaba gösterilse de uygulamada kavranılmadıkça herhangi bir şeyin tecrübesinin anlaşılabilir olduğu değildir. Pratiğin olmadığı yerde bu anlama uğraşı boşa kürek çekmekten başka bir şey değildir. Bir şeyi deneyimlemek bu her ne olursa olsun bunun nasıl bir şey olduğu, neler kazandırdığı ve nasıl hissiyatlar ortaya çıkardığına dair bir değerlendirme yapabilmek ya da bunu muhakeme etme durumunun neredeyse mümkün olmayacak kadar hayli zor oluşu yaşantımızın bir gerçeğidir. Kaldı ki zaten tarihi olarak arada yüzlerce bin yılların olduğu zaman dilimlerinden söz ediliyor, bu kadar eski zamanların tecrübelerine dair bir empati kurma olanağı yoktur. Eldeki olanaklar buna yardımcı olmaya yetmez. Hele hele konu insanın zihin ve bilinç yapısı ile ilgili evrimleşmesi ve gelişmesinin koşullarını etkileyen unsurları açığa çıkarma ya da bunların neler olabileceğine dair durumların bilançosunu oluşturma söz konusu ise dilin kullanılmadığı hatta bu bir kenara, vücut hareketleri ile anlatım sağlama yönteminin bile olmadığı, eski toplumlardaki gelenekler,

ritüeller ve mitosların en ilkel ilişkiler örgüsünde bile herhangi bir anlam ithaf etmenin ve anlamlandırabilme yeteneğinin olmadığı durumlarda bunların cevabını aramak nasıl bir tecrübedir? Joseph Campbell mann'ın demiş olduğu gibi; “ipimizi ne kadar tehlikeli derinliklere salsak yine de daha derinlere uzanır.” Bu fikir, üzerine tartışma yapılan esas mevzularla ilgili olarak dile getirilen bir düşüncedir. Yazar yine “ilk derinliğin, en eski uygarlıkların altında -ırkımızın uzun tarih öncesi geçmişinin temelinde- ilkel insanın, güçlü avcının yüzyılları, bin yılları, hatta yüz bin yılları yatıyor; daha ilkel olan bitki ve böcek toplayıcısının yarım milyon yıldan daha eski tarihine kadar iniyor ikinci derinlik. Bunun yanında, insanlığın görünen en son çevrenin altında, daha da karanlık üçüncü bir derinlik var. Ritüeli, kuşlar ve balıklar, maymungiller ve arılar arasında da bulacağız” (Dyer, 2010, s.18). Diye bir argüman ortaya koyduğunda belki de bu zamansal ve tarihsel geriye gidişte durması gereken yerde durmasını bilmişti çünkü daha geriye gidilmesinin bir anlamı yok idi sanki bu noktada hala çok derinlerde olan, diplerden çıkamamış, yüzeye ulaşmayan ya da bu hiç de mümkün değilmiş gibi bir hissiyat oluşturan bir durum daha ağırlık kazanmaya başladı zihindeki işleyişin yoğun olarak gerçekleştiği ve yönetim yerinin tek bir bölgede toplandığı örnekte kendindelik, farkında olma durumu veya öz bilincin ayırdına varamayan insan şuuru beynin iki bölgesi tarafından kontrol edilir ya da etkisi altına alır .

4.1. İmge ve Sembol

İnsanın evrimsel sürecinden bahsettikten ve sembolik düşüncenin hangi evrede ortaya çıktığına değindikten sonra sıra sembol kavramını oluşturan öğeleri tartışmaya geliyor. İmge duyu organlarımız aracılığıyla algıladığımız dış dünyanın zihnimizde oluşturduğu görünümlerdir. Görsel bir kavram olan imge duyularla algıladığımız dış dünyayı vücuda getiren somut ve soyut türden bilgileri bünyesinde toplar. Bu özelliğiyle imge bir tür yeniden canlandırmadır ve işlevi gerçek nesnelerin yokluğunda onların yerini tutmaktır. Bellekle olan bu girift ilişkisi imgeye bir anı olma özelliği de yükler. Her zaman nesnel gerçeklikle örtüşmek zorunda olmaksızın ürettiğimiz imgeler genel olarak düşsel olanla, hayal gücüyle, zihinsel vb. Kavramlarla ilgilidir.

İmge söz konusu olduğunda irdelenmesi gereken bir başka önemli kavram da imgelemdir. İmgelem verili imgeleri yeniden üretirken onlardan yeni imgeler

türetmemize elvermesi itibariyle önemlidir (Işıldak, 2005, s.1). İmgelemin bir tarafında imge diğer tarafında yaratma kavramı durur. Çünkü verili imgeleri sentezleyerek yeni imgeler üretme işi yalnız yüksek bilişsel kabiliyetle mümkün olan karmaşık bir görevdir. Albert Einstein’a göre “imgelem bilginin kendisinden daha önemlidir. Bilgi sınırlıdır. İmgelemse dünyayı kuşatır.” Bu özelliğiyle imgelem bilinçle birlikte mümkün olduğundan onun yalnız insana mahsus bir yeti olduğu kabul edilir. Doğada bulunan nesneler imgeleri üretişimizin bir boyutunu oluştururken aynı önemdeki bir diğer faktör de duyu organlarımızdır. İmgelerimizi dış dünyadan elde edilen duyular yoluyla oluştururuz. Örneğin, dokunma duyumuz doğadan dokunulabilir olanı algılamak işitme duyumuz işitmeye dair olan şeylere duyarlıdır. Duyusal yetilerimizin bu yapısı imgelerimizin yapısını doğrudan etkiler. Ama imgelem gücümüz bize farklı kanallardan aldığımız duyumsamaları sentezleme imkânı da tanır ve böylece insan doğanın ve bedeninin dayattığı sınırları bilişsel yetenekleri aracılığıyla aşar. Bu bilişsel özgürlük bize doğayı onunla her karşılaşmamızda içinde yeni gerçeklikler keşfedebileceğimiz bir şey olarak deneyimlememize izin verir. Yıllar boyu üzerine pek çok söylenmiş olmasına rağmen bizi imgeyi yeniden düşünmeye, tanımlaya iten onun bir çırpıda kavranamayan bu zengin yapısıdır.

İmgeyi onun öznelliğine vurgu yapmadan tanımlamaya çalışmak muhakkak yetersiz olacaktır. Zira duyusal deneyimimiz bireyden bireye az ya da çok farklılık gösterdiği gibi onun verileriyle yarattığımız imgeler de birbirinden farklıdır. İletişimimizin hayati birer parçası olan imgeler dış dünyanın nesnelerinin birer izdüşümü olmak itibariyle aynı zamanda o nesnelerin yerini tutma görevini de üstlenirler, her bellekte farklı tecelli etmeleri onlara bir nesnenin yerini tutmanın ötesine geçen özerk bir değer kazandırır. Bu sayededir ki, nesneler ortadan kalktıklarında imgeler varlıklarını hala sürdürebilirler (Platon, 2015, s.157).

İmgeler olmasaydı doğa ile ilişkimiz, onun içinde elde ettiğimiz duyusal deneyimler şüphesiz aktarılamaz olurdu. Karmaşık kültürel sistemler içerisinde en soyut düşünceleri bile aktarılabilir kılmamız imgeler arasında köprüler kurma, onları sentezleme, analiz etme, sınıflama vb. Bilişsel becerilerimiz ise bu aktarımın duraklarını temsil ediyorlar. Görme duyusu imgenin ortaya çıkmasında birincil bir role sahiptir. Öyle

ki her kavram, her sözcük zihninizde bir görünüm selinin başlatıcısı olur. Bu belki de görmenin menzili en uzun, verileri en berrak duyumuz olmasındandır. Her durumda zihin dışarıdan algıladığı görüntüleri depolayarak görüntülerden imgelerin yaratılmasına ve görüntülere konu olan imgelerle yaşadığımız diğer duysal, sözelimi işitsel, duysal deneyimleri ele almaktadır.

İmge olarak adlandırılan bireyin zihninin içindeki görüntü bu türden bir görüntüdür ve bu görme organına düşen yansımadan daha fazlasıdır. Gereksiz detaylardan arındırılmış, diğer imgelerle ilişkilendirilerek zenginleşmiştir. Böylelikle kuşaktan kuşağa aktarılacak kadar uzun ömürlü hale gelmiştir. Görme biçimi ve deneyimlere göre herkeste az ya da çok farklı şekilde vücuda gelen imge artık ona kaynaklık eden nesneden uzaklaşmış, çağrışım yüklü sezgisel bir yapı kazanmıştır. Eserini imgelerle kuran sanatçı ise üretiminde imgenin bu yapısından yararlanır. İmgelerden yeni imgeler ortaya çıkarmasına izin veren yaratıcı güçten hareket eden sanatçı bu kez kendi imgesini inşa eder. Başka bir özne, dolayısıyla farklı imgelerle donatılmış bir zihin yapıyla karşılaştığında onda az ya da çok kendi imgesinden bir şeyler bulabilir, böylelikle sanat yapıtı sanatçıyla izleyicisinin bir tür karşılıklı eşduyumunu mümkün kılar. İster plastik sanatlar ister grafik bir tasarım söz konusu olsun izleyici içeriğe, anlama nüfuz etmeden önce belli anlamları, bilgileri, duyguları taşıyan biçimlerle örülü bu çeperle karşılaşır, bu biçimler doğayla insan arasındaki deneyimlerin izdüşümü olmaları itibarıyla imge özelliği taşıırken belli bir zamanda belli bir kültür ve coğrafya çerçevesinde birtakım soyut kavramları somutlamaları itibarıyla sembol olma özelliği de taşırlar. Sözelimi “beyaz” bir bulut, gökyüzüne baktığımızda gördüğümüzden arda kalan izlenimiz olarak göğün bir imgesiyken kullanıldığı diğer biçimler ve yer aldığı bağlamlara göre “safılık”, “özlem”, “masumiyet” vb. Kavramların taşıyıcısı anlamlarını taşımaktadır.

Zaman, kültür ve coğrafya, imge ve sembol arasındaki farkı anlamamız konusunda önemlidir, zira fizyolojik olarak görme yetisine sahip her göz göğe baktığında belleğinde oluşacak olan izdüşümü az ya da çok ortaklık gösterse de bu izdüşümü çağırarak ve aktarmak için söz gelimi “gök” sözcüğünü kullanıyor olmak belirli bir coğrafyaya ve zamana özgüdür. Belleğimizdeki aynı izdüşümü bir başka coğrafyada bir

başka insan grubu “sky” ya da “himmel” çağırabilir. Bunun böyle olması verili bir zamanda verili bir coğrafyada bir arada yaşayan insanların ortak kabulüne dayanır. Bu kabuller ise çeşitli etmenlerle değişebilir, genişleyip zenginleşebilir; aşınabilir ya da tümüyle ortadan kalkabilir.

Konvansiyona dayandıklarına göre semboller ve sembolize ettikleri şeyler arasında nedensel bir ilişki, bir mantık aramak boşunadır. Ancak mantık semboller birbirleriyle ilişkilendirildiklerinde gün yüzüne çıkmaktadır. Bu nedenledir ki sanat tarihi boyunca belli dönemlerde belli sembol repertuarlarının kullanılmış olduğunu gözlemleyebiliriz. Örneğin Rönesans boyunca renk olarak kırmızı, mavi; hayvanlarda tavşan, koyun, gelincik, nesnelerde ayna, kafatası, çarmıh vb. Karşımıza tekrar tekrar çıkan semboller olmuşlardır. Antik roma ve Yunan’da ise kartal, yılan ya da at vb. Hayvanlar kimi tanrıları ya da onların birtakım vasıflarını sembolize etmiş, bu uygarlıkların plastik sanat alanındaki verimlerinde kullanılmışlardı. Tarihte daha geriye, günümüzden 50 ila 60 bin yıl geriye uzandığımızda ise yine birtakım sembollerin kendini tekrar ettiğine tanık oluyoruz. Bütün bu semboller ve daha fazlası dönüşerek, kimi anlamlarını yitirerek, yeni anlamlar kazanıyor olması günümüzde kolektif bilincimiz açısından birer öneme sahiptir.

C.G.Jung’un; (1998) “sembol, ne kadar arkaik ve derin olursa o kadar kolektif ve evrenseldir.” Sözü göz önüne alındığında ilkel insanın on bin, ortadoğuda oluşan ilk uygar toplulukların ise bin yıllar önce ortaya koydukları en eski sembollerin bugün neye ve nasıl dönüşmüş oldukları sorusuna nasıl yanıt verilebilir?

4.2. Dil

İletişim sistemleri, insanın kendi benliğine ait düşünceleri ve dış dünyanın uyarıcı, sosyal ve kültürel öğelerinin birlikteliğiyle açıklanabilir, buna istinaden iletişim araçlarının uygulamada farklılaşması, insanlar arası etkileşimin niteliğine bağlı olarak dolaylı ve dolaysız olarak gerçekleşebilir. Canlılar arasında insana özgü olarak nitelendirilen, toplum mefhumun varlığının temeli ve insanlar arasındaki etkileşimin ana ögesi olan dil, uygarlığın ve kültürün nesilden nesile aktarılmasını sağlar.

Rus psikolog Vygotski, *thought and language*(1932 İngiltere, 1962 baskısı) adlı eserinde insanların birbiri ile iletişimini (dışsal) ve benlikteki düşüncelerin içsel olarak yönlendirilmesini dilin iki farklı işlevi olarak tanımlar. Goody ise tanımlamayla ilgili problemlerin kanıtlanmış olanlara nazaran daha ön planda olması ve psikolog Vygotski'nin altını çizdiği anlamı-üstünde bir hipotez için yeterlilik arz etmesi nedeniyle, Vygotski'nin aksine düşünce ve dil arasındaki bağlantıya değinmek istememiştir: "yüksek psikolojik fonksiyonların organizasyonunda konuşma temel bir rol üstlenir" (1978:23). Goody'nin bu söyleminin altında, pratik zekanın, sosyal yaşantılarını insanlar gibi dil üzerine kurgulamayan hayvanlarda ve konuşmayı henüz öğrenmemiş olup, dil ile iletişim kuramayan bebeklerde açıkça görülmesi ve bunun yanında çocuk yaştaki bir bireyin "sembolik" (dilsel) ve "pratik" (alet kullanımı) edimlerini bir arada uygulayarak kompleks insan davranışının ana ögesini gözler önüne sermesi olduğu yer alır. Çocukların zekâ gelişimlerinin gözlemlenebilir en çok fark yaratan safhası, konuşma ve eylemselliğin örtüştüğü durumlardır. Bu safhadan itibaren konuşma durumu, çocuğun yalnızca pratik eylemselliğiyle beraber görülmekle kalmaz, eylemin gerçekleşmesinde aktif bir göreve bürünür. Ben merkezi konuşmayla beraber sosyal konuşma da bireyin etkili planlamaları hayata geçirmesini sağlar. Sonraki safhada dilin problem çözme potansiyeli daha çok içe dönüktür, bireyler arası bir işlevselliğin yanında kişilik-içi olan bir işlevsellik de görülür.

"Sosyal konuşmanın içselleştirilme süreçlerinin tarihi, aynı zamanda çocukların pratik zekâlarının sosyalleştirilme tarihidir"(1978:27). Bu sayede dilin bireyler arasındaki iletişimin neticesi ve aynı zamanda başlangıç şartı olduğu görülürken, daha geniş bir perspektiften bakıldığında insanın bilişsel eylemselliğinde, yani bireyin düşünce sistemini dâhili ve harici olacak şekilde yönetmede ve bireyin içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırmasında çok mühim bir yer tuttuğu görülür. Belli dillerin ve lehçelerin desteklediği ve izin verdiği yönlendirmeler farklı olurken, bunların hepsinin sınıflandırma, depolama, düzenleme, geri-erişim ve planlama gibi konularda çok fazla ortak noktaları vardır, bu sadece Whorfçu (kültürel) anlamda değil, daha genel (yapısal ve fonksiyonel) anlamdadır (Lenneberg,1953,s:29).

Bu söylemle beraber, dil ve düşünce biçimleri etkileşiminin global ve özel tanımlamalarına dair olan Whorf-Chomsky çatışmasında tarafsız bir noktada bulunmak elzemdir. Bunun asıl sebebi, etnisi*te tabanlı

**eşsizlik ve genetik evrensellik için kabul görmüş opsiyonların bulunmasıdır. Vygotski, bütünsel anlamda tarihi nitelikteki değişimlerin altını önemle çizerken bu opsiyonları ısrarla konu edinmektedir. Eğer dilin etkin kullanımı ile daha yüksek psikolojik fonksiyonlar arasında bir bağlantı olduğunu kabul edersek iletişim yöntem ve araçlarındaki değişme ve gelişmelere paralel olarak zihinsel dünya da etkilenmektedir. Sözlü iletişimden yazılı iletişime geçişle, insan toplulukların potansiyelinde ciddi bir artış, başarılarda yükseliş olduğu açıktır. Yazılı iletişim çok aşamalı bir gelişme göstermiş, mevcut kültürel araçlara erişimde sağladığı kolaylığın yanı sıra yeni kültürel fonksiyonların yaratılmasını da sağlamıştır.

Sözlü iletişimden yazılı iletişime geçilmesi, konuşurken el kol hareketlerinin dile katılması gibi süregelen tarihsel gelişim, bireysel gelişimde de kendini göstermiştir. Bebekler önce işitmeyi öğrenir; ardından konuşma, okuma ve yazma sırasıyla gelişim devam eder. (Fakat kronolojik olarak; duyma ve konuşma, okuma ve yazma eşzamanlıdır.) Konuşma ile görsel imgelemi birleştirme, konuşma ve eylemselliğin (sözlü olmayan durumun) etkileşimine paralel olarak ontogenetik** ve filogenetiktir***.

*Etnisite kelime anlamı, ortak ulusal veya kültürel geleneğe sahip bir sosyal gruba ait olma durumudur.

**Ontogenetik beceriler ise, öncelikle öğrenme ve çevresel fırsatlara bağımlıdır. Örneğin, yüzme, bisiklete binme, buz pateni, tenis gibi beceriler, kendiliklerinde ortaya çıkmadıkları ve bireysel çalışma gerektirdikleri için ontogenetik beceriler olarak adlandırılırlar

***Monofiletik grup, ortak bir atadan türeyen tüm türleri içeren taksonlar olarak tanımlanır. Filogenetik tür kavramına göre, yakın akraba popülasyonlar arasındaki akrabalığın belirlenmesi ve en küçük akraba grupların bulunması esastır.

5. LATİN HARFLERİNİN TEMELİNDEKİ SEMBOLLERİN İNCELENMESİ

Bir çocuk doğduğunda ilk önce işitmeye başlar sırayla konuşmayı ve okumayı en son ise yazmayı öğrenir. Bu olgu tarihi gelişim açısından ve bireysel gelişim açısından ciddi bir katkı sunmaktadır. Gelişimin tarihi sıralamasında bakıldığında birtakım yetiler senkronize* olarak oluşum göstermektedir. Bu yetiler sözel olmayan yetilerin birbirine olan yaklaşımları iki yönlü gelişmektedir. Bu onto-genetik* ve filo-genetik** koşuttur. İlk koşul karmaşık kültürlerin ve insanların kültürel devamının sağlanması için her bir seviyede bireylerin alıcı konumda olmaları yaratıcılıktan önce kopya merkezli olmalarına bağlıdır. Genel bir bakışta bulunulduğunda ampirik- rasyonalist*** tartışmalardan uzak durmak, bir mesajın iletilebilmesi hususunda içsel yapıya gerek olduğu kesin bir sonuçtur. Fakat bu yapıda bir çocuğun kullandığı basit ve anlaşılmayan kelimeler ile bağlantısı, bir önceki mesajların devamı olarak içsel bir yapı ile ilişkilidir. İkinci koşul yazının tarihteki yeri ile ilk yazıyı kullanan kişi arasındaki sözel bir dildir. Bu iki husus arasındaki ilişki çift dillilik olgusuna gösterdiği değişim benzerlik göstermektedir.

Dilsel teoriler merkezde, dilin yazıya aktarımı konusunda birtakım sorunlar açığa çıkarmaktadır. Bu açıdan Jones'un "fonem" tartışması doğru bir örnek olarak varsayılabilir. Bu tartışmada savunulan bir fonemin psikolojik açıdan zihinde şekillenen ve sonuçlanan bir konuşma sesinin varlığıdır. Konuşma esnasında oluşan gerçek yani salt ses betimleme sesi olarak literatürde yer almaktadır. Goody ise bu durumu psikofonik yalnızca seslerin temsili ve fizyofonik sadece konuşma seslerini temsil eden bir kullanım olarak tanımlamıştır (Goody, 1957,s:7).

*Onto-genetik: Onto-genetik beceriler öğrenme ve çevresel fırsatlara bağımlıdır.

**Filo-Genetik: Bir tür topluluklar arasındaki evrimsel ilişkinin araştırılmasıdır.

***Deneycilik, empirizm veya ampirizm, bilginin duyular sayesinde ve deneyimle kazanılabileceğini öne süren görüş.

Yapılmış olan analizlerde Eskimoların ortografisi* incelendiğinde, bu analiz verilerine yapısal olarak ışık tutan Gagne ise bir konuşma arasında psikofonik sesler ile fizyofonik ses düzeylerinin farkları varsayıldığı durumda belli başlı bir dildeki konuşmanın devamlılığı kusurları ile ifade edilmektedir. Bu fonemik yapı birbirine zıt bir senkronize kelimesi eski Yunancadan günümüze gelen, Fransızca ve İngilizce ile gelişim göstererek Türkçeye yerleşmiş sözcüklerden biridir. Türkçe anlamı ise 'eş zamanlı olma, aynı anda olma' gibi ifadeler ile tabir edilmektedir.

Değişim gösteren ve bu değişimle bir birleşim kuran öğelerin barınması durumunda bir amacı simgelemektedir. Simgelemenmesinde bir amaç olan ortografi, bir fonemik yapıyı yansıtan form olarak görülmektedir. Yapılan yapısal analizlerdeki sorun ortaya konmasıdır. Bu mesaj söylenmek istenenin ya da bir sözün şifre yoluyla açıklanma çabasını, kişisel ve grup halinde varsayımsal olarak açıklamaktadır (Gagne, 1960,s:102).

Kişisel bir şifrenin ifade edilişi ve şifrenin arasındaki fark konuşan birey açısından yetersiz olarak nitelenebilmektedir. Bir grup içerisindeki şifreleme durumu fazlaca sorunlar yaratabilmekte ve bu duruma sebep olarak belirlenen sınırların rastgele oluşum gösterme durumudur. Rastgele oluşum gösteren durumun çözüm noktası alaşağı etmek ve somut aşamanın şifreleme fikrinden uzaklaşarak fonemik mesajlardan soyutlayarak dikkate alınmasıdır. Bu tür ileri gidilmelerde varsayımların şifrelemeler açısından göz ardı edilmesi gerekmektedir. Fakat yazı sistemlerinin seçilme aşamasında yapılan bu rastgele seçim derecesinin öğrenilmesi bu sorunu ortadan kaldırmaya yeterli bir adım olacaktır.

Olağanın aksi halde yabancı dil konuşanların sorunları analitik süreçlerin sabit kodlardan farklı olarak sınıfsal ve bölgesel ayrımlardan kaynaklı rastgele bir seçim kategorisine girmemektedir. Dilin kullanımını yüksek oranda işlevselleştiren ve işlevselliği hedeflenen yazı dilini oluşturma sürecinde birden fazla lehçe seçimini gerektiren bir zorluk söz konusudur. Birey zihnindeki bilgi işleme becerileri iletişim araçları tarafından etkilenmektedir. Bu tür bir önermelerin analizlerinde psikolojik ve dilsel seviyeleri aktarılır.

*Ortografi: Yazı sistemleri arasındaki geçişi sağlamak üzerine yazı sistemlerini inceleyen bilim dalıdır.

Konuşulan ve yazılan dilde değişim göstermeyen soyut yeteneklerin oluşması bir takım zihinsel işlemlerin işlevsellik içerisinde yer almayan görüş ve unsurları geniş bir kapsamda kabul etmek Durckheim’cı anlamda katılımcının sosyal değişiklikleri ile diğer bireylere dair seçenekleri arttırarak beceri ve yetenekleri genişletmektedir.

Salt bir araç olan dil, grafik desenlerdeki barınan eylemleri derinliklere kadar işleyebilmiştir. Gourhan’a göre figüratif sanatın dilden ayrı düşme durumu söz konusu değildir. Sanat ve dil arasındaki bağlantının grafik formların genel anlamdaki gelişimini konuşmaya bağlı ve olası gelişim tarih temelinde bakıldığında dil bir ikon halini almamıştır. Dilin kavramsal açıdan bir yerleştirme durumunda yapılan araştırmalar dilin, birer karakteristik özelliğinin varlığını farklı mitlere yükleyerek ilişkilendirmektedir. Bireyin zihnindekilerin aktarımını, dış dünyanın temsilde dili bağımsız bir şekilde anlatımın biriken deneyimlerine gömülen bağımsızlık anlamı getirilmektedir. Rosch’un anlatımına göre dış dünyanın nesneleri doğadan bağımsız değildir, edinilen deneyimlerin bir geri dönüşü olmalıdır yönünde bir ideoloji iletmıştır.

Grafik sanatlarının fiziki kökeni el sanatları ile ifade edilmektedir. İnsanların el sanatları ile dilini oluşturması parmaklarının kavrayıcı ve benzersiz olması ile göz ve kulak koordinasyonu ile olan uyumu öncelikle yetenek ile ilişkilidir. İnsanların sanat ile oluşturdukları dil insanlık tarihinin eski çağlarına dayanmaktadır. Taş Devri’nin iki dönemlerinden günümüze kalan pek bir yazı özellikle kanıt niteliğinde kalmamıştır. Üst Paleolitik çağda Fransa’da, Güney Afrika ve Kuzey Amerika’daki mağaralar, ağaç ruloları ve kayadan yapılan barınakların üzerindeki kalıntılar günümüze dek ulaşmıştır. Yazının kökenlerindeki tasarımın temeli günümüzde grafik sanatlarını oluşturmaktadır. Grafik dili iletişim kurma düşüncesi değil aktarım süreci idame etmektedir. Goody’nin ifadesine göre faydası olmayan ve iletişim amacı gütmeyen dil ifadelerinin sonuçları tanımlanmamıştır.

Bir iletişimde tamamlanmamış diyalog, bireyin kendi ile paylaşma durumu monolog olarak adlandırılmaktadır. Bir grafik türü olan monologda iletişim yaratma temeli duygu ve düşüncelerin dışa vurulmuş biçimi ve tasarımdaki muğlaklık biçim olarak belirlemektedir. Belirtilen bu durumda kodlanan ve çözülmüş olan bu kodda yer alan kişi tektir, dolayısıyla başka kimse ve bir dönüt alımı yoktur. Oluşan desende yaratma amacı farklı olsa da uzun süreli olan anlatım etkili bir araçtır. Belli bir sürenin geçmesi durumunda bu ifade farklı biçimlerde yorumlanabilmektedir. Aktarılan ile algılananın

arasındaki ilişki nesne ve form açısından anlam yüklüdür. Aktarılan bilginin dilinde algılayanın iletişimde olmasındaki maksat eş güdümlü etkileşimi anlamlı olarak biçimlendirmektedir.

İkonografik dil zihinde canlandırma becerisi ile yapılan, yazı sistemlerin soyut olan resimsiz dil ile temsil edilmesi ve rastgele olan bir dil olması hususunu barındırır. Bu tür sistemler anlatılırken ikonografik desenlerden genel anlamda piktograf olarak, soyut bir dil içinse ideograf adı altında bir sınıflandırma kullanılır. Kısaca sembol olarak adlandırılan bu dilde bazı terimler yanlışlık gösterebilmektedir. Piktogram ve ideogram birbirinden ayrı çift kutuptur bu kutuplanmalar metonimik, biçimsel ve çağrışımsal olarak çeşitlilik göstermektedir. Metonimik dil, herhangi bir parçanın bütünü temsil etmekte, biçimsel dil bireylerdeki soru işaretini gidermek amacıyla kullanılan detaylı anlatım dili, çağrışımsal dil ise bir nesnenin (fil) olduğu anlamdan ve konumdan farklı konumlarda aynı anlamları çağrıştırmaya adına kullanılan ve ifade edilen bir dil olarak kullanılmaktadır.

Genel olarak anlatım dillerindeki betimlemeler bir hayvan ya da bir bitkinin dönemsel veya mitsel anlatımı ifade ederken kullanılmaktadır. Kullanılan biçimsel anlatım dili gelişim göstererek gözlemler dışında geleneklere bağlıdır. İlerleme gösteren bu işlem birçok açıdan anlam ilişkisinde desen yok olabilir yalnızca bu anlamın yitirilmiş olması soyutlama yolundaki genel bir kanıttır (Gourhan, 1964,s:262). Bazı desen ve şekiller soyut olmasıyla geometrik ve önemsiz desenleri barındıran kategorilerin içerisinde yer almaktadır. Nazi Almanya'sında Hitler'i hatırlatacak olan sembol gibi özel bir bağ barındıran semboller, anlamdan dolayı önem kazanabilmektedir. Grafikselle anlamda desenler resimsel anlatımı biçimsel ya da uydurma olarak bir formu ifade eden ilişkiyi barındırmaktadır. Bazı durumlarda formları ifade etmeyen alfabetik semboller devamlılığı sürdüren semboller olarak ikonografik formları işaret etmektedir. Rastgele yapılan ve anlamı olmayan şekillerin içindeki ilişki bu sembollerin ne anlama geldiği ya da gelmesi gerektiği ilişkileri doğurmaktadır.

Belli başlı anlamlar taşıyan desenlerin barındırdığı uydurma kategorisinde yer alan rastgelelerin oluşturduğu ayrım göstergesel bir anlatım türüdür. Bu göstergelerde ilk anlam kendini ifade ederken ikinci anlam seçim olarak kabul görmektedir (Leach 1976,s:12; Mulder ve Hervey,1972). Kuzey Amerika piktogramları incelendiğinde elde edilen desen bağlantıları doğa üzerinden elde edilmiş olan nesne olarak geçen desenlerin

birer grafik simgelemesi anlamını taşımaktadır. Herhangi bir nesne bu simgeleme yolu ile sözel ve geniş tanımlamanın temsili olabilir bu durumda resimsel ve metonimik dil stilize edilerek basite indirgenmektedir. Bu piktogramların birtakım analizlerine bakıldığında çubuk sembolü bir fiili ifade eder bu durum literatüre doğal işaret olarak girmektedir. Grafikselsel işaretler rastgeledir ve göz önünde yani ortada konumlanmalıdır. Bir dilin dış dünyadaki nesne ve fiiller ile bağlantısı kurulmamış ise kurulan bu dil resimsel yani piktografik anlatım dili olarak ifade edilemez.

Saussure'un ifade etmesiyle türeyen gelişigüzel dil olgusu gibi yazı da bir takım logografik işaretlerde bulunmaktadır. Bağlantılıının olduğu bu durumlarda piktografik yapının, konuşma dilinde doğal sesleri yansıtan sözcüklere kurulmasını mümkün kılmaktadır. Eş zamanlı olarak basite indirgenmiş fakat dönemin öncü yazıları arasında yer alan yazıların çoğunda resimsel anlatım dilinin olmadığını fakat işaretlere yer veriliyor olmasını belirtmek gerekmektedir.

Bütün grafik işaretlerin alt bölümünü oluşturan semboller ve işaretlerin temeli grafik sistemlerine dayanmaktadır. Mulder ve Hervey tarafından yorumlanan denklemler özellikle cebir denklemleri farklı tanımlarıyla "signa" olarak adlandırılmakta ve bu işaretlerin hepsi geleneksel anlamda sabitlenen " $\pm, =, \neq, \approx, \sim$ " olarak tanımlanmaktadır. Bu işaretler Leach tarafından farklı işaretlerin soyut biçimde görünmedikleri ve bilgi aktardıkları durum ile bağlantılıdır. Dolayısıyla aynı dizide bulunan işaretlerle bitişik bir durum göstermektedir. (Leach,1976,s:13).

Formülleştirmelerin sembollerle olan zıtlığı kuşkuya düşürücü ve yapısal içeriğindeki işaretler önem teşkil etmektedir. İncelenen sistemler hassaslıkla ele alınmalıdır çünkü bu anlamlı desenler anlamlı olmayan işaretlere karşı bir piktogram, piktografi ve sistematik lingustik olarak ifade edilen resim heceli yazıları simgelemektedir. Fonemik simgeleme olarak nitelendirilen doğal işaretler yani piktogramlar ve piktograflar birbirinden signa bağlamında ayırım göstermektedir. Bu mülkiyet damgaları alfabetik yani hecesel harflerden ayrı bir kefedede tutulmalıdır. Bu basit ayırım ikili karşıtlık olarak değil bağlantısızlıkları oluşturan ve değişken ilkel yazı sistemlerini oluşturan değişkenler olarak nitelendirilmektedir. Yapılanma bağlamında oluşan sinyaller dizinlerden daha sağlam bir yapılanma oluşturmaktadır. Fonemik simgeleme olarak betimlenen alfabe, ses birim sistemlerinden ortalama olarak yüksek bir

yapıya sahiptir. Hece sistemleri genel olarak düşük seviyededir ve dilin logografik sisteminde rahat bir yapılanması bulunmaktadır.

Tarihte medeniyetlere bakıldığında Mayaların kullandığı devamlılığa dayanan resimsel olmayan formlar büyük oranda soyutlanmış ve mağara içerisindeki yapılanmış olan resimler dekor olarak bireyselleştirilmektedir. Belli sınırları olan bir seviyede Fransa'nın Güneyinde Aurignacian Paleolitik çağ kültürünü yansıtan mağara sanatı göstergesel bir sistem olarak birer varsayıma ait olmasa bile gösterge açısından resim fikri güdülmektedir.

Kuzey Afrika'da yer alan Forrak olarak adlandırılan ardışık yazı proto-yazının öncüleri olarak kabul edilen Afrika el işaret parmağı ile bizon göğsüne saplanan okun simgeleniyor olması bir mesajın içeriği olarak saptanmaktadır. Bu standartlaşan işaret bir grafem olarak ayrı bir resim dili kabul edilmektedir. Bu bölgede yer yer taş ocaklarında ve suyu kuyularında yer alan totemler insanları ya da kabilelerin totemi olarak birer işaretlerdir. Buna benzer desenler kuzey Afrika bölgesinde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu sıkça kullanılan totemlere yakın doğu medeniyetlerinde de özellikle çömlekçilerin işaretleri arasında rastlanmaktadır. Rotschild kardeşlerin beş oku önemli bir örnek teşkil etmektedir. Örnek teşkil eden ardışık resim ve işaretler Kızılderili gruplarından olan Ojibway'in yerlilerini barındıran Midewewin tarikatına ait normal ifade ediliş biçiminden ayrı birer söz dizimleri ortaya çıkmıştır. Bu yazı ve resim dili konuşma dilinden bağımsız olarak geniş görsel iletişime dayanarak yazı sistemlerinin karşıtı olan bir yere konumlanmaktadır.

İşaretler beyinde doğrudan bir bağlantı oluşturan varsayımların yanıltıcılığını tartışmaya açmakta ve dilin tercüme edilmesini sıralı biçimde grafik dizilerden elde etmektedir. Yapılan çeşitli tercümelerde gerçek dizi grafik dili yazıya çevrilmemesinden kaynaklı grafik dilinin kodları içerisinde sistematik bir ilişki bulunmamaktadır. Gelişen nemonik hafızayı tetikleyici yazı ilahi kayıtlarında ve işaretlerin belli ettiği dil eylemlerini öğrenerek biri tarafından anlaşılabilir kılınmaktadır. Efsane ve mitlerin kayıtlarında bu dil bir mandal görevini üstlenmekte ve yerlilerin ilkel yazılarında rastlanmaktadır. Dakotalar bir takvim olan ve yalnız köpek olarak adlandırılan kuş sayımı sistemini icat etmiştir bu sistem 1800 yılının kış mevsiminden itibaren on iki aylık süreler ile meydana gelmiş olan olayları simgelerle temsil etmektedir (Mallery, 189,s:2).

Gelb yazı öncülerini iki farklı başlıkta incelemektedir. Birincisi tanımlayıcı temsilci, ikinci olarak belirleyici hatırlatıcı aygıtlardır. Bu iki kategori özel olmadığı sürece hatırlamaya yardımcı sayılmamaktadır fakat nemonik sistemlerin resimsel öğelerinde fayda sağlamaktadır. Bu aygıtlar kabilelerin kendi aralarında objelerden oluşturdukları dilleri kapamakta ve bu durum Amerikan yerlilerinde sıkça görülmektedir. Bu şekillerden çıkarılan anlamlar bir dildir ve bunları herkesin anlaması beklenmemektedir. Bu tanımlayıcı aygıtlar birer doğal ve statik simgelerdir. Hatırlatıcı aygıtlar bir olayı tanımlamak amacı gütmeyen bir söz ya da eylemi belirtmek amacıyla kullanılır. Bunlar soyut ve resimsel olarak seri işaretleri kapsamaktadır. Dilin yazıya dönüştürülmüş olan hali aslında bir alfabe değil not olarak kullanılan hatırlatıcı simgelere tekabül etmektedir dolayısıyla bu duruma nemonitik denmektedir. Bu dilde konuşmalar aynen nakledilmez birer sufle olarak ifade edilir. İşaretler ve sesler logogram olarak kullanılan yazı sisteminde tam anlamıyla yazı olarak aktarım gerçekleştiğinde steno* durumu yok olmaktadır. Bu durum dil bağlamı dışında sesi değil görüntüyü ifade etmektedir. Bu ifade biçiminde resimsel ve soyut işaretler kullanılır. Yazı sistemlerinde bazı kayıt yazıları özellikle Sümerlerde idari kayıtları kapsamaktadır. Bunlar grafikleri hatırlatıcı şekiller olarak vurgulamaktansa dilde kullanılan terimleri basite indirgeyerek bir takım çabayı gerektirmiştir. Çok sayıda kullanılan işaretlere ihtiyaç duyulması sözcüklerin resimsel öğelerini grafik kodlama konusunda görsel işaretlerin yardımcı olacağından sözler yazma ve hatırlama alanında kolaylaşmaya başlamıştır.

Grafik desenlerin yaygınlaşan çeşitlerinde yapılan yorumlar tarihi konuları gelişmiş olan kapasite açısından homo-spienslerin ortaya çıkışı olarak kişisel eşyalar ile gömülmeleri bu grafik sanatının özenli bir ortaya çıkışını ifade eder. Bu ortaya çıkış tarihte bir rastlantı değildir (Clark,1977,s.104-105). Grafik formlar aurignacin kalıntılarından izlenimlenerek oyulan ve boyanan materyaller ile oluşum göstermiştir. Bu sanatın gelişim gösteriyor olması milattan önce 25-10.000 yıllarındaki mağara resimlerinin başlangıcına tekabül etmektedir.

Grafik sanatı eski taş devrinin sonlarında ortaya çıkarak mevcut insan türünün baskınlığı ile tek insan türüne atıfta bulunmaktadır. Dönem insanların beyinlerinin büyüklüğü ve gösterdikleri üstünlük bağlantılı olarak geniş olan ses telleri ile var olmaktadır (Lieberman vd, 1972,s:45). Görünen grafikler ve dil iletişimin birer alternatif şekli olarak incelenmektedir. Bu görsel anlamdaki “simgelemenin” detaylı biçimde

kullanılıyor olması dilin gelişmiş kavramlar sisteminde var olmasını gerektirmektedir. Basite indirgenen resimler çakılların özellikle arkeolojik kültüre aitlik gösteren mağaralardaki el ve ayak püskürtmelerini yüksek dereceye kavramsallaştırmamaktadır. Grafik işaretler yazarlar açısından gelişim gösteren betimleyiciler olarak algılanmaktayken bir yapısalılık derecesi yok derecede görülmektedir. Sanat ve iletişim özellikle ifade yönü sıradan ve rahat biçimde yapılandığını ifade etmektedir. Bu tür literatür olguları gelişmeyen yazı olarak biçimsel bir betimlemeye aitlik göstermemektedir. Kuzey Amerika yerlilerinin resim yazısı bizleri morfolojik olarak doldurmaktadır.

Mısır'daki ilk yazı örneklerinden olan narmer paleti, grafik normlar, resim ve yazı dili arasındaki bağlantıyı ifade etmektedir. Bu grafik simgeleme sanat ile yazı arasındaki süreçlerde kaligrafi ve illüstrasyon arasında bir aracı ve köprü niteliğinde bulunmaktadır. Yakın Doğu'ya bakıldığında ilk yazının simgesel bir karşılığı olan dil kullanılmaktadır. Bu palet yazı ve anıtsal sanatın başlangıcını Mezopotamya'ya kadar taşımıştır. Tek ve grup halindeki formlara bakıldığında iletişim açısından kurulan mesajlar yazının öncüsü niteliğindedir. Bu seviyede standartlaşmış olan grafem farklı bir resim olarak nitelendirilmektedir. Kuzey Amerika'daki taş ocaklarındaki totemler ve Rothshild kardeşlerin işaretleriyle bir bağlantı kurulduğunda önemli bir adım olarak görülmektedir. Resim yazı dili konuşma dilinden bağımsız olarak Goody'nin işaretlerinde tartışma durumunu oluşturmuştur. Dil tercümelemleri sıralı grafiklerden yapılarak gerçek dizi dilini yazıya çeviremediği fakat fikir açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.

Midewiwin tarikatının tarihinde huş ağacından yapılan rulolara yazılmış olan piktograflar Şamanizm'den izler taşımaktadır. Bu bölgelerin çoğunda Şamanik formlar kullanılmıştır. Şaman inancında öğretici toplumun en yaşlı üyesi içerisinden seçilir ve genç üyelerden biri öğrencisi olmaktadır. Huş ağacı ruloları sözel geleneklerin ve ritüellerin şamanlar tarafından müritler ve adaylar için kabul törenlerine hazır hale getirilmektedir. Bu rulolar dönemin gizli belgeleri olarak gösterilir ve hatırlatıcı işlevi görmektedir ve hiçbir şekilde dışarıya için bir iletişim aracı olarak kabul edilmemektedir. Bu bilgilerin gizli tutulması soyutlama gibi uygulamalar için ileri giderek uygulanan unsurlardır (Dewdney, 1975,s:13).

Tarikatlar açısından kendi içerlerine kabul edilmemiş ya da dahil olmamış kişileri yanıltmak amacıyla bir koz dili olarak sembol ve işaretler kullanılmaktadır. Burada dilin

işlevi nemonik işlevdir. Yazılı sözden daha çok sözel geleneğin öğretilerinin hatırlanması bu tarikat için önemli bir husustur sebebi ise bu gelenekler değişmeden nesillerce aktarıma maruz kalmaktadır. Huş ağacından yapılan ruloların gelenek dışına çıkarak otorite ve hayal ile bireylerde eşdeğer tutulan aklın kutsal bilgiyi hatırlatıcı semboller ile oluşan etkileşimi bir tür aşılama ile zenginleşmektedir. Bu geleneksel çeşitlenen temalar huş ağacı kabuğundan yapılan ruloların üzerindeki piktografileri oluşturmaktadır.

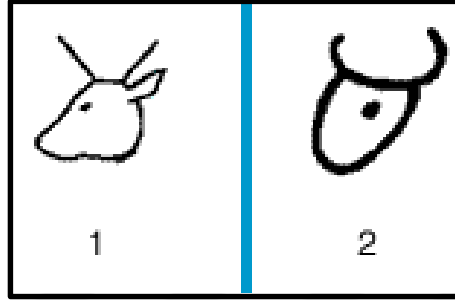
Ojibway ruloları ise temel özellikler ile ilişkilidir. Önemlisi insanların yaratılışı ve ölüm kaynağıdır, bu durum Midewewinlerin oluşum süreci ve Ojibwayların kökenini oluşturmaktadır. Amaçların hepsi için nemonik bir araç ve rulo olmasına sebep olmaktadır. İşlevleri tahta ya da plakaların üzerine oyulan soyut spiraller çizgiler ya da mitolojinin içeriği oluşturan sembollerdir. Bu kutsal ve içeriklerin bulunduğu özellikle Aborjinlerin taş ve tahta ile oyarak gerçekleştirdiği dini motifleri içeren obje ya da tılsımları içermektedir.

5.1. Ünlü Harfler

(A HARFİ)

AKPO (akro)

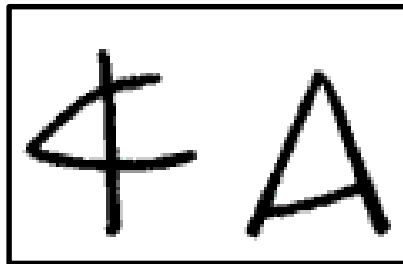
Antik Yunanlar “alef” harfini 90° sola çevirirken ona başlangıçtaki piktografik değerini kaybettirdiler (Öküz kafası).(Resim 5.1)

(Resim 5.1) Feniki Dilinde Aleph (Oküzbaşı Anlamına Gelen) Harf

Kaynak: <http://www.Britannica.com> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Antik Yunan’daki “A” harfinin piktografik değeri, iki eğik çizginin bir dağın yamaçları ve yatay çizginin ise ağaçlarla kaplı, etekleri karla örtülü bir sınır olduğu varsayılmaktadır. “Doruk, dağ zirvesi” anlamına gelen “AKPON” (akron) sözcüğündeki AKPO zirvede olanı işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır. Tam anlamıyla “zirvedeki şehir” anlamına gelen “acropolis” sözcüğündeki “A” harfinin belirtilmesi doğru bir örnektir. (Resim 5.2)

(Resim 5.2) Yunancadaki A harfinin dönüşümü

Kaynak: <http://www.Britannica.com> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

“A” ve “Λ” harfleri birbirlerine yaklaştırıldığında ikincisine yalnızca iki eğri çizgiyi birleştirmek için yatay bir çizgi eklenmesi ile elde edildiği görülür. Böylece “A”

buradan hareketle “A” harfinin “AKPON” (doruk, dağ zirvesi) kelimesinin piktogramı olduğunu söylemek doğru bir terim olacaktır. “AKPO” ön ekionlarca kelimedde “yüksek” anlamı katacak şekilde karşımıza çıkar:

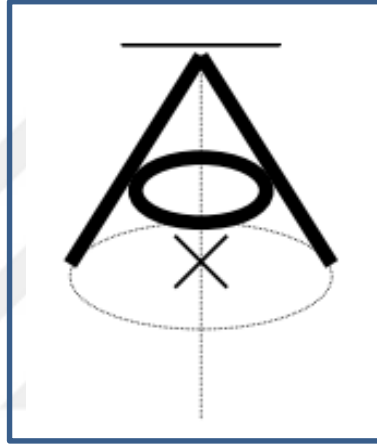
Yükseklik: **AKPO–OYPA**IA: gökyüzünün yükseklikleri

Yüksek: **AKPO–ΦΥΛΑΞ**: bir kalenin komutanı;

Bir tepenin zirvesi: **AKPOΛΟΦΙΑ** ;

Üstünlük: **AKPO–ΣΟΦΟΣ**: daha yüksek bir bilgelik

Uç: **AKPO–ΧΕΙΡΙΖΩ**: parmakların ucunda.

(Resim 5.3) “A”nin harfi üç boyutlu hali

Kaynak:thierry.de.mortain@orange.fr. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

A harfi Yunan alfabesinde temsili ne ise Latince için de tam olarak aynı ses ve şekli temsil etmektedir. “A”nın yükseklik ile olan ilişkisinden münasebetle “A” bir dağın zirvesiyle ilişkilendirilmektedir. Latince de Yunancadan “AKPO-“ (akro) ön ekiyle başlayan kelimeyi almıştır.

AKRA (ileri uç, uç)

AKROPOLIS (Akropolis), (bir dağın zirvesine yerleştirilmiş kale)

AKROTERYA, (burunlar)

AKRAEUS, (yükseklerdeki tanrılara atfedilen vasıf)

ACRUS, (ekstrem, aşırı)

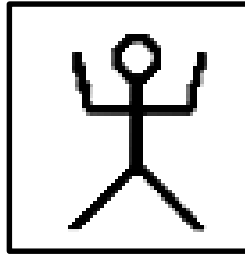
Gibi kelimeler dorukta olanla ilgiliydi. Öyle denebilir ki, bütün bu kelimelerin başında yer alan “A” harfi ile antik Yunancadaki piktografik “A” denklik göstermektedir.

De Mortian'ın ifadesine göre, ALTERE (yükselmek, büyümek) fiilinin geçmiş zaman çekiminden elde edilen "ALTUS" sıfatı başka anlamlara da gelmekle beraber bir anlamı da "yüksek"ti. ALTUM ve ALTE gibi zarflar ise "üzerinde, tepesinde", APEX in anlamı ise "zirve"dir (De Mortain,2012,s21). Bunlar antik Yunancadan değişim gösteren, A harfinin piktografik anlamını ortaya koyan Latince kökenli kelimelerdir. Bu kelimelerden İngilizce "Altitude" (rakım, irtifa), "Altimeter" gibi kelimeler meydana gelmiştir. Bunlardan yola çıkarak A harfini Latince "-e doğru" anlamına gelen bir edat olan AD ile ilişkilendirebiliriz: nihai son, "uç" bir yolculuğun "bitiş"i olmaktadır

(E HARFİ)

Harflerin bir etimolojisi* yoktur. Sadece kelimelerin etimolojisi vardır. Kullanmakta olduğumuz alfabe, Fenike alfabesi ile ilişkilidir. Fenike alfabesinin en önemli özelliği ise sesli harfin olmaması ve tüm harflerin ünsüz olmasıdır. Fenike alfabesinde "h" sesi için kullanılması adına "he" sesini rahat veren bir harf bulunmaktadır. Fenike alfabesinde yer alan "he" şöyle tarif edilebilir: *"E" 180° çevirin, böylece noktaları sağa değil sola bakacaktır; sonra uçları 45° açıyla aşağıyı gösterecek şekilde hafifçe eğin, ardından E'nin "sırtını" da aşağıyı gösterecek şekilde uzatın".*

Pek çok insan bunun aslında ellerini sevinçle kaldıran birinin resmi olduğuna inanmaktadır bunun nedeni ise mısır hiyerogliflerine bu durumu anlatan bir figür bulunuyor olmasıdır. Bu harf, Fenike dilinde ise "sevinç" anlamına gelen ve "he" ile başlayan "hillul" kelimesini simgelemek için kullanılmaktadır. (Resim 5.4)

(Resim 5.4) Fenike alfabesindeki

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

*Etimoloji: Yazının kökeni ile ilgili bilgi.

Antik Yunanlar bir alfabeye ihtiyaç duyduklarında, Fenike alfabesindeki harfleri kendi ihtiyaçlarına göre değiştirmişlerdir. Böylece Fenike harflerin çoğunu değiştirdiler ve Fenike alfabesinde olmayan bir özellik olan sesli harfleri eklediler. Sahip oldukları sesli harflerden birinin adı Epsilon'dur. (Resim 5.5)

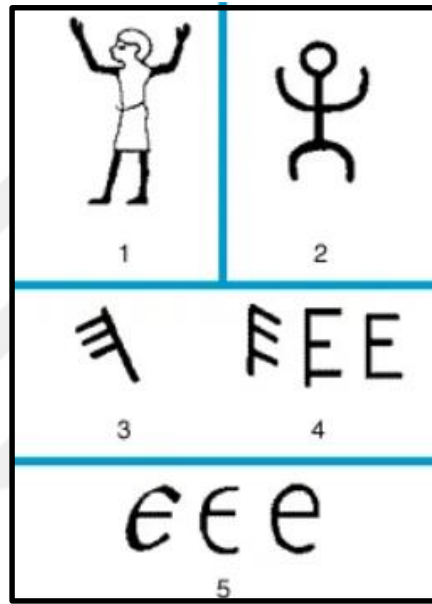
(Resim 5.5) Yunancadaki epsilon

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

Resim 5.5’de görülen harf, "let" kelimesindeki “e” harfinin sesidir. Antik Yunanlar bu sesi karşılamak için Fenikelilerin "he" harfini kullanmışlardır, fakat sonra onu ters çevirerek, ayağa kaldırıp, arkasını kısaltarak modern “E” ye benzer bir görünüm almasını sağladılar. Yunan alfabesi, Latin ve Roma alfabesinin ve diğer birçok dilin alfabesinin temelini oluşturmaktadır. Yunanların Fenike alfabesiyle yaptığı gibi, Romalılar da Yunan alfabesini kendi ihtiyaçlarına göre değiştirmişlerdir. Ancak Yunan harfi olan Epsilon, Roma alfabesine hemen hemen değişmeden geldi ve şimdi Latin sesli harflerinden biri olarak kullanılmakta.

İngilizce için kullanılan ilk yazı sistemi, Futhark adı verilen bir kuzey Avrupa’da hakimiyet gösteren runik yazısıydı. Ancak İngilizler Hristiyanlaştıkça Futhark yerine Latin alfabesini kullanmaya başladılar. Latince "E" harfi İngilizce’de bir dizi ses için kullanılmaya başlanmıştır. İngilizce, Latince’den daha çok vokal barındırdığı için tüm Latin sesli harfler iki, üç hatta daha fazla vokali simgeleyecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Modern İngilizcede "E", "kısa e" ve "uzun e" olarak adlandırdığımız sesler için kullanılmaktadır. Diğer sesleri temsil etmek için başka harflerle birleştirilebilir. Bir başka ilginç nokta ise İngilizcenin tarihi boyunca, “e” ile biten kelimelerini “e” sessiz hale gelmiş, yalnızca bu harf kendinden önce gelen sesli harfi uzatmaya hizmet etmiştir.

Pannanen'in ifadesine göre Roma alfabesi oyma kitabe türündeki nesnelerde kullanmak için en elverişli yazı sistemidir. Bu yazı sisteminin resmi olan "kursiv" versiyonları da mevcuttur. Bu “kursiv” yazım biçimleri "küçük harf" olarak İngiliz alfabesine dönüşmüştür (Pannanen,2019,s 4). Oymalı yazıtlarda bulunan resmi, büyük “E” harfinin tamamı tek bir kalem hareketiyle yapılabilecek şekilde düzenlenmiştir. Harf kavisli bir hale dönüştürülerek üst ve ortadaki yatay çubukların birleştirilmesiyle küçük "e" olarak değiştirilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır (Resim 5.6)

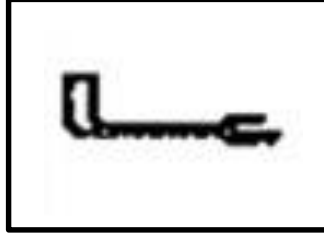
(Resim 5.6) E harfi, Mısır hiyeroglif yazılarında (1) ve çok erken Sami yazılarında (2) kolları yukarı kaldırılmış bir adamın tasviri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu sembol Mısırlılar için

“sevinç” ya da “sevinmek” anlamına gelmektedir. M.Ö. 1000 civarında, sonraki tüm formlarının kaynağı olan doğruşal bir form (3) olarak biçim verilmiştir. Bu işaret, Sami dillerinde “o” olarak adlandırılmış ve İngilizce ‘de “h” sesini temsil etmektedir. Yunanlılar, soldan sağa yazı kolaylığı için işareti tersine çevirmiştir (4). Semitik “h” değerini reddederek ona “e” sesli harfinin değerini vermişlerdir. Romalılar, Latin’in başkenti “E” için bu işareti kabul ettiler. Latince ‘de bu form değişim göstermeden İngilizce ’ye aktarılmıştır. Roma el yazısında mektupların daha hızlı yazılabilmesi için bu forma dönüştürüldü (5). Bundan dolayı İngilizce el yazısıyla yazılmış ve küçük basıma yer verilmiştir.

Kaynak: <http://www.Britannica.com> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

(I HARFİ)

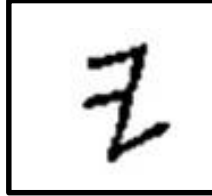
“I”: alfabenin dokuzuncu harfidir. Antik Yunanca’ da kullanılan “iota” ve Sami dilindeki “yod”a tekabül eden bu harf muhtemelen eli temsil eden bir sembolden gelmektedir (Resim 5.7).

(Resim 5.7) Sami Dilinde “I” harfi “Yodth”

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

Thera adasında bulunan ve daha erken tarihli formlar önce harfın Sami dilindeki formuna sonraları ortaya çıkan yalın, dikine çizgiden gelişim göstermektedir. Atina ve Korint’te ait el yazmalarında “S” benzeri çizim görülmektedir. El için erken bir sembolden türetilmiş olabilecek Semitik* Yod’a(Resim 5.7) ve Yunan İota’sına (Resim 5.8) denk düşmektedir.

(Resim 5.8)Yunan İota'sı

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

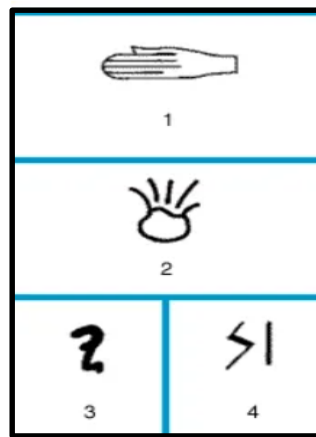
Thera Adasında bulunan erken Yunan formları, daha sonraki tek dikey çizgiden oluşuyor olması Sami diline benzemekte idi. Attika ve erken Korint yazıtlarında S'ye benzeyen bir form görülmesi ve Halkidiki alfabesi “I” biçimine sahip olması, Etrüsk dili de dahil olmak üzere tüm İtalik alfabelerde de kullanılan bir biçimdir. “I”nın miniskülü onun majüskülünün kısaltılmış halinden oluşan bir formdur.

*Semitik: Sami dil ailesi veya Semitik diller Afro-Asyatik dil grubuna bağlı bir alt dil grubudur.

Nokta ilk olarak 11. Yüzyıl civarına ait elyazmalarında görülür ve harfi, “n” ve “m” gibi harfler ile yan yana geldiği durumlarda örneğin: inimicis kelimesini ayırt etmeyi kolaylaştırarak ve okumaya yardımcı olmak amacıyla kullanılmaya başlamıştır. Nokta sıklıkla kullanım amacına göre tire şeklini almıştır.

Orta çağda kullanılan yazılarda başta yer alan ve başka herhangi bir şekilde vurgulanması gereken “i”yi satırın altına doğru uzatmak bir gelenek ve sıkça karşılaşılan bir yazı türü olmuştur. Bu gelenekten daha sonra “i” ve “j” arasındaki ayrımı belirtmek için meydana gelen bir yazım türü halini almıştır. Alt kısmı uzayan “i”nin neredeyse ünsüze yakın tınısı vardır ve bu durum daha sonra “j” nin ve ünsüz “i” nin ünlü olarak kabul edilip birbirinden ayrılmasıyla netliğe kazanmaktadır. 17.yy’a kadar ise iki harf de aynı karakter kabul edilmektedir.

Ray bu durumu Sami dilinde bulunan harfi, İngilizce ’deki “y”ye benzeyen bir sesi temsil ettiğini Yunanca, Latince ve diğer Latin dillerinde de İngilizce uzun e’ye benzer bir yüksek ve ön sesli bir harfi temsil ettiğini ifade etmiştir (Ray,2022,s 4). Geç Latince de sürekli bir “e” ile yazılmasının destekleniyor olması üzere, Latince ‘de kısa “i”, uzun “i” den daha açık bir sesi temsil etmekteydi. Bu durum modern İngilizcede kısa “i”nin telaffuzunu Latince ‘deki muadiliyle neredeyse bire bir aynı görmektedir. Örnek verilecek olursa “pit” sözcüğündekiyle neredeyse aynı görülmektedir. Uzun “i” ise bir çift ünlü (ai, “ice” kelimesinde olduğu gibi) halini almıştır.

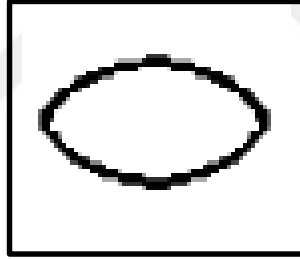
(Resim5.9) *İ* harfi muhtemelen Mısır Hiyeroglif yazısındaki (1) gibi 1500 hakkında kullanılan, çok erken Sami yazılı bir elin bir resim işareti olarak başlayan M.Ö. Sina Yarımadası’nın (2) üzerine Biblos, diğer Fenike ve Kenan merkezlerinde M.Ö. 1000 civarında , Bundan sonraki

tüm formlarının kaynağı olan doğrusal bir form (3) verildi. Semitik dillerde işaret, "el" anlamına gelen *yod* olarak adlandırılmaktadır . Sessiz ses “y” *anlamına geliyordu*. Yunanlılar işareti değiştirerek İngilizcede vocalic değerini vermiştir. Bu harfi tek bir vuruşta ifade edilecek halde basitleştirmişlerdir (4). Romalılar bu işareti Latince ‘ye dönüştürerek, Latince’de büyük harf değişmeden İngilizceye geçmiştir. El ile yazılmış olan İngilizce küçük “i” , bir alt eğri ve bir nokta haricinde büyük harfle aynı işarete tekabül etmiştir. Bu harfi benzerlerinden ayırmak için orta çağda nokta eklenmiştir, örneğin aceleyle yazılmış küçük *c harfini ifade etmek doğru bir tabirdir*.

Kaynak: <http://www.Britannica.com> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

(O HARFİ)

Modern alfabenin dördüncü ünlüsü ve Semitik alfabenin “ayn” a karşılık gelen “O” (Resim1) sestem çok bir durak olma özelliği taşıyordu.

(Resim 5.10) “Ayn” Fenike’de göz anlamındadır.

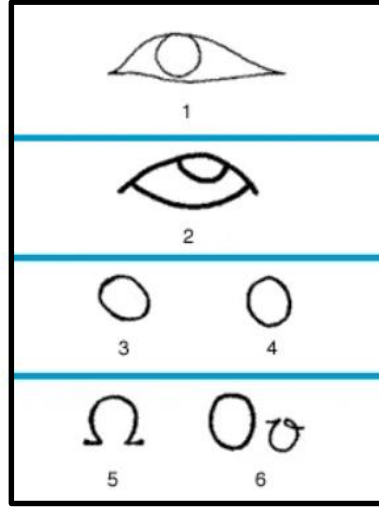
Kaynak: webpace.ship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

Onun Sami dilindeki formu daha erken tarihlere uzanan ve gözü temsil eden bir formdan esinlenilmiştir (Resim1). Nitekim Fenike dilinde “ayn” sembolü “ göz” anlamına gelmektedir. Bu harf biçimi tarih boyunca değişime uğramamıştır. Ancak tekrar belirtmek gerekir ki Fenike alfabesinde hiç ünlü bulunmamaktadır. Bundan hareketle söyleyebiliriz: “O” yani “ayn” sesi Fenike dilinde bugün kullanmadığımız bir sese karşılık gelmektedir ve antik Yunan dilindeki “spiritus asper” benzeri bir işlevi bulunmaktadır.

Antik Yunanlar tıpkı diğer ünlüleri ifade etmede “alef”, “he”, “het” ve “yod”a başvurdukları gibi “o” sesini ifade etmede de “ayn” harfinden yararlanmışlardır. (Resim1). Ancak antik Yunan dilinde “omikron” (küçük “o”) ve “omega” (büyük “o”) olmak üzere iki adet “o” bulunmaktadır ve “ayn” bunlardan “omicron”un öncüsü konumundadır. Sami alfabesinde ünlüler harf olarak gösterilmemektedir. Harf Meşa Stelinde görüldüğü üzere “o” biçiminde ve bu biçim Thera ve Korinth’teki erken tarihli Yunan el yazmalarında da görülmektedir. Korint ve Mısır’daki Ebu Simbel el yazmalarında ise noktalı bir biçim vardır. Merkezinde nokta olan form Thera’da da öne çıkmakta ve bu geniş Etrüsk formuyla da paralellik durumunu oluşturmaktadır (Resim1).

Miletus’ta baş aşağı çevrilmiş “U”ya benzer, oval bir başka form ortaya çıkmıştır (Resim1). Latin alfabesindeki halini Halkidiki ya da Etrüsk’ten alınan Latin formu ise “O” harfidir. Bu harfin minüskül formu da majüskül formunu devam ettirmektedir (Resim 5.10). Yunanlar başlangıçta bu harfi yalnız kısa-kapalı “o” ünlüsünü temsil etmek için değil, aynı zamanda uzun-açık “o” ya da belli başlı diğer uzun sesleri kaynaştırıcı ve denkleştirici uzatmalar ile temsil etmek için kullanmışlardır.

Ray, köken olarak “O”nun bir varyasyonundan ibaret olan “Ω”nın kullanımı İyonik alfabenin, Yunanca konuşulan dünyada yayılmasıyla birlikte kullanımı yaygınlaşmıştır (Ray,2022,s 4). Latince “O” uzunluk fark etmeksizin aynı sesi simgeliyordu ve bu ses daha sonra bazı alanlarda küçük farklılıklarla, kimi zaman ise hiç değişikliğe uğramadan Latin dillerine yerleşmiştir. İspanyolca “puerto” kelimesinde görüldüğü üzere kısa “o”nun “ue” ye dönüşümü (“puerte” Latince “portum” dan.) bu türden değişikliklerin çarpıcı bir örneğini sergilediğini ifade etmektedir.

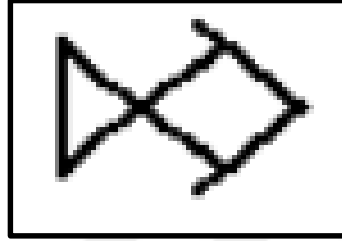
(Resim 5.11) O harfinin gelişimi, Mısır hiyeroglif yazısında (1) ve Sina Yarımadası'nda MÖ 1500 civarında kullanılan, erken bir Semitik yazıda (2) bir gözün resim işareti olarak başlamıştır . Biblos, diğer Fenike ve Kenan merkezlerinde M.Ö. 1000 civarında , burcun sonraki tüm formlarının kaynağı olan dairesel bir form (3) olarak evrilmiştir. Semitik dillerde "göz" anlamına gelen ifade “*ayin*” olarak adlandırılmıştır. Yunanlılar ‘*ayin* işareti (4) şeklini alarak ünlü bir harf olarak kullanmıştır, böylece kendi dillerindeki ses için yazılarına ekledikleri ve alfabelerinin sonuna yerleştirdikleri omega (5) anlamına gelen omega (5) işaretinden farklı olarak adı omicron olarak değiştirdiler. Romalılar, İngilizceye değişmeden gelen şekli oval yaptılar. Küçük o , büyük O'dan yalnızca boyut (6) ile ayrılmıştır.

Kaynak: <http://www.Britannica.com> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

5.2. Ünsüz Harfler

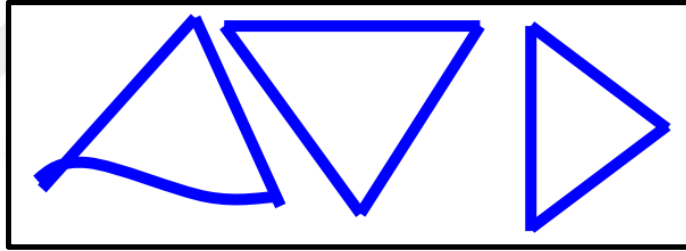
(D HARFI)

ΔΕΛΤΑ kelimesi Fenike dilinde kapı/açılış anlamına gelen DALET kelimesinden gelmektedir. Denebilir ki DALETH harfi göçebeliğin yaygın olduğu dönemlerde üçgen biçiminde bir çadırın kapısını temsil etmektedir (Resim 5.12).

(Resim 12) Fenike dilinde Kapi anlamına gelen DALETH köken olarak bir balıktır.

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

(Resim 13) The shapes of letter DALETH between 1200-1050 BC

Kaynak:thierry.de.mortain@orange.fr. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

Yunanlar “kapı” ifadesi için “delta”yı değil Π harfini kullanmaktalardı. Bailly sözlüğünün aktardığına göre, Herodot'tan yaptıkları aktarımlardan başlayarak “ΔΕΛΤΑ” kelimesi bir nehrin deltasını temsil etmektedir. Bir delta, aynı nehrin iki koluyla denizin bir araya gelerek oluşturduğu bir üçgen anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, Δ harfi antik Yunan’ın gözünde yeni bir piktografik değer kazanmıştır. Söz konusu olan bu değer üçgendir. Δ’nın üçgenle özdeşleştirilmesi günümüzde de yaygın olarak kabul görmektedir. ΔΕΛΤΑ kelimesi de oldukça akropiktografiktir. Fakat Fenike alfabesi söz konusu olduğunda bu sözcük daha çok akrofoniktir, “ΔΕΛΤΑ” aynı zamanda hem bir kelime hem de bir harftir.

Bu noktada Δ nın epigrafik* alternatifi olan ve antik Yunanca da kullanılmış olan kimi alfabelerde görülen “D”ye tekabül etmektedir. Şüphesiz bu DIA sözcüğünün bir temsilidir ki, o da “bölünmek” anlamına gelir. Yani “D” ise “O”nun bölünmesinden oluşan bir harftir. Latinler ise Yunan alfabesinden aynı sesi simgeleyen Δ (delta) yerine “D”yi almayı tercih etmişlerdir.

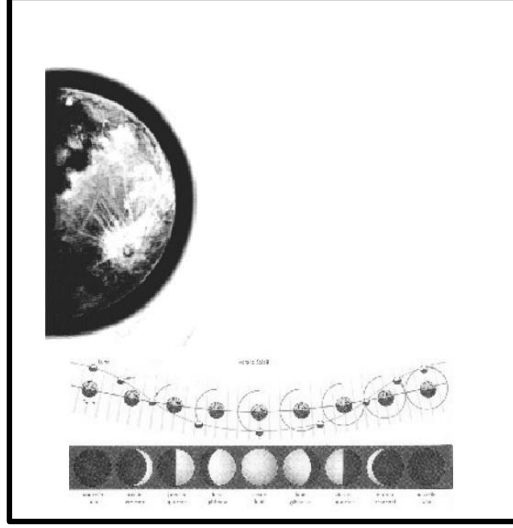
Δ nın bir nehir deltasını temsil ediyor olabileceğinden bahsetmiştik. Öte yandan “delta” sözcüğü hem Yunanca’ da hem de Latince ‘de aynı anlama gelmektedir. Romalılar ise Δ ’yı “delta” kelimesinin baş harfi olarak kullanmaktan kaçınarak “D”yi Yunanca’ da bölmek, ayırmak anlamına gelen DIA'nın ilk harfi olarak kullanmaktalardır.

D’yi incelediğimizde onun bir yarım daire olduğunu görürüz; ya da dikey duruşu itibarıyla bir yarım ay. Nitekim Latince ‘de ayın onun yarısını göremediğimiz evrelerini ifade eden üç kelime bulunmakta ve bunlar D ile başlamaktadır. Bunlardan DEFECTUS LUNAE ve DECRESCENS LUNAE eksilen, küçülen ay anlamına gelirken Yunanca kökenli DICHOTOMOS, kesin bir ifade ile “sadece yarısı görünen ay” anlamına gelmekteydi. Bu nedenle diyebiliriz ki, DEFECTUS, DECRESCENS ve DICHOTOMOS sözcüklerinin baş harflerini piktogram olarak kabul etmek doğru bir seçimdir. Böylece “D” nin neden “ Δ ” ya tercih edildiği sorusunun yanıtı alınmış olur. Bu örnekle Latinler tarafından benimsenmemişken dil ve alfabe arasında muhtemel bir örtüşme söz konusu olmuştur. Ayı temsil eden piktogramın ötesinde bereket yıldızının ve onun arkasındaki ideogramın altını çizmek gerekirse. Tanrı ve Tanrıça anlamına gelen Deus ve Dea sözcükleri de D ile başlamaktadır.

De Mortian bu duruma dikkat çekici biçimde yarım ay anlamına gelen iki sözcük dolunayın küçülerek yarım ay haline gelmesi analogisine paralel bir biçimde, bir tür “azalma” “indirgeme”, “eksilme” anlamı taşıyan DE- ön ekiyle başladığını belirtmiştir (De Mortain,2012,s21). Bu ise antik Yunanca’ da ki DIA- ön ekiyle bağlantılıdır. Nitekim DIMIDIUS “bir şeyin yarısı” anlamına gelen bir sıfat olduğunu saptanmıştır.

*Epigrafik: Konusu yazıtları ve tarihi yapıtlarındaki yazıları inceleyen bilim dalıdır.

**Analoji: Ortak yönleri olan iki şey arasındaki benzeşme

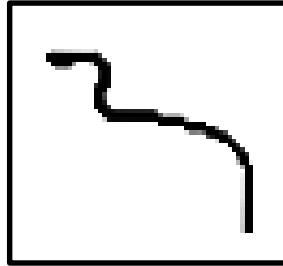

(Resim 5.14) Ay'ın evreleri. D harfi ilk dördün evresiyle aynı şekildedir.

Kaynak:thierry.de.mortain@orange.fr. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

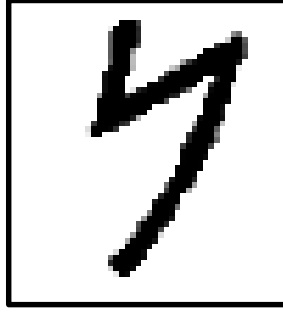
(N HARFİ)

“N”: alfabenin on dördüncü harfidir. Bilinen tüm alfabelerde bu harf “m” ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Birinin özel biçimi genellikle diğerinde yansıtılmaktadır. Bu harfin öncülleri Sami dilinde yer alan bu form, başlarda "balık" anlamına gelen “nun” ve Yunanca “nu” (N)dur. (Resim 5.14)

(Resim 5.15) Balık veya yılanı benzeyen Sami dilindeki (Nun) sembolü

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

(Resim 5.16) Yunanca'da Nu

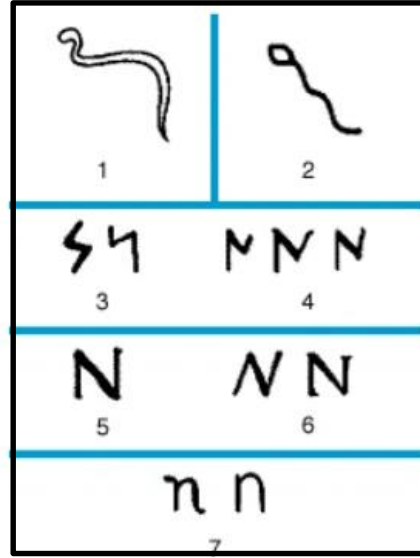
Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

Formun Thera ve Korint'teki erken el yazmalarında karşımıza çıkan halinden Ebu Simbel'in Ionik alfabesindeki üç vuruşlu bir karaktere dönüşmüştür. Dört vuruşlu Etrüsk karakteri Latince M'ye benzerlik göstermektedir. Latince biçimi ise modern N'den büyük ölçüde ayırt edilemezdi. Karolenj* el yazsı, bu harfin oval biçimli minüskülünü geliştirerek modern “n”yi ortaya çıkarmıştır.

Ray'a göre bu harfin tarih boyunca temsil ettiği ses bir dış nazal** sesidir. Bu nazal sesler değişmeye en az yatkın olanlardır. Yine de “n”in “yawn” kelimesinde işitilenden farklı olarak, “k”, sert “c”, sert “g”, “k” “q” ve “x” ten önce kullanıldığında duyulan (“long” derken olduğu gibi) bir damak tınısı mevcuttur (Ray,2022,s 4). “unkempt” ya da “ingrate” te ise bu söz konusu değildir çünkü burada “n” ön ekin bir parçası olup kendinden önce gelen ünlüyü susturma işlevini üstlenmekte olduğunu ifade etmektedir.

*Karolenj: 8 ve 9. Yüzyılda Frank kökenli bir hanedan

**Nazal: Genzel ya da genizsil anlamında kullanılan bir kelimedir. Geniz ve burun ile ilgili olan anlamda kullanılmaktadır.

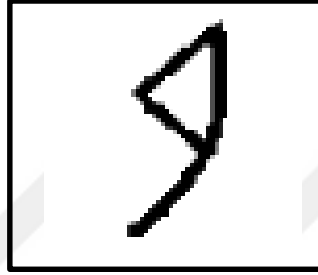
(Resim 5.17) Bu harfin gelişimi Mısır hiyeroglif yazısında (1) ve Sina Yarımadası'nda yaklaşık MÖ 1500'de kullanılan çok erken bir Semitik yazında belirtildiği gibi bir yılanın resim işareti olarak başlamıştır (2). Biblos, diğer Fenike ve Kenan merkezlerinde M.Ö. 1000 civarında sonraki tüm formlarının kaynağı olan doğrusal bir forma yer (3) verilmiştir. Semitik dillerde "yılan" anlamına gelen *nahas* veya "balık" anlamına gelen *rahibe* olarak adlandırılırdı . Yunanlılar yazılarının soldan sağa yönüne uyacak şekilde işaretin yönünü de değiştirmiştir (4). Daha sonra eşit uzunlukta dik vuruşlar yapmışlardır (5). Romalılar bu işareti Latince 'ye çevirmeden doğrudan alfabelerine almıştır (6). Latince 'den doğrudan büyük *N* harfi İngilizceye yerleşmiştir. İngilizce küçük el yazısıyla yazılmış olan "*n*" , basitçe ve hızlı bir şekilde büyük *N* harfiyle yazılmıştır (7). Basılan küçük *n* , el yazısı forma benzer.

Kaynak: <http://www.Britannica.com> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Ray bu harfin kökeni Fenike alfabesindeki muadili olan "nun" en sağ tarafı aşağı doğru uzatılmış ters bir "N" görüntüsüne sahiptir. "Nun" sözcüğünün Fenike dilindeki anlamı ise "balık" olduğu yönündedir (Ray,2022,s.4). Bu harfin aslen dalgalarda yüzen bir balığı betimlemesi oluşum açısından önemlidir. "Nun" antik Yunan alfabesine "Nu" olarak ve modern görünüme oldukça yakın olacak şekilde değiştirildi. Yunancadan harf Latin alfabesine ve oradan da İngilizce 'ye aktarılmıştır. Bütün bu alfabelerde ise "n" sesiyle karşılanmıştır.

(B HARFİ)

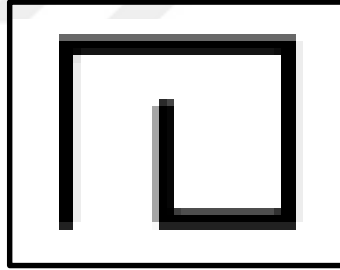
Sami dillerinde “bet” ve antik Yunanca’ da “beta”ya karşılık gelen “b” (Resim 5.18) harfi, en eski tarihlerden bu yana ikinci sıradaki yerini Kiril alfabesi hariç bütün Avrupa alfabelerinde korumuştur. Harfin en erken formu M.Ö. 9. yy’ a tarihlenen Meşa stelin*de görülmektedir. Antik Yunancadaki erken formları zamanla yerini ara dönemdeki Yunanca ve Latince yorumlarına bırakmıştır, bunlar da modern “B” ile neredeyse özdeştir.

(Resim 5.18) Sami dilinde bet olarak seslenen bu B harfi (ev anlamına gelen harf) Mısır

Hieroglifisinin (he) sesini temsil eden harften türetilmiştir

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

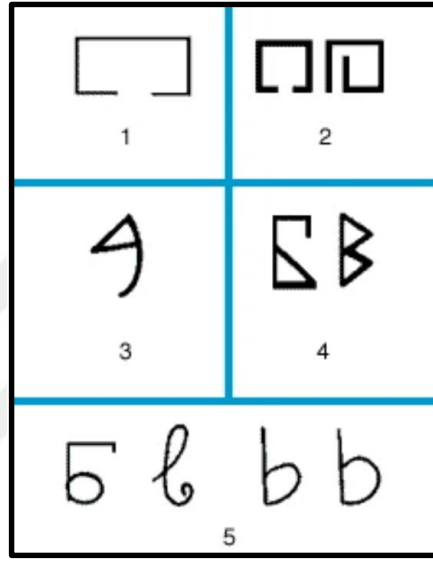
(Resim 5.19) Yunancada Beta olarak seslendirilen (B)

Kaynak:webspaceship.edu. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

“B” harfinin İbranice ’deki muadili ise bir evin temelini temsil eden daha erken dönemlere ait başka bir sembolden alındığını düşünüyoruz. “Bet” olarak adlandırmış olan “bet”, İbranice ’de “ev” anlamına gelmektedir. Harfin modern alfabemizdeki miniskül formu onun Latince ’deki kursiv formundan gelmektedir. Üstte bulunan halka neredeyse yok olacak kadar inceltip uzatılmış, bu da onun küçük “b” halini almasını beraberinde getirmiştir.

*Meşa Stelin: M.Ö. 840 yıllarına ait Moav taşı olarak bilinen dikilitaş

Sami dillerinde, antik Yunanca’ da ve Latince ‘de harfin temsil ettiği ses, çift dudaksıl patlamalı bir ünsüzdür. Ancak M.S. 2. yy. dan başlayarak harf çift dudaksıl sürtünmeli ünsüze dönüşme eğilimi göstermiştir. Bu dönemden kalma yazmalarda “b” ile “v”nin yer yer karıştırılarak yanlış yazılmış olması da bu düşüncüyü desteklemiş bulunmaktadır. Ancak “b” harfinin kullanımı tümüyle terkedilmemiş ve Latince kökenli dillerde ötümlü çift dudaksıl patlamalı ünsüzü temsil eder hale gelmiştir. (Resim 5.19)

(Resim 5.20) B harfinin 1 inci resimden Fenike’deki halinden başlayarak evrilme sürecinde nasıl latin alfabeye dönüştüğünü gösteren çizim

Kaynak: <http://www.Britannica.com> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Ray bu harfin, Kiril alfabesinde orta çağ Yunancasını temel alıyor olmasını ve harfin fonetik değeri bu dönemde “v”ye dönüşmüş olduğunu betimlemektedir (Ray,2022,s 4). “B” nin fonetik olarak dengi olacak yeni bir formun (Б) oluşturulmasıyla bu harf bugün Kiril alfabesinin ikinci harfi olarak yer almaktadır.

(M HARFI)

M harfi Fenike alfabesindeki “mum” dan gelmektedir. “Mum” Fenike alfabesinde ise “hareket halindeki su” demektir (Resim 5.21).

(Resim 5.21) Fenike alfabesinde “Mum” sembolü

Kaynak:thierry.de.mortain@orange.fr. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

Ama su antik Yunanca’ da “ΥΔΡΟ” dır. Bu nedenle M’nin piktografik değerini başka bir yerde aramamız doğru bir tercihtir. “Sigma”da (Σ) olduğu gibi M’nin de kökeninde iki yanındaki eğri çizgiler vardır.(Resim1)

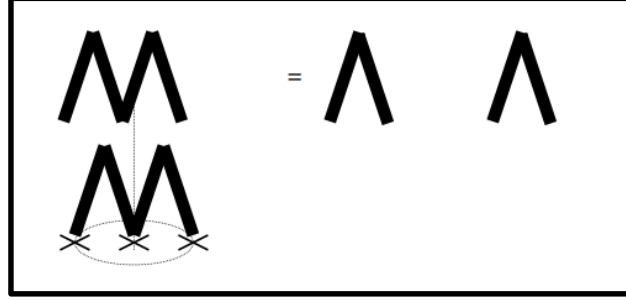

(Resim 5.22) “M”nin kökeninde iki yanında eğri çizgiler vardır

Kaynak:thierry.de.mortain@orange.fr. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

Simetrinin her iki tarafındaki, sözcülemi “Λ” ların bir pergelin iki parçası olduğunu farz edersek hemen fark ederiz ki pergellerin dış tarafta kalan her iki ucu da orta noktaya eşit uzaklıktadır. Yani iki “Λ”nın kesişim noktası aynı zamanda harfin birbirine en uzak iki noktasının tam ortasıdır. Buradan hareketle “M” yi “merkez”le; “orta” ile ilişkilendirmek mümkündür. Antik Yunanca’ da “orta” (ing. *medium*) anlamına

gelen “MEΣ”de bu düşünceyi desteklemektedir. Latince ‘de de aynı anlama gelen MEDIUS “M”da ile başlamaktadır. Bundan hareketle M’nin piktografik değerinin antik Yunancadan Latince ‘ye geçerken tesadüf eseri aynı kaldığı düşünmek mümkündür

(Resim 5.23) A piktografik anlamda “bir dağın zirvesi” ise M de “dağ”ı çağrıştırmaktadır

Kaynak:thierry.de.mortain@orange.fr. (Erişim Tarihi: 10.6.2022)

De Mortian’un bu harf ile ilgili görüşlerini akla yatkın olarak değerlendirdiğimizde zihnimize oluşan bir diğer ihtimal de şudur: eğer A piktografik anlamda “bir dağın zirvesi” ise M de “dağ”ı çağrıştırmaktadır (De Mortain,2012,s21). Nitekim “MONS” da Latince “dağ” demektir. (Resim 5.23).

6. SONUÇ

Ortaya çıkan her çalışma, son bölümünde kendisine yönelik öz eleştirel bir okuma ile yapılmalıdır. Hangi amaçlarla nelerin sorun edinildiği ve varılan noktanın ne olduğu yazı kendini muhakeme etmelidir. Bu çalışmada ise Latin alfabenin semboldeki yanılsaması (yazının ilk halinde sembolün oluşturduğu etki de denilebilir) çalışmanın vurgu noktası olduğu için seçilmiştir. Araştırılacak konunun seçiminden sonra, araştırma alanın belirlenmesi ise çalışma için önemli ve de gerekli bir durumdur. Kültür alanlarında ve düşünce tarihinde üzerine yazılıp çizilen, tartışılan konulardan biri de yazı ve sembolik düşünme arasındaki ilişkidir. Bu yüzden çalışmanın gidişatının nizamı için araştırılacak konunun en genel hatları ile belirlenmesi ve araştırılacak alanın daraltılması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada öncelikle dikkat çekilen hususlardan biri, Latin alfabenin sembol haliyle yazı tarihi içindeki bu sembollerin Latin alfabesi üzerindeki etkisidir, çünkü semboller yazının ilk hali olarak değerlendirilir. Araştırma alanının odak noktası, sembol düşünme ve yazı arasındaki ilişkiye yoğunlaşmış olup bunların etkileşimi ve tarih içindeki yeri olarak belirlenmiştir. Sembol kavramı, tüm düşünme ve yazı tarihi içinde çeşitli bağlamlarda bambaşka açılardan etkisini sürekli olarak sürdürmüş, bu tarih içerisinde sembolik düşünme öncelikli olarak kendine her zaman yer edinmiştir. Bu çalışma da birçok şeyden öte öncelikli olarak bu durumu görülür kılmıştır. Üstelik sembol kavramının faktörü sadece bununla da sınırlı kalmamıştır. Yine bu çalışma esnasında görülmüş olan düşünmenin, çağın, duyarlılıkların, anlayışların da karakterine biçim vermiştir ve buna paralel olarak da yazı üzerinde etki yaratmış ve alfabenin ilk halleri düşünce tarihiyle paralellik içinde simgeci eylemler ortaya çıkarmış.

Çeşitli olaylar durumlar ve ilişkiler örgüsü içerisinde ve elbette sembolün ve düşünmenin tarihinde, birçok değişik biçimde beliren Latin alfabenin temeli çalışmanın merkezi haline gelmiştir. Daha önce de belirtilmiş olduğum gibi bu nedenle araştırmanın kapsamının sınırlarının yeniden güncellenmesine sebep olmuştur. Özellikle bir yazma tecrübesinin oluşturduğu muhtelif durumlar, olaylar nedenler, zenginlikler ve anlamlar

ciddi dikkat derecesinde incelenmiştir. Bilhassa yazının ortaya çıktığı ve sistematik hale geldiği döneme kadar.

Bu neticede sembol ve yazı tecrübelerinin doğuşundan itibaren, bu tecrübelerin ilk halleri hayat ile iç içedir ve elbette mitsel düşüncelerdeki aktarımlarda mevcuttur. Bunların hepsi hem yazılı hem de sözlü gelişim gösteren kültürler için geçerlidir. Dil, imge ve sembol yazıların temelini ve gelişim serüvenindeki en etkili sebeptir. Sembolün varlığı tarih içerisinde çok eski zamanlara kadar gitmektedir. Sembol yazıdan da eskidir ve düşünme gibi yazının oluşumuna büyük oranda etki ettiği görülmektedir. Latin alfabenin tarihsel kökenleri buralara uzanır, önemi bu özelliklerinde yatmaktadır.

Birinci bölümde yazının nasıl oluştuğunu ve sembol kavramıyla ilişkisi genel olarak anlatılmış ve Neanderthallerden yola çıkarak yazının ilk ve simgeci hali ortaya koyularak en eski tarihten bu yana mağaraların üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda tüm simgesel resimlerin iletişim amaçlı ve iletişim odaklı yapıldığına ve aynı zamanda dilin de varlığına dair kanıtlar bulunmuştur. Bununla ilgili çok derinleşmeden sadece Latin alfabenin hızlı bir şekilde oluşum aşamasını, bu aşamada uğradığı değişim ve aktarımlar ile nasıl bir yol kattediğini ve sembol kavramının bu yolda yazının her simge ve harfine nasıl bir rol oynadığını görüyoruz. Mağaralardaki gözler önüne serilen figüratif sanat, bu kısmın başta mevzusu. Bu kısımda resimler sadece yazının gidiş hattını göstermek amacıyla belirtilmiş. Resimlerin çok üstünde durmadan tezimizin en önemli kısmı olarak belirttiğimiz sembol kavramını oluşturan koşullar kısmıyla devam ediyoruz, bu anlamda düşünme tarihinde spesifik bir sembolik düşünme deneyimine ve bu deneyimin ortaya çıktığı farklı hâllere, bağlamlara ve anlamlara değinilerek tezimiz kapsamında incelemelerde bulunmaktadır.

İkinci bölümde sembol kavramının bir soy kütüğünün çıkarılmasına girişilmiştir. Bu girişimde, daha en baştan insanın evrimsel kökeninde sembol kavramının yerine dair yapılan bir araştırma olarak okunabilir bu kısım daha sonrası ise bu kısımda sembole dair deneyim, tarihsel olarak yazı oluşumundan da geriye erişerek aslında hem düşünmeyi hem de dilin oluşmasını şekillendiren bir öge olarak mevcuttur. Miyagav'a göre ilkel insanın ortaya koyduğu bu imgeler iletişim sürecinin bir parçası ve temelidir. Miyagav metinde bizlere açıkça imgelerde simgesel düşüncenin ve dilin varlığını tamamen

onaylamaktadır. Dilin evriminden bahsediyor olmamız konuşulan dili ifade etmemektedir. Buradaki dil semboldür. Sembol gelişim gösteren dil ve düşünce arasında bir köprü kurmaktadır. Sosyal konuşmanın tarihi sayesinde yazıyı oluşturan harflerin dili, konuşma dili eşliğinde bireyler arasındaki iletişimi kolaylaştırmış ve farklı bir perspektiften bakıldığında pratik eylemsellik kavramlarını açığa çıkarmıştır. Son kısımda ise yapılan araştırmayı akılda bulundurarak Latin alfabenin 12 ünsüz ve ünlü harften oluşan bir grup harfin temelini araştırıp ve temelinde olan dil ile bağlantısındaki imgeyi ortaya koyarak sonucunda bu imgenin nasıl bugünkü hali aldığını gözler önüne sermekteyiz. İlk yazı dillerinden başlayarak günümüz Latin alfabesine kadar harf, imge ve sembollerin taşıdıkları anlamların gelişim süreçleri incelenerek araştırma içerisinde yer verilmiştir.

Şimdi yukarıda bahsi edilen her çalışmanın kendisiyle yüzleşmesine dair son birkaç şey söylemek uygun olacaktır. Her şeyden önce şu soru sorulur: tüm bu araştırmanın grafik tasarım açısından önemi nedir? Grafik tasarım için araştırılan ve yazılan tüm verilerin önemi şudur ki; tasarımın temelinde var olan simge ve sembollerin kültürel ve imgesel açıdan taşıdıkları önemin, tasarımlarında bir sembol kaynaklı çıkışının önemini ifade etmektedir. Güncel bir tasarım alanı olan Grafik tasarımının temelinde yatan Tipografi'nin günümüze kadar evrilme sürecini kavrayabilmek açısından önemi büyüktür.

Kaynakça

Kitaplar

Abbe H. B. (T.Y.). Four Houndred Centuries Of Cave Ark. Four Hundred Centuries Of Cave Ark, Cenre D'etudes Et De Documentation Prehistorique Montignac Dordogne.

Alkan, N. (2017). Anadolu'nun İlk Kütüphaneleri, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 38. İcanas.

Alkım, B. (1991). Yazının Başlangıcı, Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Xvi. Dizi-Sayı: 41, Ankara.

Barthens, R. (1991), Mythologies, Çev. Annette Lavers, The Noonday Press, New York.

Bayati, F. (2013). Mitolojiye Giriş, İstanbul-Kasım.

Bickerton, D. (2019), Adam's Tongue: How Humans Made Language, How Language Made Human.

Boas, F. (1924). Primitive Art, Dover Publications, Inc., New York.

Bonfante, Larissa and Lazio, Carole (1999) "Children of Tarquinia," *Etruscan Studies*:. New york

Bottomore, T. (2001). Marksits Düşünce Sözlüğü, Çev. Mete Tuncay, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bresson, H., Cartier H. (2010). The Modern Century, The Museum Of Modern Art,

Campell, J. (1991). The Masks Of God: Oriental Mythology, Penguin Books, Penguin Group, New York.

Campell, J. (2006). İlkel Mitoloji: Tanrının Maskeleri, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara-İstanbul.

Crowley, D., Heyer, P. (2014). İletişim Tarihi, Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi

De Mortain, (2012). The Meaning Between the Phonecian Alphabet and The Greek Alphabet. October 2012.

De Mortain, (2012). The Meaning Between the Greek Alphabet and The Latin Language. October 2012.

Donald, M. (1993). Origins Of The Modern Mind: Three Stages In The Evolution Of Culture And Cognition, Harvard University Press, Massachusetts.

Donald, M. (2002). A Mind So Rare: The Evolution Of Human Consciousness, W. W. Norton & Company, New York.

Driver, G. R. (1976). Semitic Writing: From Pictograph To Alphabet, British Academy, Maryland.

Dyer, Wayne W. (2010). The Shift: Taking Your Life From Ambition To Meaning, Hay House Inc., New York.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Endüstrisi Merkezi

Farthing, S. (2012). Sanatın Tüm Öyküsü, Çev. Gizem Aldoğan, Firdevs Candil Çulcu, Hayal Perest Yayınevi, İstanbul.

Frobenius, L (1968). Kulturgescichte Afrikas Phaidon-Verlag, Zürich, Pssc Fizik, Milli Eğitim Basımevi.

Goody, J. (2001). Yaban Aklın Evcilleştirilmesi, Çev. Koray Değirmenci, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara,

Goody, J. (2013). Yazılı ve Sözel Arasındaki Etkileşim, Çev. Osman Bulut, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Gourhan, A. L. (1964). The Hunters Of Prehistory, Oxford : Clarendon Press., New York. Claire Jacobson.

Harari, Y. N. (1970). Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens, Oxford : Clarendon Press., New York.

Heidegger, M. (1969). Discourse On Thinking, Çev. John M. Anderson – E. Hans Greund, Harper & Row Publishers, New York.

Heidegger, M. (1982). Parmenides, Vittorio Klostermann Gmbh, Frankfurt Am Main.

Heidegger, M. (1983). Die Grundbegriffe Der Metaphysik: Welt - Endlichkeit - Einsamkeit, Gesamtausgabe Band 29/30, Vittorio Klosterman Gmbh, Frankfurt Am Main.

Heidegger, M. (2013). Hümanizm Üzerine, Çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

Heidegger, M. (2013). Olmaya Bırakılmışlık, Çev. Mesut Keskin, Avesta Basın Yayın, İstanbul.

Heidegger, M. (2014). Beiträge Zur Philosophie (Vom Ereignis), Vittorio Klostermann Gmbh, Frankfurt Am Main.

Huizinga, J. (1980). Homo Ludens: A Study Of The Play-Element In Culture, Routledge & Kegan Paul, London-Boston-Henley.

Jung, C. G. (1998). Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri, Metis Yayınları. Temmuz. İstanbul

Keser, N. (2005). Sanat Sözlüğü, Ütopya Yayınları.

L'abbe, & J. B. Domecq (1925). Lecons De Philosophie.

Leach, E. (1976). The Logic by which Symbols Are Connected. An Introduction to the Use of Structuralist Analysis in Social Anthropology, Cambridge University Press, London.

Lear, J. (2006), Aristoteles Anlama Arzusu, Alfa Yayınları.

Leard, A. (T.Y.) Morocco And The Moors. Lenneberg, E. H. (1972). A Biological Perspective of Language. De Gruyter Mouton, New York.

Lenneberg, E. H. (1972). A Biological Perspective of Language. De Gruyter Mouton, New York.

Marett, R. R. (1914). The Threshold Of Religion, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Methuen & Co. Ltd., London.

Marly, R. (1886). *Becomes The Meaning Blossom*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Maryland.

Melville, H. (1852). *Pierre; Or The Ambiguities*, Harper & Brothers, Publishers, New York.

McCarter .The antiquity of the Greek alphabet and the early Phoenician scripts. Harvard Semitic Monographs, New York.

Miyagaw, S. (2017). *Agreement Beyond Phi*.

Moore, D. J. (2006). *Mystical Discourse In Wordsworth And Whitman: A Transatlantic Bridge*, Peeters, Leuven

Mulder J.W.F.And. Hervey S.G.J. (1972). *Theory Of The Linguistic Sign* Mouton & Co.; First Edition. New York.

Oates, J. (2015). *Babil*, Arkadas Yayınevi.

Parpola, S. (1970). *Letters From Assyrian Scholars To The Kings Esarhaddon And Assurbanipal*, Published By Verlag Butzon & Bercker Kevelaer, Inc., New York.

Paytner, J. - Aston, P. (1970). *Sound And Silence: Classroom Projects In Creative Music*, Cambridge University Press, New York.

Pedersen, L. E. (2002). *Dark Hearts: The Unconscious Forces That Shape Men's Lives*, İuniverse Inc., Nebraska.

Pettinato, G. . (1981). *I Sumeri*, Oxford : Mentor Book., Bompiani

Platon (2015). *Parmenides*, Çev. Ömer Naci Soykan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Poe, M. T. (2015). *İletişim Tarihi (Konuşmanın Evriminden İnternete Medya ve Toplum)*, Çev. Umut Yener Kara, Isık Yayınları, İstanbul.

Powel, B. B. (1981). *Klasik Mitoloji*, Bilge Kültür Sanat, Inc., New York.

Preucel, Robert W. (2010). *Archaeological Semiotics*, Wiley-Blackwell, John Wiley & Sons Ltd., West Sussex.

Radın, P. (1927). Primitive Man As Philosopher, D. Appleton And Company, New York – London.

Roger Fischer.Steven, (2022). Yazı Tarihi, Çev. [A. Handan Konar](#). : [İş Bankası](#), İstanbul.

Satre, J. P. (2006). İmgelem, İthaki Yayınları, Temmuz, İstanbul.

Schalow, F. – Denker, A. (2010). Historical Dictionary Of Heidegger's Philosophy, The Scarecrow Press, Inc., Lanham-Toronto.

Segal, R. A. (2012). Mit, Çev. Nursu Öрге, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Segal, R. A. (2012). Mit, Çev. Nursu Öрге, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Simmel, G. (2016), Gizliliğin ve Gizli Toplamların Sosyolojisi, Çev. İdil Dündar, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Skinner, C. M. (2010). Mitler ve Efsaneler, Çev. İmdat Yeğen, Parşömen Yayıncılık, İstanbul.

Stuckrad, Kv. (2005). Western Esotericism: A Brief History Of Secret Knowledge, Equinox Pub. Ltd., London.

Şenel, A. (2009). İnsanlık Tarihi: Kemirgenlerden Sömürgenlere, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara-İstanbul.

Thomas, H. (1994). The First Humans, The Search For Our Origins, New Horizons.

Thomas, J.W. "De Jacht Op Bet Eiland Nias." Tijdschriftvoor Indische Taal-Land-En Volkenkunde, Xxvi. 277.

Türk Dil Kurumu (2006). Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü.

Uysal, G. (2011). Mağra Sanatı, Makale. Mart_Istanbul.

Velioğlu, S. (2000). İnsan ve Yaratma Edimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Vernant, J.-P. – Vıdal-Naquet, P. (2012). Eski Yunan'da Mit ve Tragedya, Çev. Sevgi Tamgüç – Reşat Fuat Çam, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Versluis, A. (2007). Magic And Mysticism: An Introduction To Western Esotericism, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Maryland.

Versluis, A. (2007). Magic And Mysticism: An Introduction To Western Esotericism, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Maryland.

Vygotsky, Lev S. (1986). Thought and language. Cambridge, MA: MIT Press. London.

Walter A. Fairservice, Jr. (1983). The Ancient Kingdoms Of The Nile And The Domed Monuments Of Nubia (Antik Mısır Tarihi, Piramitler, Firavun), Oxford : Mentor Book., New York.

Wang, C-K . (1981). Yapı Statiği (Hiperstatic).

Wilson, J. V. K. (1970). Letters From Assyrian Scholars To The Kings Esarhaddon And Assurbanipal, Oxford : Clarendon Press., New York.

Wolfenstein, M. (1978). Children's Humor: A Psychological Analysis, Indiana University Press, Indiana.

Yıldız, N, (2000) Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Ortaya Çıkışı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

İnternet kaynaklar

[https://wahooart.com/art.nsf/o/8ewhrc/\\$file/gustave-courbet-the-forest-in-autumn.jpg](https://wahooart.com/art.nsf/o/8ewhrc/$file/gustave-courbet-the-forest-in-autumn.jpg) (01.06.2021)

<https://www.wikiart.org/en/joseph-farquharson/and-all-the-air-a-solemn-silence-holds-1900> (07.05.2021)

<http://www.antiktarih.com/2018/11/14/sumer-civi-yazisi/1-10> (01.06.2021)

<https://arkeofili.com> (15.01.2022)

<https://listelist.com> (20.05.2021)

<https://aktuelarkeoloji.com.tr> (20.05.2021)

Narmer_palette <https://en.wikipedia.org/wiki/> (28.02.2022)

<https://www.tarihlisanat> (01.06.2021)

<https://stringfixer.com/tr/cuneiform> (20.05.2021)

<https://nereye.com.tr> (20.05.2021)

<http://www.bilinmeyenturktarihi.com/wpcontent/uploads/2013/12/iskit-pelask-etrusk-resim-ve-yazitlari6.jpg>)

<http://www.Britannica.com>

[thierry.de.mortain@orange.fr.com](mailto:thierry.de.mortain@orange.fr)

webpace.ship.edu.com

<https://Listelist.Com>